

1974 | 1

Egy elfeledett
Mikszáth-elbeszélés

Közélet, közéletiség
-nézetfelfedezésen fiatalok
között

Riport szakmunkás-
tanulókkal

Bányászdalok

Urbanizáció, művészet
Végvári Lajos Salgótarjánról

A komárnói
Magyar Területi Színház

Vasas Károly
bányász-szobrásról

PALŐCFÖLD

Gyermekkoromban gyökerezik az emlék (bár, ha utánagondolok, társíthatok ide példát bőven a felnőttézés éveiből is): milyen tömörked megpróbáltatás, mennyi járt utakat és mellékösvényeket mérő próbálkozás, sanda szabálytalanság, önös érdekű kihágás, csüggedést szülő balsiker és mennyi apró öröm, diadalmas nyereség kellett ahhoz, hogy végre hittel tudva fogadjuk el a kollektív játékok egyezményes rendjét. Mert az emberfajta elemi ösztönével együtt hagyományozódik át az az önzés, ami a még csekélyebb tudatú ifjúkorban olyan leplezetlenül megnyilatkozik – nem azonosulva ugyan a más kárára törekvéssel, de jellege miatt igencsak messze esve a kol-

lektivizmustól. És bizony közvetlen tapasztalás hozza meg csak a kilábalást. Aminek első foka: a közösségi együttmozdulás lehetőségeinek, majd szabályrendszerének felismerő elfogadása. A második pedig: a közérdek elsődleges ösztönzőként való „közreműködtetése” az együttmozdulásokban. Így érik felnőttkorba a társadalmi szövetrendszerbe megszámlálhatatlan kötéssel ágyazott ember – s így érik felnőttkorba maga a társadalom is.

Nem ma kezdődött folyamatban sorakoznak elő a szocialista társadalomépítés aktuális igényeit hangsúlyozó irányelvek, állásfoglalások, határozatok, melyek egyértelműen arra ösztönöznek, hogy egyén és kollektiva tuda-

IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALOMPOLITIKAI FOLYÓIRAT

tosabban élje át felelős mivoltját és szövetkezzen politikai céljainkat segítő közös vélemény-, akarat-, cselekvésnyilvánításra.

S megis, a konstruktív mozgásoknak tág teret nyitó politika, a közszellemet e mozgások szükségességének elfogadására noszogató igény, a szocialista demokrácia bő lenetőségkeretei ellenere is – milyen gyakran találkozhatni az ember (a társadalmi lény) „kamaszkorának” irritáló jeleivel. („Gyakrant” mondok, ha nem is óhajtok túlnyomó többségről beszélve az aránytévesztés hibájába esni. Es „irritálónak” nevezem, mert, ha fel is fogható a fejlődés természetes szakaszjegyének, felszivódása indokolatlanul lassú ütemű.)

Kerüljünk közelebb a konkrétumokhoz!

Ime, néhány egyértelműsítő jel, adalék annak megvilágítására, mire alapozódik az a felvetésem, hogy bőséggel vannak ma még a szocialista társadalomépítés „szentül komoly játékanak” szabályrendszerét, a közön keresztül az egyennek biztos nyereséget adó lényegét elfogadni nem merők, vagy éppen saját hasznukra fordítani akarók.

1. Azokra gondolok, akik a szűkebb-tágabb közösségükön belül tapasztalt és a közösséget általánosan emésztő gondot képtelenek „közfelkiáltással” megszüntetni. Inkább veszik magukra a „nyűg alatt nyögés” koholt, de kényelmes köntösét, hogy a tétlenség állapotában aztán okatlan sértettség lombozódjon bennük.

2. Azokra gondolok, akik e közös gondok orvoslására nem a játékszabályok szerint közvetlenül illetékes fórumhoz folyamodnak, hanem meghökkentő ugrásokat produkálva, azonnal felsőbb szinteken keresik – nagyobb bátorsággal helyben is meglelhető – igazukat. (Mintha minden náthás beteg azonnal klinikai profeszszorhoz folyamodna körzeti orvosa helyett.)

3. Azokra gondolok, akik a „ne szólj szám, nem fáj fejem” elvét vallják közösségi ügyekben, de gondolkodás nélkül veszik a fáradságot, hogy több fórumon hivatali ügygyé emeljék jelentéktelen tyúkpöreiket, mert a közélet színpadait csak maguknak írt monológok eljátszására vélik hasznosnak.

4. És gondolok végül azokra, akik a demokrácia gyakorlásának színterein „következetes” semmitmondással, nyálas hajbókolással vagy éppen alaptalanul vagdalkozó nagyhangúsággal produkálják magukat – szándékosan egyenlőségjelet téve közérdekű önkifejezés és helyezkedő önmotogató közé.

Igen, léteznek ezek a típusok, nem is kis számban vannak jelen. Ők a hátrányos helyzetűek. Hátrányos helyzetűek, mert speciális helyi és egyéni meghatározottságok miatt magukat a szocialista demokrácia intézményrendszerében való iskolázatlanságra kényszerítik. Bár a társadalmi együttélés általános feltételei között és ösztönző hatására régen „magasabb osztályba” léphettek volna már... És lépnek is, hiszen a közösségi élet hétköznapi sikerélményeinek sorával kell nap mint nap szembesülniük.

Igy érnek lassan ők is felnőttkorba: azok mellé, akik egy már magasabb minőségű kollektívizmussal átsegítettek kamaszkorán ezt a mi társadalmunkat. Segítsük őket nem könnyű megújulásukban!

Kassai-Végh Miklós

1974 | 1

VIII. évfolyam I.

Tartalom

VÁLTOZÓ VALÓSÁGUNK

- 3 Deák Gábor: Ifjúság és politika
- 4 Szendi Márta: Másokért élni
- 7 Pál József: Ma közérzet...
- 10 Szöghy Katalin: Okok és kifogások
- 12 Kő-Szabó Imre: Falusi fiatalok
- 14 Dokumentum: Könyvek

SZÉPIRODALOM

- 15 Mikszáth Kálmán: Aki tudtán kívül házas
- 21 Egy elfelejtett Mikszáth-elbeszélés (Belitzky János)
- 22 Emil Boleslav Lukac: Ki az uralkodó?, Verlaine szobra alatt (Jánosy István fordításai)

HAGYOMÁNY

- 23 Nagy Zoltán: Nógrádi bányászdalok

MŰVÉSZET ÉS KÖZÖNSÉGE

- 26 Végvári Lajos: Urbanizáció, művészet, lehetőségek
- 28 Sulyok László: „... mint Déryné kortársai”
- 29 Madách-émlékérem és Madách-alkotói díj, 1974.

KÖRKÉP

- 30 Vasas Károly bányász-szobra (Pál József)
- 31 Irodalmi Színpadi Napok (Kiss Aurél)
- 32 Bertha Bulcsu: Balatoni évtizedek (Horpácsi Sándor)
- 33 Tanulmányok a munkásosztályról (Csongrády Béla)
- 34 A nemzetközi munkásmozgalom története (H. Hámos Anna)
- 34 Egy gimnázium jubileumára (Schneider Miklós)

A címlapon Vasas Károly bányász-szobra, a hátsó borítón Kass János Mózes című grafikája (részlet)

PALŐCFÖLD

IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALOMPOLITIKAI FOLYÓIRAT

A NÓGRÁD MEGYEI TANÁCS MŰVELŐDÉSÜGYI OSZTÁLYÁNAK LAPJA

Megjelenik kéthavonta

Felelős szerkesztő: Végh Miklós

A szerkesztőség tagjai: Csongrády Béla, Czinke Ferenc, Kerekes László, Kiss Aurél, Kojnok Nándor, Schneider Miklós.

Kiadja a Nógrád megyei Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Vida Edit. Terjeszti a Magyar Posta. Elfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI Budapest V., József Nádor tér 1. sz. **Postacím:** 1900 Budapest) közvetlenül, vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215-96162 pénzforgalmi jelzőszámára. A szerkesztőség címe: 3100 Salgótarján, Nógrád megyei Tanács Művelődésügyi Osztálya. Egyes szám ára: 5 Ft. Elfizetési díj fél évre 15, egy évre 30 Ft

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

74 7540 Nm NyV balassagyarmati telepe 2000 db

Index: 25 925

VÁLTOZÓ VALÓSÁGUNK

Ifjúság és politika

Az ifjúsági vezetők, az ifjúság nevelésével foglalkozók annak idején – négy évvel ezelőtt – a jövőt tudatosan tervező, tájlatokról gondoskodó politikai döntésként fogadták az ifjúságpolitikai határozatot. Megvalósítását az elmúlt évben felelős fórumok (Politikai Bizottság, a megyei pártbizottság, a párt-szervezetek) értékelték, de értékítéletet alkotott önmagáról, helyzetéről, felkészüléséről a KTSZ-vezetőségválasztás alkalmával a legérdekeltőbb fél, az ifjúság is.

Négy év mérlegét megvonni, egy megye méreteiben gondolkodva is, egyetlen, szigorú terjedelmi korlátok közé fogott cikkben – nem tartozik a könnyű feladatok sorába. Csábító volna a dolog könnyebbik felét megfogni: megírni, hogy hány fiatal kapott megbízatást és bizalmat különböző testületekben, hány munkatervben szerepel „kiemelt” feladatként az ifjúság nevelése; hány ezer, tízezer vagy éppen százezer forint áll a fiatalok neveléséhez rendelkezésre; hogy elcsitultak a generációs viták, higgadtabb a közvélekedés a fiatalok ügyeiben. Ha viszont erről szólna a cikk – arról, hogy az ifjúságpolitika legfontosabb alapelemei kialakultak –, igazat, de nem eleget szólna.

A lényeg azonban nyilvánvaló: társadalmunk egészének fejlődése lehetővé teszi, ugyanakkor meg is követeli, hogy ezzel párhuzamosan az ifjúság gondolkodásmódja, magatartása, életformája is a kívánt útemben fejlődjön. Nem kevesebbről van szó, mint a kommunista karakterű fiatalok felneveléséről; s ez az egész társadalom ügye és állandó feladata kell, hogy legyen. Ezért áll mai munkánk középpontjában az ifjúság eszmei, politikai nevelése. Ez – ma már aligha vitathatja valaki is – a szocializmus teljes felépítése szempontjából a legdöntőbb kérdések közé tartozik, hiszen olyan rétegről van szó, amely nemcsak alakítandó, formálendő, a felnőtt nemzedéknek bonyolult „leckéket feladó” közeg, hanem cselekvő részese, állandó mozgásban levő ereje is a társadalomnak. Sem a jelen, sem a jövő számára nem lehet ez közömbös, hiszen a jelen építőiről, alakítóiról, a jövő munkásosztályáról és annak vezetőiről van szó.

Nemrég (a múlt év novemberében) állapította meg a Politikai Bizottság, hogy az „ifjúság körében végzett politikai nevelőmunka eredményeivel nem lehetünk elégedettek, színvonalában mind a követelményektől, mind a lehetőségektől elmarad.” Ezt akkor is el kell fogadnunk, ha tudjuk és nap mint nap tapasztaljuk, hogy az ifjúság jelentős többsége szorgalmasan tanul, becsületesen dolgozik, készül a „felnőtt” életre; hogy gondolkodásában a szocialista eszmék hatása döntően érvényesül: a KISZ-tagok ismerik, elfogadják a párt politikáját, ennek valóráváltásán – érdeke is ezt kívánja – dolgozik a fiatalság. A legjobbak – egyre többen – a párttagság sorában, tudatosan, elkötelezett módon végzett munkával is kifejezik politikai felismerésüket.

Csak példaként említem azt a több ezer fiatalt, aki az ifjúsági brigádokban dolgozik, több mint tízezer a száma a felnőtt brigádok fiatal tagjainak. Két a megye gazdasági fejlődésében is komoly szerepet játszó üzemünk KISZ-vednökséggel épült, és szólhatunk KISZ-alapszervezetekről, melyek több ezer órát dolgoztak társadalmi munkában lakóhelyük szépítéséért, az óvodai-bölcsődei férőhelyek bővítéséért; akik minden „központi” megkeresés nélkül birtokba vették az utcát, és szenvedélyes hangon, fiatal internacionalistákhoz méltón szóltak a chilei munkások hősi harcáról, akik végig szinte együtt „harcoltak” vietnami testvéreikkel. Ez a jogos elismerés pedig elég-

séges alap ahhoz, hogy a felnőtt társadalom megfelelő bizalommal legyen az ifjúság iránt. Akkor is, ha nem szabad, nem érdemes hallgatni azokról a nevelési gondokról, amelyek jelei a tapasztalható, fokozódó politikai aktivitás, a tisztességesen végzett munka mögött is jelen vannak.

Igen, hogy a fiatalok környezetuktől többnyire készen kapott társadalomképben nem egy torzult nevelést is örököltek: nacionalizmust éppúgy, mint ultrabalos telegaszt. Saját tapasztalatuk azonban moosítgatja, de meg is erősíteti a kispolgári társadalomszemlélet érveit. Terjed a közélet, a politika iránt közömbösség, tanulásban, az ismeretszerzésben megmutatkozó igénytelenség. A becsületesen dolgozók mellett nem kevés azoknak a száma, akik csak annyit teljesítenek, amennyit minimálisan megkövetelnek tőlük. A fiatalok nem lebecsülendő száma nem mentes az anyagiasságtól, a „kevés munka – sok pénz” elmélettől. Es legalább annyira elitélendő azok gondolkodása, akiket a „Ne szólj szám, nem fáj fejem” elve vezérel, akik a közösségi érdek megsértése láttán sem szólnak: a fiatalok körében is létezik, sőt újratermelődik egyfajta kispolgáriasság, hol áradikális forradalmi hevület frázisaiban, hol „a külvilág zajától mentes, csendes, békés otthon” illúzióiban.

Az ifjúság nevelésében legfőbb segítőerőnk maga a fiatalság. Az a nagyszámú tisztségviselő, aki – ha megfelelően felkészül, ha szóban és tettben példát mutat – nézet- és véleményformáló politikai erővé válhat.

A vezetők, az ifjúkommunisták nevelése, politikai képzése, közéleti készségeinek fejlesztése nélkül eddigi eredményeink is veszendőbe mehetnek. Akit a mélyvízbe dobnak, vagy megtanul úszni, vagy elsüllyed megfelelő segítség nélkül.

Politizálóbb légkör megteremtéséről – amelyben fejlődik, gyarapodik a fiatal vitakészsége, formálódik gondolkodása, alakul magatartása – a fiatalok körében mindenek előtt az adott KISZ-közösségnek kell gondoskodni. Valójában azonban a nevelésben érdekelték összehangolt tevékenysége szükséges. Újra és újra meg kell a fiatalsággal együtt tanulni, hogy nem lehet a hibák, elitélendő jelenségek, pozícióinkat gyengítő tünetek ellen harcolni úgy, hogy ezt a harcot öt vagy tíz ember vállalja magára.

A család az a nevelő közösség, amely a felnövekvő emberben a köz ügyei iránti érzékenységet kialakítja, amely a magán- és közéleti harmónia iránti igényeket megalapozhatja. S a munkahely az a terep, ahol nemcsak munkadarabok készülnek, hanem emberi kapcsolatok, példák, magatartásformák épülnek. A lógós, a fuszó, a követelőző, a kizárólag a boríték vastagsága alapján gondolkodó fiatalok (ilyenek is vannak, sajnos nem elvétve) felfogása nem független a környezetben tapasztalt példaktól.

A társadalmi felelősségvállalás, a nevelés tartalmában kifejeződő egységes törődés éppen ezért döntő tényező az ifjúság eszmei, politikai tudatának formálásában. S éppen ennek fogyatékoságaival találkozunk nap mint nap. Azt hiszem, a felnőtt társadalomnak vannak adósságai tekintetben, hogy az ifjúságot jobban bevonjuk a hétköznapi tennivalók végzésébe – a holnap alakításának nagy kérdéseiben is.

Nap mint nap tapasztalható, hogy akik jobban részesei, alakítói, formálói környezetüknek, akik közéleti tevékenységet fejtenek ki, tudják, hogy felelősek – mindenki felelős – napjaink „történelméért”, érzik munkájuk eredményét is.

A fiatalok az ész, érzelmek, fantáziát követelő cselekvést szeretik igazán, és nem a tétlen félrehúzódot. A tevékenység örömeivel pedig a tanulóévek alatt, már a családban kell megismertetni őket.

Továbbá... Üzemeinkben is gyakran találni példát az if-

júságpolitika leszűkítésére. Küldöttterkezetlen fogalmazták meg a fiatalok, hogy a gazdaságvezetés a közösségnek biztosított anyagi juttatással „tudta le” feladatát, s éppen a legfontosabbról feledkezett el: a fiatal dolgozók neveléséről. A munka rendszeres értékelésével, a kiemelkedő munka erkölcsi-anyagi elismerésével, a fiatalok kezdeményezése, javaslati felhasználásával, fiatal kollektíváknak adott önálló megbízásokkal ma még ritkán élnek munkahelyi vezetőink.

A szabad idő kulturált felhasználásához, a művelődési igény kielégítéséhez a feltételek a falvakban a legmóshábbak. A KISZ megyebizottságnak anyagilag is módja van – támogatja is – a tanácsal közös beruházásban épülő klubkönyvtárak építését, ahol a KISZ-nek is alakítanak ki helyiséget. Meg-

hökkentő, hogy átadás után ilyen feltételek mellett is nemegyszer kell közelharcot vívni azért, hogy mégis „beengedjék” a fiatalokat. Ugyanakkor arra még nem figyeltünk fel eléggé, hogy például a parókián ifjúsági klub működik, ahová, mitagadás, KISZ-tagok is jártak, mert ott a legújabb lemezeket lehetett (s bizonyára mást is lehet) hallani...

Ifjúság és politika – összetartozó fogalmak. Nem lehet politikai programunkat támogatni, megvalósításáért dolgozni, jövőnket megalapozni és építeni úgy, hogy az ifjúság nevelésére ne összpontosítanánk figyelmünket. Az ifjúság – nemzeti érték. A vele való okos gondoskodás közös felelősségünk.

Deák Gábor

Másokért élni

A magyar nyelv értelmező szótárából a következő definíciókat kölcsönöztük.

Köz – „Valamely nagyobb közösség, például társadalom, nemzet, állam.” Illusztrálásul álljanak itt Madách nemes pátosú szeépveretű sorai: „Enyésszen az egyén, ha él a köz Mely egyenesekből nagy egészt csinál.”

Közélet – „Azon emberi tevékenységek és folyamatok összesége, amelyek a népközösség állami, politikai életével, elsősorban az állami vezető szervek és hatóságok munkájával, működésével kapcsolatosak. Más oldalról: a közösség politikai társadalmi élete, tevékenysége, életviszonyai. Az egyén részvétele ebben: (a magánélettel ellentétben) a nyilvános társadalmi élet.”

Magánélet – „Az az életmód, amelyben valaki elzárkózik a politikai, közéleti tevékenység elől, és nem szerepel a nyilvánosság előtt.” Porta a sűrűléces kerítés mögött, ahová a világ szeme elől visszavonulni szoktak.

Kapcsolódási pontok közélet és magánélet között? Sok helyen érintkezik a

kettő. Jó szem, jó érzék, helyes vágányon futó gondolat kell a határvonal meghúzásához. Ha lehet ilyen vonalat meghúzni...

„A faluban a magánélet is közélet, tehát ennek is a legtökéletesebb, nyilvánosság szellemében kell folynia.” (Móricz)

2.

A társadalom fejlődésének alapvető igénye, hogy „társadalmi életünk demokratizmusának fejlődése, a helyi önállóság és öntevékenység igényének és lehetőségének növekedése járjon jobban együtt a fiatalokkal közéleti, politikai aktivizálásával, ilyen irányú igényeik kielégítésével.” (Idézet az MSZMP Központi Bizottsága ifjúságpolitikai határozatából)

3.

Élénken él még bennem a jelenet. Egy üzemvezetővel beszélgettem. A notesz már zárva volt a toll is beletűzve, amikor szó került az üzemben dolgozó fiatalokról.

Az üzemvezető, jó ötvenes férfi, kicsi szeretettel, de árnyalatnyi bosszankodással a hangjában mondta:

– Ezeknek a világon mindenben benne kell lenniük. Leesett egy darab szalonna a padlóra? Felveszik, de rögtön

meg is jegyzik: aztán, ha baleset lesz, ne nekünk tegyen szemrehányást, Jani bácsi! Várni kell a szerszámra? Nem jön az anyag? Az nem létezik, hogy valamelyik srác rám ne nyitna: azért fizetnek minket, hogy a plafonon számoljuk a repedéseket, vagy azért, hogy dolgozzunk? Persze, hogy igazuk van, de sietnek is kipakolni vele! Én meg már hozzászóltam az idősebb szakikhoz, azok háromszor is megforgatták a szájukban a szót, mire kimondták. Most, hogy jött a nagy fiatalítás, hozzá kell igazodnom a forrófejű huszonévesekhez.

– Baj, hogy forrófejűek? Hogy izgágák?

– Nem baj. Mondtam már, legtöbbször igazuk van, a jószándékukban meg azóta eszembe se jut kételkedni, amióta beleszagoltam az egyik beszélgetésükbe. Lelkiztek, ahogy ők mondják. Visszasz eseteikről folyt a szó, az élet fonák helyzeteiről. Egyikőjük nekiszegte a kérdést a többinek: feltétlenül nekünk és most kell megváltani a világot? Mire nagyon határozottan és komolyan jött – mit jött? Valósággal csattant, mint a puska lövés! – a válasz: nekünk most kell megpróbálnunk!

Nem véletlen, hogy Jani bácsinak feltűnt a gyors fiatalítás következtében

gyorsan megváltozott légkör. Fiatalság és minden iránti fogékonyság – szorosan összetartozók. Akiben a napi apró gondok, a hétköznapi kis csaták eltompították a köz iránti érzékenységet, aki előbb kivonja a várható haszonból a várható következményeket, és csak plusz előjelű „eredmény” után hajlandó szólni, cselekedni, az nem fiatal már igazán, még ha harmincon innen van is. A szív, az erő és a bátorság nem matematika dolga.

4.

Egy KISZ-oktatáson a propagandista kategóriákra osztotta a 14–26 éves fiatalokat a társadalom életében, a közéletben elfoglalt helyük szerint. A csoportosítás a következőképpen hangzott:

1. A legjelentősebb – létszámban, politikai súlyában ma már meghatározó jellegű – csoportot azok a politikailag aktív fiatalok alkotják, akik tudatosan kiállnak szocialista társadalmunk valósága mellett, akik a munkában vállalják feladataikat. Többre törekednek a tanulásban és a közéletben, részt kérnek a politikai életből, a KISZ-ben, vagy a szakszervezetekben, vagy akár sportkörökben végeznek közhasznú munkát. Azok tehát, akik akarnak is, tudnak is kötelességeiken felüli pluszt adni.

2. Egy másik nagy csoport tagjai azok a fiatalok, akik a munkában és tanulásban becsülettel eleget tesznek kötelességeiknek de passzívak a politikai, közösségi életben. Ők a tartalékcsoport. Őszinte szóval, nemes célokkal, vonzó feladatokkal cselekvésre készíthetők.

3. Egy külön, kisebb csoportot alkotnak azok, akikben él a lendület, a tettvágy, de akik még nem eléggé kiforrott egyéniségek ahhoz, hogy cselekvési igényüket a szűkebb közösség vagy a társadalom érdekében hasznosítsák. Ingadoznak a közhasznú és az öncélú, a haladó és a látszatra ellenzékieskedő cselekvési formák között.

4. Ebbe a csoportba soroljuk azokat, akik számára a munka és a tanulás csak kényszerű kötelesség. Ők a mának élnek. Az élet igazán szép, tartalmas területein legfeljebb csak előfordulhatnak.

5. Létszámban legkisebb, talán a legnagyobb figyelmet érdemlő csoportot társadalmunk tudatos ellenségei alkotják.

A besorolás erősen elméleti jellegű. A cselekvést és annak belső indítékait, a szándék, a tett és a cél harmóniáját nem lehet kilóra mérni. Az egyéniség sokszínű, jónak és rossznak elege, nehezen tűr bárminemű kategorizálást.

5.

M. Sándor külsőre amolyan arany-középutas fiú. Húszon inneni. Szolidan öltözik, gondosan nyírt, rövid frizurát visel. Ha nem tudnám, hogy a város bármely presszójában törzsvendégnek számít, azt

mondanám, Sándor a mama kedvence. Megkérdeztem tőle, miből futja neki erre a nagy életre.

– Én keresem rá a pénzt, tehetem!

– Nézz körül a világban. Itt háború, amott kisebb csetepaté, a harmadik helyen puccs, a negyediken éhínség, legújabban az energiaválság. Soroljam a hecceket tovább? Hát tudom én, mikor üt be a krach? Az egész világ egy nagy rendetlenség. Nem az én dolgom a rendcsinálás, én ahhoz kisember vagyok, meg az alkatom se olyan harcias. Hát akkor már a legjobb, amit tehetek, hogy élelem világomat. Nem csinálom botrányokat, nem rúgom fel a dobort, tehát senkinek nincs az életembe beleszólása.

Sándor egyébként – ha nem pakolja ki nézeteit – nem lóg ki a sorból. A munkahelyén nincs semmi baj vele, sőt, társadalmi munkára is elmegy, ha szólnak, mert szereti a társaságot.

6

Kissé extrém a gondolatársítás, de vállaljuk rizikóját: tegyük fel, hogy a közéletiség egy ízletes sütemény, amelynek elkészítéséhez pontos recept kell. Milyen alkotóelemekből keverhetjük ki a tésztaját? Mi kell a közéletiséghez?

Mindenekelőtt kell hozzá fórum: megfelelő alkalom a közéletiség gyakorlásához. Nem elég a jelzést fogni, befogadni, szelektálni, saját tartalékból pluszt hozzáadni – továbbítani kell. Méghozzá a továbbítandóknak megfelelő fórumon.

Lehet a közéletiség fóruma a fiatalok számára a KISZ-gyűlés? De mennyire! Sőt, nemcsak fóruma, iskolája is!

Miért? Lehet másmilyen is? Lehet. Ha a vezetőség fontossága tudatában felül az emelvénnyre, és onnan beszél „le” a tagságnak. Ha a titkár iskolásan eldarálja a mondandóját és utána felteszi az örökzöld kérdést: van valakinek hozzászólása? Már akkor inkább vállalja legalább az őszinteséget, és kérdezzen így: ugye, nem akartok hozzászólni?

A közéletiséget tanulni kell. Gondolkozva tanulni és tanulás közben gyakorolni. Ezek szerint egy „igazi”, vérbő KISZ-oktatás a közéletiség ragyogó iskolája lehet.

Ha olyan. Ha a sok tárgyi ismeret mellé szókinccset, vitakészséget is ad a fiataloknak. Ha felruhazza őket a mások előtti szólás nem könnyű mesterségével, tehetségével. Hogy a szereplés természetes drukkja ne lehessen leküzdhetetlen akadály.

De lehet a KISZ-oktatás másmilyen is. Ha a propagandista kézbe fogja a brosúrát, lelkiismeretesen felolvassa; ha a fiatalok eközben unatkoznak, kornyadoznak, ha már hazafelé menet sem emlékeznek az oktatás témájára, akkor az oktatás nem a közéletiség iskolája, hanem a szó rossz értelmében vett szeminarium.

– Nálunk évről-évre ugyanaz a srác szól hozzá. Ez már magában véve is na-

gyon rossz dolog. De még rosszabb az, hogy ezt senki sem veszi észre! Az ember persze eljár, szokásból. De komolyan mondom, többet érne, ha az egész társaság elmenne udvart söpörni. Akkor legalább a hasznosság illúziója vígasztalna.

Sokat emlegetett, divatbajlott dolog manapság az ifjúság klubmozgalma. Valóban, kevés olyan község vagy éppen lakóterület akad, ahol ne működne ifjúsági klub. Egymás társaságában, a legkülönbözőbb programokban vehetnek itt részt a fiatalok. Hetente akár többször is randevút adnak egymásnak.

Lehet akkor a fiatalok közéleti tevékenységének egyik fóruma a klub? Lehet, de csak, ha valóban a közélet műhelyévé teszik. Nem a klubfenntartók dolga ez, nem a helyi vezetőké, nem bárki más kívülállóé, hanem egyedül a fiataloké, akiknek otthona a klub. Jó, ha van benne magnó, tévé, lemezjátszó, asztali foci, de ne csak ezek legyenek, s ne mindenkor ezek játsszák a „főszerepet”. Mert így a klub lehet prima kis játékbarlang. Azonban csak az, és semmi több.

De a közélet igazi műhelymunkája folyhat abban a klubban, ahová időnként meghívják a helyi tanács elnökét, az iskola igazgatóját, a pártszervezet titkárát, egy-egy üzem vagy gazdaság vezetőjét. Vendégnek és vendéglátónak egyaránt hasznos a találkozás. Mindezenelőtt tájékozottságot ad a fiataloknak hogy könnyebben eligazodjanak szűkebb közösségük életében. Támponthoz ad a meghívottnak a további tervezéshez. Alkalmat mindkét félnek a problémák „kitergetésére”. És lehetőséget, ugyancsak mindkét félnek, a tettek mezejére lépéshez. Mégpedig egymást segítve, mindenkiért dolgozva.

A klub nyitotta lehetőségek szinte a felsorolhatatlanságig gazdagok. És ahol nincs klub?

Nőket foglalkoztató üzem „lányai” éppen erre panaszkodnak.

– Évek óta képtelenek vagyunk egy helyiséghez jutni, ami végre már a miénk lehetne. Már a két évvel ezelőtti KISZ-választásokon is a legfőbb témák között szerepelt a klubhiány, azóta is ugyanaz a helyzet. Már nem tudjuk, kihez forduljunk, mit csináljunk...

– Végtelenül csodálkozom a tanácsatlanságukon – mondja az üzem vezetője. – Klubjuk valóban nincs a lányoknak, de miért? Ott voltam azon a két évvel ezelőtti választáson is, meg a legutóbbin is. Már két esztendeje megmondtam: keressenek valahol egy megfelelő helyiséget, foglalják le, béreljék ki, a többire ne legyen gondjuk. Az összes anyagot az üzem vállalja. De azt már mégse várják, hogy majd én megyek nekik helyiséget keresni! Azt hiszem, ez elég világos beszéd, érthettek volna belőle a lányok! Valamit nekik is tenniük kell a klubért, végülis az övék lenne, nem?

A közéletiség gyakorlása bizonyos fokú aktivitás nélkül elképzelhetetlen. S ha ez az aktivitás már a kezdet kezdetén, a lehetséges fórum megteremtésekor elszívárog, akkor mi maradna a műhelymunkára?

7

A közéletiség „kikeveréséhez” szükséges többi alkotóelemekről egy salgótarjáni nagyüzem fiataljaival beszélgetünk. A beszélgetőpartnerek: L. Dezső, F. Erzsébet, S. Zoltán, D. Márta, V. István, és N. Péter. Ők hatan egy olyan KISZ-alapszervezet tagjai, amely a legjobbnak kijáró gyári vándorzászló várományosa. Szerintük milyen feltételek azok, amelyeket nem nélkülözhet a közéleti tevékenység?

F. Erzsébet: – Tájékozottság. Nélkülözhetetlen ahhoz, hogy az ember ne csak nézzen, hanem lásson is. Ne csak befogadja az információt, hanem tudjon is vele mit kezdeni. Aki nem tájékozott, az nem is lehet a köz dolgai iránt érzékeny, fogékony.

N. Péter: – Akkor már tisztázzuk azt is, hogy mit értünk mi a köz dolgain. Közügyek szerintem azok, amelyek minden embert érintenek valamilyen formában, ha nem is egyforma erővel. Itt van például a környezetszennyeződés, amely vastagon belefér a közügyek első kategóriájába.

D. Márta: – Aki tehát környezetünk tisztaságáért tesz valmit, az közéleti ember?

L. Dezső: – Ha ez a kötelessége, akkor nem. Heyerdahl viszont, aki az óceánok szennyeződéséről adott vészjelet, közéleti embernek számítható. Aki közéleti ember, annak három nagy területen kell véleményt nyilvánítania. Mikro-környezetében és az ehhez kapcsolódó témákban. Az ország ügyeiben. És bizonyos általános emberi jellemzők kapcsán, amelyek már nem szoríthatók határok közé.

V. István: – Szólni, jelezni, véleményt nyilvánítani! És a tettek? A munka? Azt sem lehet kizárni a körből! Az érdeklődés, a fogékonyság csak tettekkel párosulva alkothat közéletiséget!

D. Márta: – Közéleti tettekre nem mindenkinek van lehetősége. Lehet a jelzés is cselekvés! Persze csak akkor, ha nem a magam dolgában teszem, hanem közösségemért. És ha én ezt belső kényszernek engedelmessé teszem, akkor részt kértem a közéletből.

N. Péter: – Persze, a tájékozottság mellett lehetőségre is szükség van. Elképzelhető, hogy valakinek fáj egy probléma, szeretne is valamit tenni ellene, de nincs abban a helyzetben...

L. Dezső: – Lehetősége mindenkinek van! Ha elfogadnánk Péter tételét, kényelmes kikaput adnánk egy sereg lusta, közömbös embernek. Mentségükre

elég volna a lehetőségek hiányát felhozni! Valamilyen lehetőséggel mindenki élhet, csak tudnia kell, hogy melyikkel. Ezzel viszont ismét a tájékozottsághoz jutottunk.

S. Zoltán: – Bizonyos didaktikai készség is a feltételek sorába tartozik. Egyik társunk például azért nem jött el erre a beszélgetésre, mert minket, hatunkat is soknak talált ahhoz, hogy elmondja előttünk a véleményét. Pedig vannak jó megfigyelései. Csak lámpalázás.

L. Dezső: – És ami szerintem még nagyon fontos: a közéletiség kibontakozása egészséges légkör nélkül lehetetlen. Ennek megteremtése persze országos ügy, és országos viszonylatban szerintem meg is van. Helyileg viszont annyira nincs, hogy már maga ez a szótársítás: egészséges légkör – sokszor szinte szólamként hat.

F. Erzsébet: – Ezért aztán könnyen rá-sütik az emberre a nagyszájúság bélyegét, ha szóvátesz valamit.

– Milyen formáit ismeritek a közéleti megnyilvánulásoknak?

V. István: – A szolás és a tettek.

L. Dezső: – Itt van például a társadalmi munka. Építünk egy játszóteret. Kézelfoghatóbb, alkotóbb jellegűnek tűnhet, mint mondjuk az, hogy valaki szóvá tesz egy problémát. Előbbinek nagyobb a biztonsága, utóbbi viszont szerintem a közélet szempontjából többet jelenthet. A szolás elindíthat egy folyamatot, egy láncreakciót, ami – ha kiforrja maggát – beláthatatlan eredményeket hozhat. Elindíthat. Az utolsó szótagra tettem a hangsúlyt.

D. Márta: – Szólást és tettet nem lehet különválasztani. Mindennek van egy elméleti és egy gyakorlati oldala, a kettő együtt képezi az egészet.

N. Péter: – Egyáltalán, kell különösebb észbeli képesség ahhoz, hogy valaki közéleti ember lehessen? Más agyában is megszülethet az isteni szikra!

L. Dezső: – Azért ezzel a társadalmi munkával vigyázzunk! Ha bárki, ismerve tisztelve a célt, valóban azért megy, hogy dolgozzon, az közéleti megmozdulás, aláírom. De aki csak azért sziveskedik megjelenni, hogy lássák? Hogy piros pontot szerezzon akár a főnökénél, akár a KISZ-titkárnál? Annak mi köze a közéletiséghez?

N. Péter: – Aki bármiféle kényszertől hajtva jön, az buta ember, mert igába lehet hajtani!

– A közélet fórumai ma már általában adottak. A fiatalok ott vannak ezeken a fórumokon, sokszor mégis csak a csendes szemlélődő szerepét vállalják. Nem mindig vállalkoznak bírálatra. Miért?

V. István: – Kell a bírálatához funkció is! Hogy az ember hátulról is biztossíthassa magát! Mert vannak összekülsolt kezek itt is, meg más itt is.

D. Márta: – Meg kell választani, hogy hol, mikor, mit mond el az ember. A főnök bírálója például számíthat a „honoráriumra”!

F. Erzsébet: – De gyerekek! Hát túl vagyunk már ezen, nem? Persze, hogy nézze meg az ember, hogy mit mond, és legyen igaza!

S. Zoltán: – És akkor úgy jár, mint az a bizonyos bogár Arany János Családi körében...

N. Péter: – Lehet, hogy kap az ember egy-két pofont. Ennek a kockázatát vállalni kell. Ma még igen. Az első pofon után lehet az ember óvatosabb, megfontoltabb, változtathat a taktikáján, csak a háttérbe vissza ne vonuljon. Számolni kell azzal, hogy a bírálattal, főleg, ha az személyt érint, veszíteni is lehet. Valakinek a vereséget is vállalnia kell!

L. Dezső: – Aki egyszer s mindenkorra, egész életére befogja a száját, az nagyon rosszul érzi magát. Nem szeretnék a bőrében lenni. Aki szól, annak sokszor egyetlen kártérítése a jó közérzet. Mégis, én is azt mondom: nem igaz az, hogy nem éri meg szólni. Előbb-utóbb meghozza az eredményt. Egyébként is, aki azt kezdi el latolgatni, hogy „megéri-e, vagy sem”, abból már nem lesz énekes halott. Úgyis arra a következtetésre jut, hogy nem éri meg: tehát hallgat. Ez nem számítás, hanem meggyőződés dolga!

8

L.-né csinos fiatalasszony. A legutóbbi választás óta tanácsstag. Városi lakos, de körzete meglehetősen falusias jellegű. Az ügyek is, amellyel választói felkeresik, félig városias, félig falusias életmódra vallanak. De nem ez, ami számára nehézséget jelentett.

– A KISZ jelöltje voltam, s ez bizonyos kötelezettséget is jelent. A tanácsban fokozottan kell a fiatalok érdekeit képviselnem. De a körzet nemcsak az ifjúságból áll! Úgy kell tehát dolgoznom, hogy felnőtt választók ne vethessék a szememre, hogy elfogult vagyok, velük nem törődöm, de a fiatalok se érezzék magukat becsapva, megcsalva. Hát ez aztán igazán nem könnyű dolog!

– Megbántad, hogy elvállaltad a megbízatást?

– Szó sincs róla! Nagyszerű dolog tanácsstagnak lenni! Persze nehéz ezt úgy megfogalmazni, hogy ne hangozzék nagyképpően. Mégis vállalnom kell a nagyképpőség ódiomát, mert kikíváncozik belőlem: amióta tanácsstag vagyok, fontos embernek érzem magam. Felnöttebbnek, ha így jobban tetszik. Több száz ember bizalmát érzem. A bőrömön, a zsigereimben. Hozzám csöngetnek be ügyes-bajos dolgaikkal, rábízják gondjaikat. Lehet, hogy ezek nagy szavak, de nem a nyilatkozás kedvéért mondom: ér-

tékesebb az életem, mert nemcsak a magam életét élem, hanem többszáz másikat is. A másokért élés pedig számomra nem kevesebb a boldogságnál!

9

A másokért élés ideálja vezette azt az asszonyt is, aki egy munkahelyi értekezlet alkalmával felállt, és igen kemény szavakat mondott. Jelenlévő főnökéről elmondta, hogy az vajmi keveset tesz a jó munkahelyi légkörért. Sőt! Nem sokat törődik a kellő munkafeltételek biztosításával sem. Egyszóval nem való posztjára, és az egész munkahely előrehaladása lehetetlen addig, amíg ilyen a vezető. Valamennyi állítását konkrétumokkal igazolta. Az arcán elszántság ült, látszott, hogy régóta készül erre a „kipakolásra”. Igaza tudatában mondta végig mondanóját, a végére mégis belepirosodott. Ezen a helyen, ebben a közösségben szokatlannak, mi több, fantasztikus esetnek számított a „kirohanás”.

A főnök végighallgatta, majd szót kért. A válasz körülbelül így hangzott:

– Köszönöm a bírálatot, az őszinte szót mindenki csak örömmel fogadhatja. Még ha talán elevenére tapintanak, akkor is. Az építő bírálatból csak tanulni lehet.

Majd óvatos, leheletfinom kanyar, a folytatás lényege pedig már ez volt:

– Az elvtársnő kapott egy fontos feladatot. Még mindig nem látom, hogy elkészült volna. Mi lesz, kérem, a határidővel? És a multikori munkája? Én igen elnéző vagyok, de még így is elégedetlenségemnek kell hangot adnom!

Stb. stb. stb. A bíráló asszony fejére olvasta mindazt, amiért az egész kollektíva felelős. Tartott ez egészen addig, míg a felsőbb szerv képviselője meg nem elégette, és véget nem vetett neki, mondván:

– Itt most nem az elvtársnőről van szó, hanem a vezető magatartásáról!

Summa-summárum: a közösség túlnyomó többsége napok alatt lebetegedett. Inkább a táppénz, mint az állásfoglalás! A felsőbb szerv képviselője távozott, az asszony maradt. És indult a céccó Az idegeit kórházban hozták rendbe.

Az eset valódi. Általános? Szerencsére nem. Egyedi? Sajnos, nem.

10

Szintén fiatalok szájából hangzott el a szentencia:

– Az ember bármi fonákságot szóvá tehet. Bírálhat tényt is, személyt is. De soha nem szabad megvárni, hogy elfajuljon a dolog, mert annak csak gorbomba vége lehet. Apró ügyekben, naponta kell alakítani helyére tenni a közéletet. Ezt bárki kisember rizikómentesen megteheti.

Szendi Márta

Ma közérzet...

Riport szakmunkástanulókkal (és önmagammal)

„Szakmunkásképző Iskoláink a munkásosztály fő utánpótlási bázisai. Szerepüket a megye dinamikus változó munkaerőigényeinek biztosításában fokozni kell. A szakmunkásképzés korszerű feltételeinek megteremtése, szilárd elméleti és szakmai ismeretekkel felvértezett ifjúságok képzése alapvető politikai érdekünk.” (Közoktatáspolitikánk megyei feladatai: az MSZMP Nógrád megyei Bizottságának 1972. október 25-i határozata.)

... holnap osztályfelfogás. Hiába a figyelmeztetés; most amikor már toll és papír van előttem, nem állom meg az aitalanosítás nélkül, ha mégoly túlzónak tűnik is. Pedig régi, jó beszélgetőpartnerem – jobb híján így nevezem, többnek ő nem engedné –, aki az életem egy területének avatottabb ismerője nalam, előre figyelmeztetett: „Aztan semmi gözölgés, ideológiai felhám! Ezek az élettől tanulnak az életnek. Három nap iskola, három nap munka. Gondolhatod, hogy melyik lehet a kettő közül az iskola.” Azt hiszem, ha erre nem ilyen élességgel figyelmeztet, más nyomon indulok el, pedig magam istutam arról, amire a figyelmem ráirányította.

Iskoláink egyike sem laboratórium. Ezer szállal kötődnek az adott település életéhez. Mégis minden iskola tanulója elsősorban tanuló. A szakmunkástanuló éppannyira tanuló, mint a gimnazista, vagy a „gépiparis”. Ebben nincs különbség. Ha tehát valamit hasonlítunk valamihez, akkor az a valami biztosan létezik is. Van tehát iskola is. Nem olajcsepp úszik az élet felszínén.

Az iskola

A 211. sz. Szakmunkásképző Iskola kívülről modern, szinte a Bauhaus elvei alapján építettnek vélem. A homlokzat tagoltsága, az ablakok elhelyezése tökéletes funkcionalitást sejtet. Közismert, az épület túlsúfolt, nincsenek szertárak, az amúgyis keskeny folyosókat szer-

tári szekrények szűkítik. Minden hibáját a benne dolgozók és tanulók tudnák elmondani. Az iskola persze mindenkor nevelt, tanított; ez az iskola is, mint a város többi iskolája, ha nem is függetlenül az objektum adottságaitól.

Idézhetnénk statisztikákat, mennyi tanuló végzett, hányan szereztek szakmunkásbizonyítványt. A város üzemeiben dolgozó szakmunkások 18–20 korosztálya itt szerzett szakképesítést, tehát a 35–38 éves korúakig ebben az intézetben kapták meg a szakmai útravalót. Engem persze a ma tanuló izgattak. Velük beszélgettem a diákonthon és az iskola klubjában. A diákonthonosokkal fél-szegebben, inkább nekem felelgetve; az iskola klubjában viszont parázs vita folyt, elég lett volna a bekapcsolt Philips magnót otthagynom. A magnónak persze megvan az a hátránya, hogy nem őriz meg arcokat, beszédes gesztusokat, mimikát, olykor hangsúlyokat sem. És azt sem tudom odaírni a csak töredékében felhasznált szövegrészek elé, hogy „P. S. harmadéves:”, „C. Gy. elsős:”, stb. Beszélgetünk, bemutatkozás nélkül.

„Én elégedett vagyok a mostani iskolával. Nem ilyen korszerű iskolába jártam otthon. Az kicsi volt. Vasárnap templomnak használták, hétközben meg iskolának. Kis falu a miénk, nyolcadikban csak öten voltunk.”

Kojnok József nevelési igazgatóhelyettes: „Az új iskola szinte álom lesz, mint ahogy ez is álom volt a korábbihoz képest. A Malinovszkij úti iskola alagsorában kezdtünk 1951-ben. Jogelődünk a Rima tánciskolája volt. Miután a ferencesek rendházát állami tulajdonba vették, oda költöztünk. Az most az „alsóiskola”. Ide 1964. januárjában költöztünk. Átadás 1964. április 9-én volt. Még őrzöm a beszédet, amit a KISZ-titkárnak írtam. A mostaniak, – a Brunda például – már maguk írják a beszédüket, hozzászólásukat.”

Neki is én termelek

„Általában a szülők ijesztenek rá a gyerekekre. A gimnazistáknak vagy a gépiparisoknak azt mondják: No fiam, ha nem tanulsz, mehetsz iparitanulónak.”

„Például tavaly akartunk rendezni egy klubdelutánt. Elmentünk a Bolyaiba. Azt

hiszem elsősékhöz. El akartuk hívni őket. Nem jöttek el. **Azt mondták: „emtéhások...”** Kisebbrendűek? Az osztályfőnökük is ellenezte.”

„Ők azt tartják (gimnazisták), hogy az ő iskolájuk magasabb szinten van. De a műszakiakban nincsenek olyanok, mint mi. Ők úgy érzik, ők a menők. Pedig szerintem egyáltalán nem. Egy bizonyos önteltség van. Nem akarják elismerni, hogyha ő még továbbtanul, **neki is én fogok termelni.** Ezt valahogy nem érzékelik, hanem egyszerűen lenézik az embert. Nem érdemes erről vitatkozni. Sokszor elmondtuk ezt városi küldöttértekezleteken is. Mindenki hallgatótt. Megmondtuk szemükbe az igazságot. Csak tátották a szájukat. Az igaz hogy mi kaptuk a legőszintébb tapsot.”

„Vegyünk egy tankönyvet, mondjuk történelmet és magyart, a gimnáziumból és tőlünk. A mi tankönyvünkben megvan ugyanaz az anyag, csak nem olyan részletesen, mint a gimnáziumiban. Például **a miénkben nincs benne, hogy Petőfinek a hid alatt megpördörték a bajuszát** – mert ők ezt nevezik több tudásnak. Nem ezt kell tudni. Hanem – valójában mi volt.”

Horváth László igazgató: „Nekem is felvetették ezt a kérdést a tanulók. Kérdéssel válaszoltam. Hány olyan olyan van köztetek, akinek a tetsvére középiskolában tanul? Szép számmal vannak ilyenek. Tőlük kérdeztem meg, érzik-e a különbséget velük szemben. Nem – mondták.

Nem olyan éles az ellentét, mint ahogy egyedi esetekből a gyerekek megítélik. Valamikor, amikor ez még igaz volt, negatív vélemény alakult ki rólunk. A közvélemény ehhez mindmáig makacsul ragaszkodik.”

Kojnok József nevelési igazgatóhelyettes: **„A mi feladatunk elsősorban a munkára nevelés.** Lehet, hogy elfogultak vagyunk, de ezt a tevékenységet más középiskolánál eredményesebben végeztük. Gyerekeinkről általában külsőségek alapján ítélkeznek. Egyébként más középiskolások jóval nagyobb számban viselkednek botrányos módon. Erről a BM-szervek tudnának többet mondani...”

Szakma teszi az embert

„Mi négyen üvegfúvók vagyunk. Négy napot dolgozunk, kettőt tanulunk. Elsőben még volt három nap iskola. Meg kémia, fizika. Szerintem másodévből elég a két nap, mert nem emeltszintű. A szakmai tudást elsajátítjuk.”

„A három nap az iskolában elegendő szerintem. Mert aki a szakmáját megszereti, annak nem kell annyit tanulni. Ipari tanulóknak általában **a szakmát kell megszeretni,** nem a tanulást. Minden szakmának van könnyebb, nehezebb része. Tanulás is kell, hogy elméletileg is értse az ember. Én szerintem a gyakorlat többet jelent.”

Kojnok József nevelési igazgatóhelyettes: „Örökkön vitatott problémára az elméleti és a gyakorlati oktatás aránya. A szakoktatók és az üzemek véleménye egyértelmű: szakmát a gyakorlatban lehet megtanulni. De a jövőt kell nézni. **Ezek a gyerekek a jövő félszázad munkásai.** Ha most még a manuális munka van előtérben a magyar iparban, nem biztos, hogy így lesz 20 év múlva is. Nagy összefüggésekben gondolkodó, szélesebb látóhatárú szakmunkásokra van szükség.”

„Nálunk legalábbis a sütőiparban, a gyakorlat az első. Olyan tantárgyak vannak, amelyek egyáltalán nem a szakmához kapcsolódnak. Középfokú anyag. Például gépismeret is. Szerintem ezt fölösleges tanulni. Inkább anyagóra legyen kétszer.”

Horváth László igazgató: „Az elméletileg reális közelségűnek megfogalmazott háromszori, négyszeri szakmaváltás egy emberöltő alatt minden konzekvenciájával nem terhelhető ránk. A probléma így nem vethető fel. Az alapfokú oktatást kell megvizsgálnunk. **Ahhoz, hogy elméletileg többet nyújthassunk, az alapfokú oktatásnak kell jobb gyerekmagyarázatot küldeni.** A konvertálhatóságban jelentős szerepe lesz szerintem az üzemeknek is a munkástovábbképzéseknek.

Semmi esetre sem helyeselném a gyakorlati és elméleti oktatás arányának megváltoztatását. A gyakorlati oktatásban kell jobb feltételeket teremteni. Úgy, hogy a szakmai oktatás egy részét az üzemekbe visszük át. Egy esztergapad szerkezetét jobban meg lehet ismerni az üzemben. Ha a tanműhelyek ellátottsága javul, ezzel is az elmélet és gyakorlat kielégítő viszonya teremthető meg. Fontosnak tartom még, hogy ne tévesszük szem elől: a gyerek tanuló az üzemben is.”

„A mesteremnek a véleménye, hogy feltétlenül tudni kell, amit az iskolában tanítanak, mert az **hozzátartozik egy szakmunkás általános műveltségéhez.**

József Attila és a négyütemű motor

Nem érdektelen kitérő, amit a riport készítője egyetlen, tehát nem elegendő, sőt nem is eléggé jellemző példával alátámaszt. Elfogult ő is.

„– Munkás témájú írást az utóbbi időben nem is olvastatok?

– ...

– Kertész Ákos nevét hallottátok?

– ...

– Senkinek nincs benne a tankönyvében?

– De igen. Tanultunk tőle valamit. A címét már elfelejtettem. Valamilyen vers, vagy ilyesfajta volt. Már nem emlékszem, miről szólt.

Most nemrégiben olvastuk az Antigonét, ami kötelező olvasmány volt. Dolgozatot is írtunk belőle. Szereplőket kellett jellemezni.”

Egyenrangú partner

Arról, hogy mit oktassunk és miből mennyit, még sokat vitatkozunk. Nevelni azonban nem felejtettünk el. Tudjuk, mit akarunk elérni, egyre inkább a módját is. Ehhez ugyan elengedhetetlen a megfelelő oktatandó anyag – a tisztázatlanság következményei még hosszú ideig gondot okoznak –, de vagy egy mind gazdagabban érvényesülő nevelési közeg, társadalmunk életközegének is nevezném, a patetizmust azonban igyekszem elkerülni.

„Viszonyunk az iskolavezetéshez, a tanárokhoz, az egyenrangú partner viszonya. Ezt többen tanúsíthatják. Eresztvénybe, házi KISZ-vezetőképző tanfolyamunkra például kijött hozzánk az igazgató, az igazgatóhelyettes, a pártvezetőség, a szakszervezet, a tanárok. Elbeszélgettünk üzemi, iskolai dolgokról.”

„Ami véleményünk volt, azt nyíltan megmondtuk az igazgatóknak, igazgatóhelyetteseknek, pártvezetőknek. Tanárokkal kapcsolatban például, hogy nem tet-

szik ahogy tanít, ahogy leadja az anyagot. Túltekeri az előadását, bonyolultan magyaráz. Gondolom, ők ezt a tanárokkal megbeszéljük. Éreztük a változást, ezért gondolom.”

„Nem tetszett egyértelműen a tanároknak – egy részének –, hogy az iskolavezetés így szerzi be az információkat.”

Horváth László igazgató: „Eresztvényben a legkényesebb kérdések is felmerültek. Bizonyos bírálatot kaptunk is, hogy miért mond a diák véleményt a tanár jelenléte nélkül. Ezekre azonban meg fogom adni az egyértelmű választ! Vezetői szinten helyén van a kérdés. A mi erőfeszítéseink ellenére is bizonyos esetekben egyes tanárok, egyes szakoktatók nem látják át a problémakör jelentőségét. Arról van szó, hogy a gyerek iskolai keretek között tanulják meg, mi az üzemi demokrácia. Az iskolai életben kialakultak a KISZ-képviselő formái, amelyek eredményesen funkcionálnak. A szakszervezeti mozgalom terén vannak még tennivalóink. A szakszervezeti mozgalom még sok ki nem használt lehetőséget kínál a demokratizmusra neveléshez.”

„Volt egy eset nemrég a munkaruhával kapcsolatban. Szóltunk a mesterrünknek. Azt mondja: ő nem tud semmit csinálni. Fölmentünk az irodába, ott volt az igazgató, meg valami osztályvezető, vagy mi volt. Voltunk vagy huszonöten. Bementünk. Megmondtuk annak, aki az íróasztal mögött ült, hogy nekünk munkaruha kell. Meg se mert mukkanni, csak nézett az íróasztal mögül. Februárban megvolt a munkaruha, bakancs. Szerintem, ha valaki mer szólni, ott is el tudja intézni a dolgot.”

„A KISZ-ben minden lehetőség megvan. Anyagiakban sincs lehetetlen. Az iskolától is megkapunk minden támogatást. Ha az iskolának éppen nem lenne lehetősége, a Városi KISZ Bizottság mindenben segít.”

Vidékiek

„A KISZ-ben az a probléma, hogy sok a vidéki. Az osztályunkban 35-en vagyunk, ebből csak hat tarjáni. Nálunk a taggyűlést is osztályfőnöki órán kell megszervezni. Mert ha kiállok, hogy órák után taggyűlés lesz, felhangzik a kórus: „megy a buszom”, „megy a vonatom”. Jó, ha zsiroskenyeret nem vágnak hozzám.”

„Vidékiek...” „Vidéki”. Jól emlékszem középiskolás koromból erre a minősítésre. Nem állapotot, körülményt határoznak így meg. Minősítenek. Egyént, csoportot. „Vidékiek” – ajkbiggyesztve mondják, gúnyjal, kézlegyintéssel, vállrándítással. Volt mikor az én számon is kicsúszott. Pedig helyzetem szerint közéjük tartoztam, két-három, sőt négy óráim is elpocsékolódott az utazással, várakozással. Idetartozni nem állapot, helyzet,

körülmény kérdése, próbáltam bizonyítani magam is a bejárók védelmében. (Óriási áldozatba került, ideget, energiát emésztett fel.) Mindenek előtt felfogás, általános viszonyulás a dolgokhoz. „Vidéki” – súlyos szó a diáktársadalomban, mint a „provincializmus” a művészeti életben.

„Ők abban a körben nevelkedtek fel. Nálunk is volt egy srác. Klubdélutánt rendeztünk. Mire ő: nem jön be, mert szabadszombatos. Mondom neki: Csávó! Állj már meg! Mire való a szabadszombat! Hát ő otthon akar lenni, nem jön be. Már bennük van a bezárkózottság. Lehet, hogy később kinövik. Talán belekóstolnak valamibe.”

„Nem éreztetjük velük, hogy Rio de Simagöröngyön lakik. De ahogyan beszélnek!? Nem is a tájszólás miatt. Ahogy kijön belőlük a szó! Püff-paff, ahogy kijön.”

„Egy klubdélutánra meghívtuk a szabad lányokat. A srácok nagyon csinosan jöttek el, azt lehet mondani: fehér ing, nyakkendő volt mindenkin. Megegyeztünk taggyűlésen, hogy mindenki táncol. „Majd én megmutatom, hogy a falunkban hogyan szokták.” Jöttek a lányok. Kezdem én, mondták. Jó. Aztán mondom nekik, ők is csinálják már. „Mindjárt.” Kirohantak a Nemzetibe, hoztak egy üveg kimért pálinkát. Elkezdtek inni. Mondom nekik: „dehát mégis, srácok.” „Ne szövegelj te nekünk. Te tarjáni vagy Most itt érezzük jól magunkat. Iszunk. Kész.”

„Ők azt akarják, hogy ne vegyék észre rajtuk, hogy falusiak. Minket igyekeznek utánozni. Viselkedésben, öltözködésben egyaránt. Ez az, ami nem sikerül nekik. Nemhogy felvennék, ami otthon van cuccuk, hanem felöltöznek minden színbe. Papagájnak néznek ki. Épp ebben tűnik ki, hogy nem olyanok, mint mi. Azt mondják: „Városiak! Itt ez a divat! De jó! Akkor felveszem én is!” Aztán papagáj lesz belőlük.”

Kojnok József nevelési igazgatóhelyettes: „Mesterkéltnek érzem a gyerekek ré-

széről ezt a problémát. Túlságosan személyesnek. Én magam nem vettem észre. Azt mondanám, személye válogatja. A tanulóknak 70–72%-a vidéki. Még a klubdélutánokon való viselkedésben sem válnak külön a városiaktól. Legfeljebb a divat követőinél még szélsőségesebben, még ízléstelenebbül jelentkeznek a hatás.”

Kint az életben

„A forgácsolás úgy történik, hogy a forgó munkadarab felületébe behatol a szerszám és leválasztja a felesleges anyagmenyiséget. A munkadarab elkészítésekor ügyelni kell a felületi minőségre és a tűrések betartására. A forgács leválasztásakor súrlódás keletkezik a szerszám és az anyag között, amelytől igen felmelegszik a forgács, ezért vigyáznunk kell, mert égési sebeket okozhat.”

(Részlet Balázs István volt III. éves tanuló iskolaújságnak írt cikkéből.)

Kojnok József nev. ig. h.: „Van csoportos oktatás. Van szakmunkásokhoz beosztott és van kisiparosokhoz beosztott tanuló. A formák tehát rendkívül differenciáltak. Sokszor emiatt az egységes nevelést megvalósítani nehéz, az eredmény gyakran negatív. Lerombolódik az iskola hatása.

A szakoktatóknak sokkal nagyobb lehetőségük van a személyiség formálására. Velük vannak több ideig.”

„A mesterekkel megint probléma van. Zömében vidékiek. A szakmát azt megtanuljuk, megtanuljuk, de hát viselkedni is meg kell tanulnunk. A viselkedés nem úgy jön magától. Azt tanulják, ellesik innen-onnan, tapasztalják.”

„Üzemben problémát jelentenek a felszabadult segédek, akik szinte olyan fiatal srácok, mint mi. Ők a fiatal szakmunkások. A tanulóknak égnek áll a hajuk tőlük.”

„Az üveggyárban a elsősöket mindig megverték a felszabadultak. Ment az elsős a felszabadult mellett, az meg felrúgta, szabályszerűen felrúgta. Ha megkérdezte, miért, megegyezően felrúgták.”

„Nálunk elsőben reszelni kell. Egy milliméterért már szólt a mester, hogy finomabban reszeld. Tized milliméter eltérésnél már kaptál egy nagy pofont. Harmadszor csináltad meg a fűrésztkét. Kaptál egy egyest, meg még egy nagy pofon is. Mit tehetél? Bementünk az öltözőbe pityeregni.”

„Nem egy esetben úgy kellett elugranom a »makarenko« elől. Van neki egy nádszál. Ha hülyéskedünk, vagy nem úgy csináljuk, ahogy ránkparancsolt, akkor előveszi a »makarenkót«, aztán püff-paff. Egyszer megjárt. Vettünk. Egyik gyerek kiejtette a szakajtót, kiment a liszt. Megütötte. Jött a főmőnök, mondtuk mi történt. Fegyelmi lett belőle. Azóta olyan, mint a kezsbárány.”

„A mester kerítéscsinálást vállalt. A másik csoport két hétig azt csinálta. Meg innen az otthonból elvállalta az olajkályhákat. Mi csináltuk meg. Azt hiszem, pénzt kapott érte.”

„A mai melósokban az van: előbb a maszek, fiam. Aztán megint a maszek, és harmadszor is a maszek. Nagy szünet, aztán jöhet a közösségi meló. Kiadják a melót, már éppen hozzálátnak, de „jé, van lapos vas”. Előbb megcsinálja az akváriumkeretet; „hazára kell a gyereknek”. Aztán jön a művezető: „Apa, kész van a meló?” „Mindjárt kész leszek. Tudja, hogy van, Gyula bá!?” „Persze, tudom fiam”. Kész. El van intézve.”

„Volt egy másik mesterem. Akvárium volt a mániája. A szakoktatói irodába gyönyörű szép akváriumot készítettünk. Leült, karjára tette a kezét, úgy nézte.”

„Ha ugyanolyan munkás leszek, mint a többi, akkor már másképpen viszonyulnak hozzám. Felnőtt dolgozónak fognak tekinteni.”

„Egyik srác nemrég végzett. Kikerült egy brigádhoz. Látom, hogy úgy beszél, mozog köztük, mint régi brigádtag. Ha

valaki dolgozik és problémája van, ott is csak merészség kell. Csak sokan megijednek, ha ki kell nyitni a szájukat.”

„Mi már be vagyunk osztva brigádba. Teljesítményben dolgozunk. Nálunk tényleg van hajtás. Minden hónapban teljesítjük a száz százalékot. Sőt többet is. Csak jó lenne, ha mindenki munkája után kapná a pénzt. Nem úgy, mint egyesek. „No apukám, neked szép arcod van. Nesze.”

„Harmadikban ugyanazt csináljuk, mint a segédek. Ha valami munka van: Tanulók! Nem az, aki már felszabadult. Az öreg szaki annak a fiatal srácnak nem mondja, hogy: csináljad te. Ha mondja is, a válasz az, hogy: majd a tanulók.”

A jövő

Horváth László igazgató: „Nem ért bennünket váratlanul, hogy tanácsi irányításba kerülünk. A Központi Bizottság ülése tett végleges pontot a kérdésre. Az előnyét én abban látom, hogy közvetlenebb az irányítás, jobban figyelembe lehet venni a helyi igényeket. Köz-

lebb kerülünk az általános iskolákhoz és a helyi középiskolákhoz.”

Hír az iskolai lapból: „Intézetünkben krónikus helyhiánnyal küzdünk. Épületeink állapota, korszerűsége nem kielégítő. Néhány éven belül azonban megoldódnak problémáink. 75 millió forintos beruházással új intézet épül, mely komplex egységként iskolával, tanműhellyel és kollégiummal is rendelkezni fog. A területrendezés már megkezdődött, a tervek szerint az 1975-ös tanévet új intézetben indíthatjuk el.”

A riport készítőjének nyilatkozata: Dosztojevskij szerint az ember nevetése az ember maga s általános emberképéhez híven Dosztojevskijt a gyermek nevetése gyönyörködteti igazán. Kölcsönzött „Philipsem” legalább harminc perc nevetést őriz. Ha módomban lenne, ezt a harminc perc nevetést eltenném. Hallgatom nevetéseik egymásra rakódó rétegeit, s arra gondolok, évről-évre gyűjtenem kellene tőlük egy tekercsre valót. Azt remélem, az 1975-ös év rétege friss, tápláló lesz a fáradó rétegek közül.

Pál József

Okok és kifogások

VAJON IGAZ-E, hogy mély szakadék tátong a köznyelv és a jogi, hivatali nyelv között, s hogy ez a szakadék akadály lehet jogaink érvényesítésének? Egyértelmű választ nem lehet adni; igaz is, nem is. Bizonyítja ezt az „Élet és Irodalom” hasábjain nemrégiben lezárult vita, amelyet Szekulity Péter „Nyelvi kiszolgáltatottság” című írása indított el, s amely azzal a – számomra vérszegény – tanulsággal fejeződött be, hogy a hivatal beszéljen emberebbül, „szálljon le” az egyszerű magyar nyelv színvonalára, az emberek pedig művelődjenek, gazdagítsák szókincsüket, fejlesszék jogi kultúrájukat, lehetőleg szervezett oktatás keretében.

HALADJUNK AZ EGYSZERÜBBTŐL A BONYOLULTABB FELÉ, s kezdjük a látszólag legkisebb jelentőségű kérdéssel, a hivatali nyelv bonyolultságaival, kacifántos fordulataival. A megoldás érdekében máris tettünk valamit; most készül a szegedi József Attila Tudományos Egyetemen a „hivatali fogalmazás példatára”, amely a legegyszerűbb magyarsággal fogalmazott iratmintákkal segíti majd a hivatalok működését, az ok- és ügyiratok jobb megértését. Azonban arra nézve, hogy a bizonytalanságot, a megnevelést nem elsősorban nyelvi nehézségek okozzák, egyetlen példát hozok fel, a sajátomat. Úgy hiszem, itt ez a legjobb példa, mert ha igaz, amit Szekulity Péter ír, én is a teljesjogú magyar állampolgárok közé tartozom, hiszen elvégeztem még a jogi egyetemet is. Illelnek kiismernem magamat a jogszabályok tengerében, megértenem a hivatali nyelv fordulatait. Talán meg is értem. Mindez mégsem elegendő ahhoz, hogy magabiztosan nyújtsam át a kalauznak a vasúti igazolványomat, amely havi kétszeri hazautazáshoz biztosít számomra kedvezményeket. Mialatt összehúzott szemöldökkel vizsgálgatja igazolványomat, ugyanolyan szorongva figyelem a kalauz arcát, mint bármelyik más halandó, hogy vajon mikor derül ki, hogy esetleg lemaradt valami a rengeteg – MÁV által megkívánt – adatból és bélyegzőlenyomatból, és mikor szállítanak le a vonatról. Nézem a szigorú tekintetet, amely ellenőrzi, ráírtam-e a menetjegyre az igazolvány számát, s az jár a fejemben; vajon honnan tudja a jegy-

vizsgáló vagy bárki, hogy becsületesen élek-e a vasúti kedvezmény jogával? Mert az igazolványban van négy bélyegzőlenyomat, egy SZTK-törzsszám, benne van, mikor születtem, miért születtem, arról nem is szólva, hogy négy tapasztalt jogász barátom összefogására volt szükség, míg kiderült, mi mindennek kell szerepelnie benne. Csak azt nem lehet belőle kideríteni, valóban havonta kétszer veszem-e igénybe, amint az megillet, vagy pedig húszszor, vagy harmincszor. Pedig a szabályt ékes magyarsággal írták...

Igaz, sok esetben érthetetlen, magyartalan az akták, okiratok, különböző belső szabályzatok nyelve. Mégsem hiszem, hogy nagyot téved, aki az igazi ludasnak a bürokráciát tartja, amely felesleges előírásokkal, fontoskodással, áttekinthetetlen tennivalók tömegével sújtja az állampolgárokat, s végülis kétségessé teszi egyes jogaink érvényesülését. A hivatal nyelve? Némelyek megértik. A hivatal logikáját azonban sokszor senki sem érti, ez mindannyiunkat tanácstalanná tesz, elbizonytalanít. Márpedig olyan kérdés megoldásához, amelyben valamennyien érintve vagyunk, a nyelvi szempontoknál sokkal több szempontot kellene figyelembe venni.

ÁLTALÁNOSNAK MONDHATÓ vélemény, hogy a hivatali nyelvet lehet egyszerűsíteni, a jogszabályok nyelvével azonban nagyon is csinján kell bánni. A megoldás egyszerű, vélik; a jog legyen mindenkié. Szervezzünk tanfolyamokat, tanítsunk jogi alapfogalmakat, emelkedjünk fel a jogi nyelv megértésének műveltség színvonalára.

Nem eléggé világos azonban, milyen mélységű legyen az oktatás s az sem, mit nyer vele a konkrét jogi problémákkal küszködő állampolgár. Ebben az országban nincs analfabétizmus, kötelező a nyolc általános osztály elvégzése, s lassan a középiskolai érettségi válik általánossá. Azokkal a jogi alapfogalmakkal, amelyek ismerete feltétlenül szükséges, valahol, valamilyen formában mindenki találkozik. Ha kellő körültekintés nélkül állítjuk össze a jogi „gyorstalpaló” tanfolyamok anyagát, könnyen zűrzavart okozhatunk a laikus fejében. Kap ebből is egy kicsit, abból is egy kicsit, s az összefüggések ismerete nélkül végülis helytelen következtetéseket vonhat le.

ISMERŐSÖM, B. I. PÉLDÁJA kívánczik ide, aki vállalata kollektív szerződésének egy rendelkezésére hivatkozva március-

ban akarta kivenni előző évi szabadságát. A vállalat azonban a Munka Törvénykönyvének rendelkezését alkalmazta, amely szerint január végéig kellett volna kivennie a szabadságot. A kérdéses törvényhely utal arra, hogy a vállalati kollektív szerződés másként is rendelkezhet, s ezért megpróbáltam megérteni B. I.-vel, hogy nem kell belenyugodnia a döntésbe, hiszen a kollektív szerződés valóban másként rendelkezett, márpedig a kollektív szerződés feltétlenül hasonlít a jogszabályhoz annyiban, hogy rendelkezései kötelező erővel bírnak a vállalat dolgozóira nézve.

B. I. vitába szállt velem. Azt mondta, ő járt jogi tanfolyamra, ahol megtanulta, hogy ha az alacsonyabb és magasabb rangú szabály között ellentét van, a magasabb rangúnak kell érvényesülnie, ezért az ő esetében a Munka Törvénykönyve az irányadó.

Van jogi kultúrája B. I.-nek? Kétségkívül van annyi, hogy talált „jogi alapot” saját jogának csorbítására.

HASONLÓ ESET K. J.-É. Kritikus magatartása, közvetlen felleltéseivel való gyakori összetűzése miatt felmondott neki vállalatának igazgatója. A felmondás nem tartalmaz hamis indokot, így hangzik: „Őn több ízben megtagadta a munkavégzést művezetője határozott és többszöri utasítása ellenére is.” Nem lehet tagadni, csakugyan így történt. K. J. azonban jogosan tagadta meg a munkát, hiszen megfelelő biztonsági felszerelések nélkül olyan feladat elvégzésére utasították, amely veszélyeztette testi épségét. K. J. belelapozott egy munkajogi tankönyvbe, s ott azt találta; a felmondást csak akkor lehet megfellebbezni, ha a felmondási ok valótlan. Természetesen K. J. nem fellebbezett, mert a törvénynek azt a rendelkezését, amely kimondja, hogy a benne foglalt jogokat, így a felmondás jogát is csak társadalmi rendeltetésének megfelelően szabad gyakorolni, nem ismerte.

A KÖVETKEZTETÉS EGYSZERŰ: a jogi félműveltség több kárt okoz, mint hasznot, s nem a jogszabályok érvényesítését segíti, hanem inkább a jogok csorbításához vezet. Nincs semmi szükség arra, hogy magunk próbáljuk megoldani vitás jogi ügyeinket. A vállalati jogtanácsosok a vállalat bármely dolgozójának adnak jogi tanácsot, mégpedig ingyen. Ha a munkahelyen nincs jogász, a tanácstalan állampolgár felkeresheti a legközelebbi bíróságot is a panasznapon, de fordulhat az újságokhoz és a rádióhoz is, amelyek szervezeten foglalkoznak jogi tanácsadással. Tudomásul kell venni, hogy a jogszabályok tekintélyes részének értelmezése és érvényesítése nem az állampolgárok feladata. A jog végülis tudomány, amelynek a szabályai közt való eligazodást négy-öt évig tanítják az egye-

temen, s az újdonsült jogász is még jóideig nélkülözi a szakmai magabiztosságot, neki jóval több időt kell fordítania egy-egy ügy megoldására, mint tapasztaltabb kollégájának.

Van szakadék nálunk a tipikusan jogi nyelv és a köznyelv között? Kétségtelenül van. De az esetek többségében ez szükségszerű, s ezért az esetek többségével kapcsolatban nem is tekinthetjük álprobléma gyártásánál többnek az előfölt való sopánkodást.

VAN A JOGNAK EGY OLYAN CSOPORTJA, amellyel kapcsolatban az állampolgároknak is sok tennivalójuk akad; az alapvető demokratikus jogainkat rögzítő jogszabályok esetében. A tennivalók megint csak nem a nyelvi műveltség alacsony színvonalából fakadnak. Jóhiszeműen senki sem állíthatja, hogy az alapvető jogainkat rögzítő jogszabályok, elsősorban a Magyar Népköztársaság Alkotmánya, nem közérthető. A szocialista jogrendszerek természetéből fakad, hogy a legfontosabb, legáltalánosabb jogok fogalmazása egyszerű és világos, s a jogszabályok nyelve csak a részletes, alapos körültekintést igénylő szabályozás során válik törvényszerűen bonyolultabbá. Ennek garanciális okai vannak, hiszen alapjogainkat nekünk magunknak kell érvényesítenünk, s hogy ezt megtehessek, elsősorban világosan kell látnunk, mit tartalmaznak ezek a jogok. Ha néha alapvető jogok sem érvényesülnek megfelelően, ennek mélyebben fekvő okai vannak.

BIZONYSÁGKÉPPEN csak két esetet említek. Tavasszal tanácstagi jelölőgyűlésen jártam egy Nógrád megyei kisközségben. Csakugyan kis község, mert a körzet választópolgárai sejtették előre, ki a Hazafias Népfront jelöltje, s nem is titkolták nemtetszésüket egymás előtt. Bizalmatlan arccal pusmogták, s aki látta őket, joggal hihette: olyan parázs vita lesz itt, amelyet még nem látott a falu. Nem volt vita. Valamennyien elfogadták a jelöltet. Szemlesütve nyújtották fel a karjukat, „én-aztán-nem hagyom-magamat-behúzni-a csőbe” arckifejezéssel. A gyűlés után megkérdeztem azt a nyugdíjas bányászt, aki korábban a lehangosabban méltatlankodott – igaz, azt hitte, csak a hozzátartozói hallják –, miért nem mondta el nyilvánosan is a kifogásait? Bizalmatlanul mért végig.

– Miből gondolja, hogy vannak kifogásaim?

– Hallottam...

– Ne szítson itt ellenségeskedést, jó? – mondta meglehetősen gorombán, s gyorsan faképnél hagyott. Hasonlóképpen jártam a többiekkel is, akiknél megpróbáltam puhatolózni.

– Félnék valamitől? – kérdeztem legvégül egy fejkendős asszonytól.

– Maga nem tudja azt, hogy „Szólj igazat, betörök a fejed”?

– Ki törné be?

– Mondjuk ő, ha tanácstag lesz.

– Még nem választották meg... – Megsemmisítő pillantással mért végig:

– Mindegy az. Nem lehet az semmiképpen kisember, akit egyszer ide állítottak.

– Bosszuálló természetűnek ismerik?

– Nem. Inkább az a baj velem, hogy szelíd természet, olyan tedd ide-tedd oda. Nem érne el az semmit, ha megválasztanánk... Éppen ez a bajunk velem.

Nem túl logikus, de tanulságos történet.

Mint ahogyan a másik is az. Az egyik salgótarjáni nagyüzem fiatalokból álló brigádjával beszélgettem, akik kollektívan szidták a vállalati kollektív szerződést. Aki a lehangosabban szidta, saját bevallása szerint egy testes kollégája háta mögött édesdeden szunnyadt a szerződés tervezetének megvitatásakor.

– Ezt még be is vallja? – kérdeztem megütöközve.

– Miért ne? – mondta vállat vonva. – Az igazgató azzal kezdte, hogy a vállalat legtapasztaltabb szakembereinek és jogászáinak segítségével hosszas munkával készült el a tervezet, s véleménye szerint most már csakugyan minden fontos kérdést kielégítően szabályoz. Én egyszerű melós vagyok, én javaslatjait változtatásokat?

– A többiek ébren voltak, nem?

– Nézze – mondta egy köpcös fiatalember. – Amit egyszer hat példányban legépelve tesznek az ember orra elé, azon már nyilvánvalóan nem akarnak változtatni.

– Az sem biztos, hogy a vezetőség nem. De a dolgozók elérhetik a változtatást.

– Ugyan minek annyit hadoválni? Fizessék meg a munkámat és kész. Ha meg adódik valami más problémám, amit nem oldanak meg tisztességesen, legfeljebb fogom a munkakönyvemet, és elmegyek máshová.

VAN EZEK BEN AZ ESETEK BEN SZÓ a nyelvi kifejezőkészség, a szókinccs, vagy a jogi kultúra hiányáról? Az volna a főgond, hogy sokan beleszólnának a társadalom ügyeinek intézésébe, ha tudnák, miképpen fogjanak hozzá? Mintha sokkal inkább az volna a baj, hogy sokan még mindig nem hiszik, még mindig nem szokták meg beleszólási jogukat. Mások pedig olyan mechanizmusnak képzelik a demokráciát, amelynek automatikusan kell működnie, mert csak odáig jutottak el a felismerésekben, hogy nálunk nincsenek gátak a demokrácia útjában. Nem értik, hogy az akadályok elhárítása nem elegendő, hajtóerőre is szükség van, s ez a hajtóerő a közéleti aktivitás. Ehelyett passzív elégedetlenségbe vonulnak, és gyanakodva szemlélik

a demokratikus alapintézményeket – kizárólag saját magukra nem gyanakodnak.

Úgy hiszem, kétségtelen, hogy nem lehet a választékos beszédet, a jogi nyelv cirádáit tanítanunk ott, ahol a szocialista jog tartalmát, jog és demokratizmus összefüggéseit kell megértenünk. Ez ugyanis csak a legegyszerűbb szavak segítségével lehetséges.

JOG, JÖGÉRVÉNYESÜLÉS, DEMOKRÁCIA; nem homogén fogalmak. Összefüggésüket vizsgálva nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a társadalom életét minden oldalról behálózó, alakító jogszabályok különböző tartalmúak, s mindegyikük más-más jelentőséggel bír. Ha valamely jog nem érvényesül, az okokat keresve mindenekelőtt azt kell vizsgálnunk, mi a szabály tartalma, milyen társadalmi viszonyokat szabályoz, milyen széles rétegeket érint, s hogy a szocialista demokrácia érvényesülése szempontjából milyen jelentőséggel bír. Csak azal összefüggésében vizsgálható a kérdés; a jogszabály fogalmazása túl bonyolult-e, vagy az értelmező műveltségi színvonal nem elég magas, s azt is, hogy a szabály szövege vagy tartalma találkozik-e értetlenséggel. Általánosítható értékű választ csak így kaphatunk kérdéseinkre.

Szöghy Katalin

Falusi fiatalok

A FALU ÉS A FIATALOK. A falun élő fiatalokat vizsgálva megállapítható „vegyes” összetételük: a többség már nem földműveléssel foglalkozik, legalább is nem a régi módon. A termelőszövetkezetekben, a falvakban letelepedett üzemekben gépekkel, szakképesítéssel dolgoznak – és sok településből ingáznak a közeli városok üzemeibe is naponta. Megtalálhatók a parasztok leszármazottai, unokái; és a munkások fiai, lányai.

A falu zártabb közössége egybefogja a korosztályokat: egy óvodába járnak, egy iskolába – ez tart 14 éves korig. Innen kezdődik a szétválás: továbbtanulás, kollégium, szakmunkásképző intézetek, munkavállalás. A fiúk többsége tanul vagy dolgozik. A lányok is követik őket, de sokan otthon maradnak még.

A fiúk katonaságig össze-összejárnak, iskolában, munkahelyen, a művelődési házban, utcán, otthon; a lányok általában 18–20 éves korukban, sokszor még hamarabb – férjhez mennek. Aztán már többet nem jönnek a többi fiatal közé. Csak az utcán vagy a boltban váltanak néha egy-egy szót.

KÖZÉPISKOLÁSOK. A vizsgált területen csak egy középiskola működik.

Érdekesség: az iskola szaktanár-ellátottsága közel 100 százalékos, az iskolában előfizetésre került 35 darab Kritika, 18 darab Új írás, 16 darab Látóhatár, 30 darab Palócföld – ezenkívül olvasható 25 féle sajtótermék.

KÉT ÖNÁLLÓ VEZETÉSŰ MŰVELŐDÉSI HÁZ működik, a többi „igazgató” tiszteletdíjas. Munkájukról a kérdések alapján így vallanak:

1. – A programot kérdezi? Van, az van.

– Részletesebben.

– Mozi, hetente kétszer-háromszor, a műsort mindig kifüggesztjük. Működik a könyvtár – kétszer van kölcsönzés. A KISZ-esek néha esténként összejönnek: főleg szombaton meg vasárnap.

– Előadások nincsenek?

– Néha jön a varieté, meg Korda vagy a Harangozó.

– A közönség?

– Legtöbbször teltház van. Ilyenkor csak fiatalokat lát az ember.

2. – Erre nagyon vigyázunk. Végsősoron a program határozza meg az intézmény munkáját. Igyekszünk minden igényt kielégíteni, de sajnos, a választék nem valami bőséges.

– Miért?

– Nézze, a mozi működik, rendszeresen. Szélesvásznú, a nézőtérre befér 500 ember. A jó filmek Pest után elég hamar ideérnek. Ezeknek már olyan kialakult közönségük van. Fiatalok, középkorúak meg nyugdíjasok. Más a helyzet az igényesebb közönséggel. Nekik színház kell, hangverseny. Csak az a baj, hogy ebből az igényesebb nézőből nincs egy teltházra való. A választék? A Déryné Színház, varieté műsor, meg amit az ORI rendez. Az már külön szerencse, ha sikerül egy-egy előadóművész önálló estjét megszervezni, vagy két-három évenként egyszer eljön az Állami Népi Együttes.

– Bevételei terv is van?

– Meghatározva nincs, de veszteségesek azért nem lehetünk.

– A program összeállításánál van valamilyen előírás?

– Nincs. Teljesen szabadon csináljuk. Itt, a művelődési házban több szakkör, klub működik. Aki idejön, az

megtalálja a maga szórakozását. Persze a véleményeket is összegyűjtjük, a fiatalokét is.

3. – Most volt egy táncos est. Itt játszott egy gitárzenekar. Nagyon sok fiatalot vonzott, még a szomszéd falvakból is eljöttek.

– Ilyen est hányszor van?

– Évente négy-öt.

– Ismeretterjesztő előadás?

– Nyolc-tíz alkalommal.

– Milyenek?

– Politikai, tudományos. Most a fiataloknak egy felvilágosító előadás, a doktor úr tartotta. A lányok közül csak a bátrabbak jöttek el.

– Sok energiát vesz igénybe ez a vezetői munka?

– Túlságosan nem. Én tiszteletdíjas vagyok, néha esténként lejövök, megnézem az ifjúsági klubot, aztán tíz óra után Terka néni bezár.

A FIATALOK ÉS A TANÁCS – ESETLEG AZ ÜZEM

– Intézkedési tervet még 1970-ben készítettünk. Sajnos a felülvizsgálatra nem volt időnk.

– Ifjúsági klub már két éve működik. Először nem volt megfelelő helyiség, de sikerült megoldanunk a problémát. Berendeztük, mert még szék sem volt benne.

– Fiatalok is segítettek?

– Igen, társadalmi munkát végeztek a szövetkezetnél, mi meg kiegészítettük a pénzt és vettünk tv-t, rádiót, magnót, lemezjátszót meg különböző játékokat. Most már teljes a felszerelés.

– Miért nekünk kell foglalkozni a fiatalokkal? Kérdezem, mire való akkor a KISZ?

Részlet egy ifjúsággal foglalkozó tanácsi anyagból: „az együttműködési szerződések formálisak, három tanács nem kötötte meg...”

- Ki járt itt utoljára a tanácstól?
- Itt a klubban?
- Igen.
- Nem tudom, nem emlékszem, pedig mindig itt vagyok.
- Az üzemben van KISZ-szervezet?
- Igen, még akkor megalakultunk, amikor létrejött ez a telep.
- Hol szoktak összejönni?
- A KISZ-gyűlést mindig az ebédlőben tartjuk. Az a harminc fiatal ott is elfér.
- Itt nincs szórakozási lehetőség?
- Ha vége a műszaknak, siet haza mindenki. Inkább a faluban szoktunk este elmenni a klubba.

ANYAGI TÁMOGATÁS. A tanácsok az ifjúsággal kapcsolatos feladatok elvégzésére külön alapot létesítettek. Az elmúlt három év alatt az alábbiak szerint alakult a tervezés és a felhasználás:

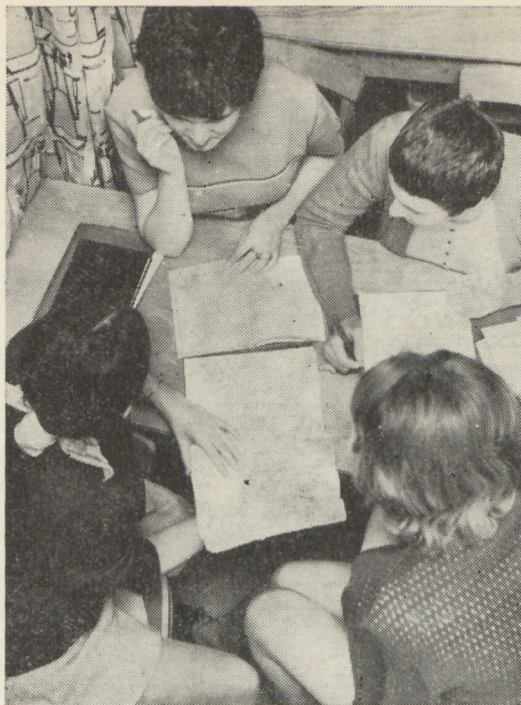
Az összegek rendeltetése (1000 Ft-ban)	1971	1972	1973
Ifjúsági szervezetek támogatása (úttörő-KISZ)	85	138	75
Művelődési otthonok támogatása:	636	1030	667
Sporttámogatás	32	52	79

Egy üzem adott ifjúsági klub támogatására 100 m/Ft és egy termelőszövetkezet a könyvtár könyvállományának gyarapítására 5 m/Ft összeget. Az ifjúsági szervezetek támogatására egy-egy kisebb közösségnek átlagosan évente 1500–3000 forint összeg jut. A tanácsok a pénzösszeg felhasználását sokszor liberálisan vagy túlzott szigorral kezelik. A szélsőségek nagyon sok súrlódást okoznak.

IFJÚSÁGI KLUBOK, ÉS EGY IFJÚSÁGI KLUB. Jelenlegi vizsgált területen – amely egy átlagosan 30.000 lakosú közigazgatási egység (járás), 25 településsel – 16 klub működik 416 fővel. A községek 61,5 százalékában van és 38,5 százalékában nincs klub. A klubok átlag 26 fővel működnek, a kis (600–1000 lakosú) települések fiataljainak 35–45 százalékát fogják össze.

– Jó ez a klub, én szeretek ide járni. Legszívesebben sakkozom... – A klubdelutánok talán a legsikerültebbek. Ilyenkor jól kitáncoljuk magunkat... – Legtöbben lemezt szeretnének hallgatni, meg beszélgetni. (– Miről?) – Mindenről... – Kár, hogy csak szombaton tudok idejönni, mert egész héten távol vagyok, és ahol dolgozom, ott nincs semmi... – Csak klubtag jöhet ide be, persze ez nem mindig jó, mert ha táncolni akarunk, akkor hiányoznak a lányok... de azért nem vesszük ezt mi olyan szigorúan.

D. falu lakossága: 2837 fő, ebből a fiatalok száma: 1108 fő. Kor szerinti

megoszlás: 0–4 év: 188 fő; 5–9 év: 189 fő; 10–14 év: 234 fő; 15–19 év: 152 fő; 20–24 év: 103 fő; 25–29 év: 242 fő.

A 15–29 év közötti három csoportból kijár dolgozni V. – D. – B. városokba több, mint 200 fiatal. Vonaton utaznak napi 2–5 órát, így a klubélettől távol esnek.

1970-ben új művelődési ház épült, az ifjúsági klub a központ bázisa. Harminckét tagja van a klubnak: rendszeresen megjelenik átlagosan 12–15 fő, hetente 6 órában, többségben szombaton és vasárnap. A kérdésre, hogy fontossági rendbe sorolják az alábbi kulturális formákat, a következő sorrend alakult ki: 1. könyv, 2. mozi, 3. rádió, 4. tánc, 5. tv, 6. újság, 7. klub, 8. színház.

A KLUBOK PROGRAMJA:

– Én jónak tartom, tartalmas. A vezető sok érdekes beszélgetést kezdeményezett már. Aztán a viták roppant izgalmasak... – Kár, hogy rossz a tv és nem lehet itt nézni. Otthon nem szeretem, mert az öregem mindig lekapcsolja: ő korán kel és korán fekszik. Egy szobánk van csak... – Én a srácok miatt jövök... – Hiányoznak a lányok, azok csak szombaton jönnek... – A múltkor is volt itt három egyetemista Pestről. Kérdezősködtek pénzről, szerelemről, munkáról, tanulásról meg az életről. Jó beszélgetés volt.

– Nekem kellene összeállítani a programot?

– Igen.

– Csinálnék egy jó bulit. Lehívnám az Alfa zenekart, meg csinálnék vetélkedőt.

– Miről?

– Mindenről... irodalomról, zenéről.

SZAKKOROK. Működési alapfeltételük a megfelelő helyiség biztosítása. A fotósakkör speciális felszerelést is ki-

ván. Így szakkörök (fotó-, képzőművészeti, honismereti, irodalmi) csak az új önálló vezetésű művelődési otthonokban tevékenykednek.

A kis községekben szakköri jeleggel énekkarok és táncsoportok szerveződtek. Kor szerinti összetételben erősen megoszló. A fiatalok részvétele ezekben a csoportokban 10–15 százalékos. Ezek a körök igen szép sikereket könyvelhetnek el, nem egy közülük megyei, sőt országos hírű.

A VÁROSBA UTAZNAK NAPONTA, VONATON, BUSZON. A kijáró dolgozók száma közel 4000 fő, ebből a fiatalok száma 2400–2600 fő.

Reggel négykor, ötkor kelnek és utaznak, mire visszaérnek megint öt óra van – de már este.

Utazással töltenek naponta 2–6 órát.

AKIK A FIATALOKKAL FOGLALKOZNAK

– Foglalkozása?

– Pedagógus.

– Foglalkozása?

– Tisztviselő.

– Szeret a fiatalokkal foglalkozni?

– Igen, hiszen magam is az vagyok, csak sokszor elkeserítenek.

– Miért?

– Mindig azt vágják a fejemhez, Marika maga menyasszony, ne szaladjáljon a klubba, a fiúk közé.

... ÉS AKIK NEM FOGLALKOZNAK.

A pedagóguson kívül egy faluban él és dolgozik az orvos, a védőnő, a tanácsi dolgozó, az agronómus, az állattenyésztő, a közigazdász, a főkönyvelő, a technikus – üzemeknél a munkás-vezetők, az építész...

... – engem senki sem hívott... Miért nem? Nem is gondolkodtam erre... – nem érek én rá. Olyan kevés az időm

... – Szívesen vezetnék valamilyen szakkört... – Foglalkoztam velük, aztán egyszer a kollégák azt mondták, csináljam, ha nincs jobb dolgom, de észrevettem, hogy elmaradoznak mellőlem. Abba kellett hagynom.

– A nagyközségi tanácscsal újabban létezik egy státusz: népművelési előadó. Az a baj, hogy ezt „csak” pedagógus tudja ellátni, abból is kevés van, így sokszor hónapokig betöltetlen.

A KÖNYVTÁR ÉS A FIATALOK. R. község. Szép, tágas könyvtár, külön olvasóteremmel. Hetente négy alkalommal tart nyitva. A könyvtárba beírt olvasók száma: 586 fő (15 éves kortól a nyugdíjasokig). Megoszlás: szak- és betanított munkás 90 fő (15,3 százalék), ebből rendszeresen olvas 32 százalék; vezetők és alkalmazottak – tágabb értelemben: 120 fő (20,4 százalék), rendszeresen olvas 67,3 százalék; adminisztratív munkakörből 100 fő (17 százalék), olvas 89,8 százalék; középiskolás tanuló:

190 fő (32,4 százalék), ebből olvas 92,1 százalék; szakmunkástanuló: 30 fő (5,1 százalék), rendszeresen olvas 17,3 százalék.

A középiskolások olvasási kedve igen jó, pozitív befolyásoló tényező a megfelelő iskolai ösztönzés, ezen keresztül az egyén belső igényének kiaknázása. Ezzel szemben a szakmunkástanulók olvasási kedve egyáltalán nem kecsegtető.

Mit olvasnak? Találomra választottam ki két olvasójegyet, mert bár az itt szereplő adatok nem jellemzők, mégis engednek némi következtetést. A középiskolai tanuló kölcsönzött könyveinek száma egy év alatt: 23 kötet (Kaffka, Thomas Mann, Jókai Anna, Moldova, Ibsen), a szakmunkástanuló 11 kötetet kölcsönzött (Szemjonov, Agatha Christie, Csörsz István, Rejtő Jenő).

IFJÚSÁGI FÓRUM. Részlet tanácsi statisztikából: „az elmúlt időszak alatt 29 esetben tartottak a községben ifjúsági fórumot, 1579 fő részvételével.” Ez azt jelenti, hogy átlagosan egy-egy ilyen rendezvényen 54 fő fiatal jelent meg, ez a község fiataljainak 15–25 százalékát adja. (A szervezés terén tehát még nagyon sok hiányosság mutatkozik). A megtartott fórumok programjai: intézkedési terv ismertetése, a negyedik ötéves terv irányelveinek ismertetése, bűnözés elleni harc a fiatalok körében (előadás), társadalmi munka szervezése, községfejlesztési célkitűzések ismertetése, fiatalok helye és szerepe a termelőszövetkezetben (előadás).

A fórumok előadások voltak, tájékoztatók, melyeket a tanácsi dolgozók, rendőri szervek, munkahelyek vezetői tar-

tottak. Hozzászólt 116 fiatal, a résztvevők 7,3 százaléka: egy-egy összejevételén 4–4 fő.

INFORMÁLTSÁG. „Igen égető a helyzet a mindennapok tájékozottságában. Az információéhséget több síkon próbálják kielégíteni. Az újság ebben fontos szerepet játszik.”

K. község ifjúsági klubja. Huszonhat megkerdezett fiatal közül 6 olvas rendszeresen Nepszabadságot, 5 Népsportot, 4 NOGRAD-ot, 4 Magyar Ifjúságot, 4 Kepes Újságot, 1 Deltát, 1 Magyarországot, 1 Világifjúságot, 1 Rádiótechnikát, 1 Ezerkestert, 1 Magyar Hírlapot, 1 Nepszavát, 2 nem olvas újságot rendszeresen. Egy-két lapnál többet nem olvasnak, 2 lapot is csak 8-an.

R. község ifjúsági klubjában napilappal, hetilappal és folyóirattal együtt 18 újság jár. Az újságokat a megkerdezettek a klubban olvassák, otthon erre nincs lehetőség – talán igény sem.

Van olyan ifjúsági klub, ahová 3–4 újság jár, olyan is akad, ahol sajtótermékre nem fizettek elő.

TÁRLATOK. A községi művelődési házakban nem rendeznek tárlatokat. Erre vonatkozó adatok nem találhatóak. Kivételt képeznek az új művelődési otthonok.

– Mini tárlatokat rendezünk, évente 6–8 alkalommal, itt a társalgóban, mert sajnos máshol nincs alkalmas helyünk.

– Ez a művelődési otthon most épült, a tervezésnél a tárlatrendezésre nem gondoltak?

– Azt hiszem, nem. Az igény csak annyi volt, hogy az alapokat szolgálja:

legyen benne színházterem, klub, meg sok kisebb helyiség szakköröknek.

– A tárlatok anyaga?

– Nagyon vegyes. Rendeztünk a megyében élő képzőművészek képeiből is – sajnos a művészek nem a legszínvonalasabb képeikkel szerepeltek. Azt hiszem, nem kedvelik az ilyen vidéki kis tárlatokat.

– Látogatottságról nem beszélhetünk. Külön azzal a céllal senki sem jön. Erre járnak, valamilyen más rendezvényen, és a szünetben megnézik.

– Én Pesten láttam először képzőművészeti tárlatot. Egy táncsoportban táncoltam, és egyszer a vezetőnk elvitt bennünket. Nagyon érdekes volt. Azóta már máshol is láttam tárlatot.

VÁRHATÓ-E VÁLTOZÁS A FALUSI FIATALSÁG MŰVELŐDÉSÉBEN? Változásnak kell bekövetkezni, a jelek kedvezőek. A változás egyik alapvető feltételének az általános műveltség alapját lerakó – és emelkedő – iskolázottsági szintet vallva, álljon erre bizonyításképpen az alábbi iskolai statisztika egy találomra kiválasztott beiskolázási évről:

A vizsgált területen általános iskolában végzett az 1971/72-es tanévben: 405 tanuló, ebből fizikai szülők gyermeke 362 tanuló (89,3 százalék), tovább tanult: 326 tanuló (80,4 százalék).

Gimnáziumban 45 (11,1 százalék), szakközépiskolában 88 (21,7 százalék), szakmunkásképző intézetben 180 (44,4 százalék), egyéb iskolában 13 (3,2 százalék), munkát vállalt 79 tanuló (19,5 százalék)...

Kő-Szabó Imre

DOKUMENTUM

Könyvek...

Év	Tudom.	Ism. mai	Szak-rod.	Szép-rod.	Ifj. és gyermek	Tan- és könyvek	E- gyéb	Összesen
	művek (könyvek) száma							
1950	182	306	464	367	64	467	30	1880
1960	357	409	647	695	186	660	18	2972
1972	1026	807	2591	730	230	1206	58	6648

A **Statisztikai Évkönyv 1972** című vaskos kötetből idézett adatok a félezredes jubileumhoz érkezett magyar könyvnyomtatás impozáns mutatói. De jelzik örömeink, gondjaink nagyrésztét is. Huszonkét év alatt három és félszeresére nőtt a könyvformában megjelent művek száma. Így nyomon követni az éves könyvtermést, az információrobbanás terheit elviselni csak az képes, akiben kialakult a válogatás és tájékozódás képessége. Akiben a műveltségnek stabil és nem merev alapjai vannak, s akiben kialakult a lépéstartás szellemi igénye.

A könyvtermés növekedése a művek jellege szerint változó. Természetes és nyilvánvaló, hogy a tudományos könyvek és a szakmai művek száma nőtt a leggyorsabban (5. 6, illetve 5.5-

szörös az emelkedés. A termelőerővé, mindennapjaink alkotó részévé vált tudomány és szakismeret térhódítása a könyvkiadás egész korábbi mechanizmusát és szerkezetét átalakította. 1950-ben a tudományos és szakmai könyvek együttes részaránya 34,4 százalék volt. 1972-ben 54,4 százalékra emelkedett ez a szám – jelezve egyúttal a műveltség szerkezetében végbement, s ma is tartó átalakulást.

Megduplázódott a szépirodalmi jellegű könyvek száma, s két és félszeresére növekedett a gyermek- és ifjúsági irodalom kategóriájába tartozó művek aránya. Mégis, ez utóbbi könyvkiadásunk mostohagyermek. A nemrég lezajlott országos vitában sok szó esett a gyermekek, s általában a fiatalok olvasóvá nevelésének fontosságáról, a megfelelő számú és színvonalú könyv hiányának nevelési veszélyeiről. Jelenleg a könyvkiadásban ez a kategória mindössze 3,5 százalékos részesedéssel szerepel, s ha a példányszám tekintetében kedvezőbb is a kép (10,1 százalékos részesedés) – a legfiatalabb és a leendő olvasók érdekében többet kell tennünk.

1972-ben 63 millió könyv jelent meg, háromszorta több, mint 22 évvel ezelőtt: a tanulás, a művelődés lehetőségei évről-évre nagyobbak, évről-évre nagyobb választékot kínálnak a könyvesboltok, a könyvtárak a szépirodalmat kedvelőknek, a tanulóknak, a tudományos pályákon tevékenykedőknek. A lehetőségekkel – az egész társadalom számára biztosított lehetőségekkel – a különböző társadalmi csoportok jelentősen eltérő módon élnek. Szocialista kulturális forradalmunk egyik sürgető feladata, hogy a lehetőségek egyenlősége után a részesedésben a felhasználásban csökkentse a meglévő különbséget.

Aki tudtán kívül házas

Elbeszélés

A „Hymen” számára írta:

Mikszáth Kálmán

I. Két vőlegény, egy menyasszony

A Koronthayék kerítésén reggel óta kelepelt egy szarka, a falusi lakóknak ez a kedves tekete-fehérbe öltözött komornyikja, ki az érkező vendéget bejelenti. Eleinte unatkozva gubaszködék egy korhadt karón, melynek hasadéka ki s be mászkáltak a mindenféle bogarak, a magát otthonosan érző szú, és a lapos bödék sokasága.

A szarka nagy komolyan nézegette, csak néha-néha piszkálta meg őket hosszú összenyomott csőrével immel-ámmal. Nagy oka volt a kedvtelenségre. Az a malheur esett meg rajta, hogy az imént, midőn étkezési kombinációkkal egy ízletes húsú bogár felé nyúlt, egy apró pille repült torkába s szűk szájpitvarában összevervén szárnyait, a szarka torkát konokul megcsiklandozta.

Biz ez borzasztó dolog volt. Sokáig rázta utána a fejét s mint már mondtuk, kedvtelenül turkált az istenadta mindennapi kenyérben, mely a lyukacsos karó minden zeg-zugából bőven özönlött ki sütkérezni a napra.

No de az idő megenyhít mindent s a vendégek előfutárja a kellemetlenség utóízének elmúltával ismét napirendre tért s mint valami kényes páva a legyőzöttjét, szélesre tárta szét farkát, rázva azt jobbra-balra hangos kelepeléssel.

Egy gyönyörű barna fő bukkant elő a folyosón sorba rakott leander bokrok közül. Talán oda is tartozik: a leandertőn nőtt a legszebb virágnak.

— Hess te, hess te — nem kell most a vendég, és megfenyegette piciny ujjával a csúf madarat.

A szarka kutyába sem vette a bizalmatlansági szavazatot, egyre kelepelt.

Dejszen ma ne jöjjön senki. Nem lehetne az kedves vendég: mert hiszen a legkedvesebb vendég, aki azt a szép leányfőt megzavarta, itt van.

De csitt! Hiszen azt még senki sem tudja, ez még mély titok, a szép barna főbe nagy ravaszsággal belopózott gondolat, mely még ott is csak incognitó kóvályog; igazi nevét nem meri elárulni, sem azt, hogy a szív küldöttje, titkos hódítási instrukciókkal ellátva, csak olyan átutazó ártatlan perszonának adja ki magát, ki, ha akarom gondolat, ha akarom kód, ha akarom füst, ha akarom ott van, ha nem akarom — bizony akkor is ott van.

A szép tündöklő homlokán azonban, az egeto sötét szemekből kicsillago örömtől, valami piciny bánattelhőske van odaállítva intendánsnak.

Beszélyirői látcsövünkön megadatott azon privilégium, látni még olyan rejtett dolgokat is, miket senki sem tudhat, igen jogosan bocsátkozhatunk hát Mari kisasszony arckifejezésének magyarázatába.

Magyarázatába a megmagyarázhatatlannak! Mert négyszemközt szólva van-e abban logika, hogy mikor vaiakinek öröm ül a szemében, banat üljön ugyanakkor egy centiméternyire följebb, a homlokán? Eppen olyan, mintha valakinek a csizmapatkója szikrát adna, mikor térdig lubicokol a vízben.

Fiatal leányokkal azonban sok olyan történik, ami akkor válik igazán érthetatlenné, mikor már meg van magyarázva.

Ne vállalkozunk tehát sisyphusi munkára, elégedjünk meg annyi leleplezéssel, hogy a Mari kisasszony szívecskéje már nem semleges terület, hogy a szarka fecsegése most prózai és végül, hogy valami nincs inyére...

Többet még a regényirői látcsőn sem lehet meglátni — a nőből.

De nem is akarunk ezúttal, mert ha egyszerre mindent elmondanánk, mi elbeszélni valónk maradna a beszély folyamán, pedig ennek a történetnek, dacára, hogy egészen az igazság mellett maradjunk, két számon keresztül kell még tartania legalább is.

Koronthay Mari egyike azon csinos, kedves teremtéseknek, minőket csak Magyarországon a „szép hölgyek hazájában” lehet találni, egyszerű, naív, igénytelen, falusias és mégis úri és előkelő modorú. Szép, hosszúkás arca van, görög orral, délceg termete, az egész megyében híres arról, hogy neki vannak a legkisebb lábai. Csak az az egy hibája, hogy nagyon halovány az ajka, úgy is hívják gúnyosan: „hideg-ajkú”! Az egyszerű bizonyos, hogy a színtelen ajkú leány nem szenvedélyes és nem képes nagy szerelemre.

A Koronthay Mari édes apja alleveltárnok a megyében, a szegényebb bocsokoros nemességhez tartozik, azért is volt kénytelen ott hagyni az ősi hétszilvafát Bogárháton, hadd gazdálkodják benne a nemzetes asszony, kinek a háztartás vezetésében a Mari kisasszony is segít; míg ő maga már évek óta benn a városban a vármegyeházán családjától elszakítva körmöl nyolcszáz forint évi fizetésért, ki lévén téve minden irányban a följjebbvalók szekaturájának. Bizony keserű kenyér az a hivatalnokki s mégis mennyien vágnak rá. Miért? bizonyosan a címért, hogy „tekintetes urak” legyenek a „nemzetes urakból.”

Tekintetes Koronthay János úr pedig jobb, ha otthon maradna a portán és ne csak szombatunkint járna „tisztát váltani”, ahogy a vármegyei kaszinóban tréfásan mondani szokták, mert dacára, hogy már eladó lány van a háznál, fiatal is

szép is a menyecske s ki tudja mi lehet még a következése — — — de ha nem is, annyi a gyerek odahaza, mint az orgonasip, s az a szegény asszony rá nem ér a gazdálkodástól a nevelésükkel foglalkozni. Nincs is olyan vásott gyerekraj hét megyében, mint az a Koronthay had ott-hon Bogárhátán, nem marad ezek miatt kutya, drótos tót, üvegestót, aki meg ne hajigálnának, ablak, melyet be ne törnének.

Koronthay János uram bizony jobban tenné, ha lemondva az úri életről, ásót villát fogna ő maga is a helyett, hogy, ha már sem birtokot nem hagyhat rájuk, sem becsületes illő nevelést nem adhat nekik, úri proletárokat nevel belőlük, mert életpályájukon át az apjuk „tekintetes” címe lesz a vezető lidércük.

De az öreg sokkal könnyelműbb, mintsem ilyen komoly dolgokon törné a fejét; többet ér annál egy kis kalabrias a kaszinóban, vagy egy kis parázs ferbli a „zöld fánál” esténkint.

Ami a gyerekeket illeti, azokat azért hozza évenként a gólya, mert az az Uristennek az ő akarata, — majd gondot is visel rájuk ő, ki a mezők s erdők madarait eteti.

Koronthay János alig csinál egyebet, mint hogy, midőn megszületnek, beírja őket rendre a nagy kapcsos bibliába, ilyenformán: „született Dezső fiam 1847 a rák planéta alatt”, vagy János fiú a bikajegy alatt. E célból egy üres lap volt a bibliába bekötve, de immár tele van az írva egészen, a legutolsó újszülöttnek, a kis Gizikének már csak a „margón” jutott hely.

Csak hogy nehéz ám a tekintetes alleveltárnok úron kifogni, még a sorsnak is, mert elhatározta, hogy épen nem hagy magára pressiót gyakoroltatni s még néhány üres fehér lapot kötött be a százados pergaménák közé.

Mert tudja Pál mit kaszál; a leánygyermek serdülni kezdenek s amilyen arányban szaporodni fognak a gyerekek, olyan arányban fognak fogyni részint férjhezmenetel, részint egyéb körülmények következtében.

Ime a kis Marinak, alighogy levetette a rövid ruhát, már két kéréje is van egyszerre, az öreg Bándy prókátor és az adjunktusa, Lupcek. Egyetlen kancelláriából kettő. Pedig még bálban sem volt, még be sincs mutatva. Az egész vármegye lázban lesz, ha egyszer báli ruhában látja Marit. Mert szakasztott olyan szép, mint az anyja volt ebben a korban, aki után bárók, grófok bolondultak, de persze senki sem bírta megkapni, csak Koronthay János úr.

Hm! Csak bolond teremtés az ember mégis, hogy vén prókátor létére is belemege az exact reális irányból a házasság bolondos aktusába, mely egy jóra való prókátort csak annyiban érdekelhet, mert leendő válópörök természetesen alapját képezi. Házasság nélkül soha sem lehetne válópör.

Az öreg gazdag Bárándyt, akinek száz hold földje és virágzó klientélája van, annyira megzavarja két fekete hamis szem, hogy alig hét hónapra, a megboldogult teensasszony halála után, udvarolni kezd a szép gyereklánynak.

És az igen eredeti dolog, mikor a vén prókátor szerelmes; elfelejti a tárgyalásokat, több gondja, hogy a kabátja ki legyen kifelé és a nyakkendője jól csokorba kötve, mint a törvényszéki végzésekre; az aktákkal felhalmozott ódon kancellária szűk neki, eljár a mezőre és gyönyörködik madárdalban, virágok illatában.

Szakadnak a nyakába a makacssági végzések, de ő nem törődik azokkal; Corpus Juris helyett a Himfy szerelmeit kéri el olvasás végett Lupcsek ügyvédjelölttől; s ebből aztán Lupcsek is megtudja, hogy a principális szerelmes.

Amit pedig amice Lupcsek tud, ki Bárándy szerint semmit sem tud, azt más valószínűségű szegény volna nem tudni neki magának is.

Tudja is s fölveszi elméjében a tényálladékat.

Az a kis Koronthay lány szegény ugyan, mint a templom egere, ő maga pedig gazdag, de a Mariska igen szép, ő pedig már vén s épen nem szép. A hiányok kiegészítik egymást, mert a Mariska ugyan kaphatna szebb, fiatalabb férjet, de nem olyan gazdagot; ő pedig elvehetne még valami világiártas özvegyasszonyt, a kinek még talán pénze is lenne, hanem az nem lenne olyan szép, olyan kedves, mint Koronthay Mari.

Igaz, hogy a külsőségre való tekintet mindenkoron ostobaság volt s lesz is, míg a világ tart, – de hát ő, aki annyi okos cselekedetet művelt életében, miért ne tehetne egyszer, ... egyetlen egyszer bolondságot. Hiszen a prókátor is ember; az ő szíve sincs kőből; azt is „signálja” az Amor nyila, abban is megterem az ábránd s neki is elkel egy kis gyönyörűség „felzetnek” a rideg aktákhoz.

Igy mindent meghányva-vetve elhatározta, hogy elveszi Marit s hozzá is látott rögtön a teendőkhöz, olyan nagy passzióval, mintha egy zsíros pör lenne.

Hiszen az igaz, hogy ez is egy pör, csakhogy egészen megfordított pör.

Az ember itt is megírja a „keresetet”, csakhogy magát kéri benne elmarasztalni a bájos alperes által s a helyett hogy követelne benne, ő ígér mennyet, földet; a „válasz”-ra azután a „viszontválasz” következik, de abban sem gorombáskodik, nem cáfol, hanem inkább mindent beösmér, a goromba „tagadtatik” szó elő sem fordul benne; ha a viszontválaszra „ellenirat” jönne, gyorsan következik a végirat s ha az is kedvező, kitűzetik az eljegyzés napja, majd pedig a lakodalomé.

Csakhogy ez nem ment olyan könnyen. Egyet felejtett el Bárándy, azt, hogy ez a Lupcsek Gábor még sem olyan ostoba ember mindenben, mint az exequálás-

ban; s hogy a fiatal leányok bolond szemüvegen át nézik a világot, nem tudvan helyes megkülönböztetést tenni a szegény ördög és a gazdag ember, a principális és az adjunktus között.

Azután azt is tekintetbe kellett volna venni, hogy Lupcsek Gábor átkozottul csinos fiú, szöke göndör haja s nagy arundos kek szemei többet érnek az asszonyok szemében, mint a hellespontusi noidas tavak, na minajart meg otszaz nola szaraz toidet veszunk is koruioituk.

Az történt tenat a tekintetes principális ur vigyázatlansága tolytan, hogy míg a Lupcseket minaiq magaval vitte, valananszor bogarnatra Koronthayekhoz kitanault, a szep Mariska beleszeretett Lupcsekbe. Lupcsek pedig (őh, az akasztoravaiól) nem csak osztotta, hanem még szította is az ártatlan leányzó lángoló érzelmeit.

Bárándy nem vette észre a dolgot (hiába, a szerelem még a legokosabb ember eszét is eltompítja), de a Kató szakácsné jött rá, aki már húsz év óta valóságos belső titkos tanácsosa volt a fiskális úrnak, még akkor is, midőn az nőtelen volt; keresztül szolgálta az első feleség epocháját s illő megadással készült a második házasság korszakához is; csúnya tót vén leány volt, de ragaszkodó, foga nem volt, csak két kiülő agyar elől, de szíve hű volt gazdájához.

A fiskális úr együtt öregedvén meg Katával, mint az egyedüli emlékhöz fiatal korából, nagy bizalommal volt hozzá s bizonyos respektussal viseltetett iránta: soha sem merte megszidni, a bérét pontosan fizette minden hónap elsején «pedig a fiskális úr az egész megyében úgy ösmeretes, mint a legfősvényebb ember, a ki Pontius Pilátusnak sem fizet pör nélkül), sőt Kata iránt (csodák csodája!) még gyöngéd is tud lenni. Minden karácsonykor valami ruhadarabot vesz neki ajándékba, húsvétkor egy sorsjegyet, pünkösztkor pedig rendesen apróbb tárgyakat, tükröt, imádságos könyvet, cifra guzsalyt, elefántcsont olvasót, karneol keresztet s több efélétt, a miről tudja, hogy az Katának örömet okoz.

A vén leány kegyelettel rakosgatja el évről évre a tulipános ládába úrnak ajándékait, meg a sorsjegyeket is, melyeken még soha sem nyert, de melyekről szegény azt sem tudja, mire valók.

De ezeket maga a fiskális úr sem kedveli, mert ő egészen reális és pedans ember, szereti azt, a mi pozitív s nem ad az esélyekre semmit. A szerencse csak az ostobákba ütődik bele ilyen primitív alakban: ő pedig okos ember, maga keresi fel a szerencsét s biztosra veszi.

Hanem tekintélyes társadalmi állásánál fogva itt is, ott is rádísputál főispán, vicispán, előkelő asszony nép egy-egy jótékony célú ilyen papírt, a mit ő olyan reálisan jókésít aztán, hogy húsvéti ajándékba osztogatja el a cselédei között.

Tehát a szakácsné jött rá legelőbb, hogy az amice Lupcsek szerelmes s fi-

gyelmeztette a tekintetes urat, hogy az itjú úr éjjelenként fel s alá jár a kancelláriában, ahol a divánra szoktak neki ágyat vetni s hangosan, mintha megboldult volna, verseket szaval Marihoz. S azokat másnap a szomszéd asztalosné kis fia által kiküldi Bogárhátra Koronthayékhoz. Az átkozott asztalos gyerek választ is hoz mindennap, a mit amice Lupcsek a kerítés mellett szokott átvenni.

E fölfedezés nagyon megdöbbenette Bárándy urat s talán először életében érezte magát szerencsétlennek. Mert minden szerencsétlenség bliktri ahhoz, amit az imádott leány hűtlensége okoz.

E fölfedezés éppen a reggelinél érte a derék urat, minélfogva így szólt:

– Itthon van Lupcsek úr? Nézze meg Kati a kancelláriában; s ha ott van, küldje be.

– Dehogy van itthon, dehogy; még tegnap uzsonna után átment Bogárhátra: ott turbékol most a drágalátos.

– No megállj! sziszegte Bárándy. Mondja meg a kocsisnak, hogy fogjon be.

Bárándy áthajtatott Bogárhátra. Nem hiába kelepelt hát a szarka a Koronthayék kerítésén; vendég nézett a házhöz, dacára annak, hogy a kedves vendég már ott volt.

Ide most már egészen fölösleges a vén Bárándy.

Vagy hogy ki tudja...? Hiszen a női szív kimagyarázhatatlan titok s két kérő egyszerre soha sem lehet kellemetlen.

Különösen nem a mama előtt, ki nagy szívességgel fogadja a gazdag, tekintélyes úri embert, siet őt kihámozni az úti köpönyegéből, nagy, élénk felkiáltásokat tesz:

– Szénát a lovaknak! Reggelizett-e már a kocsis? Milyen szerencse!... Milyen rendkívüli szerencse!

Siet még a székelt is megtörölni, a hova Bárándy urat ülteti.

– Nagy violentia, kezeit csókolom... Nagy sérelem esett rajtam, azért jövök olyan sietve.

– Mi baj történt, az isten szerelméért?

– Jaj, megfulok, elszedülök...

– Szolgálhatok egy kis cukros vízzel?

– Kezeit csókolom... Szégyenemben futok meg. Igen is nem iszom cukros vizet, kezeit csókolom, ittam már én elég keserűséget ma reggel. Hol a Mari kisasszony?

– Ott vannak valahol a kertben Lupcsek úrral.

A fiskális úr dühösen forgatta meg vérvörös szemét.

– Micsoda, a Lupcsekkel? Ezzel a semmirevaló adjunktussal? Hát tudja-e a teensasszony, hogy a kisasszonynak, kit én nőmül akarok venni, viszonya van ezzel az emberrel?

Koronthayné bágyadt mosollyal felelt:

– Ne okozzon ön fölösleges felindulást magának. Az én Marim okos leány s még ha szeretné is Lupcsek urat, ő bizonyosan az eszétől fog kérni tanácsot.

– Köszönöm alássan az ilyen vigasztalást. A rózsá, melynek illatát a pók is szította már, elvesztette azt.

A nemzetes asszony fölkapagott.

– Ön túloz, kedves ügyvéd úr. A dolog annyiból áll: ön is, Lupcsek úr is kijelentette, hogy készek leányomat nőül venni.

– Hogyan? Merte volna? rikkantott közbe a principális dühösen. Engedje meg teensasszony, de az mégis borzasztó, hogy ilyen kigyót tápláltam a kebelemben.

– A szerelemben nincs okoskodás – felelte mosolyogva Koronthayné. Ön is szerelmes Mariba, ő is.

– De hát kicsoda ő? Egy ember, akit én akkor csaphatok el, amikor akarom.

– Igaz, tökéletesen igaz. De a főispán megígérte, hogy a legközelebbi megyegyűlésen a megürrült aljegyzői székre kandidálni fogja. S ki tudja, hátha megválasztják.

– E szerint tehát...

– Csillapodjék ön kedves ügyvéd úr. A leányka vonzalma nem jöhet komoly számba, de nem is úgy van ő nevelve, hogy valakit szeressen. Mari ha szegény leány is, kitűnő nevelést kapott. Én neveltem őt. Színarany az a leány. Ő nem fog bolondot csinálni soha. Az ön feletre megtisztelő ajánlatára egy hónapi

gondolkozási időt kért, ugyanezt tette Lupcsek urral szemben is. Az egy naponból meg alig múlt el egy hét. Harom hét múlva el fog dőlni a dolog. Hisz az csak öntől függ, hogy Lupcsek aljegyző ne legyen. Onnek nagy tekintélye, nagy ereje van a megyegyűléseken.

– Igaz! Ez mind igaz – felelte Bárándy lecsillapodva. Persze, persze, hogy tolem függ. No hát nem is lesz ő belőle még hajdú sem, fogadom.

Ebben a pillanatban az ajtó nyílt és a fiatalok beléptek. Lupcsek elvörösödött fülig, midőn principálisát megpillantá, a tekintetes úr arcán pedig kidagadtak az erek a dűhtől, de igyekezett azt visszafojtani.

Csak a Mari arcán nem látszott sem zavar, sem meglepetés.

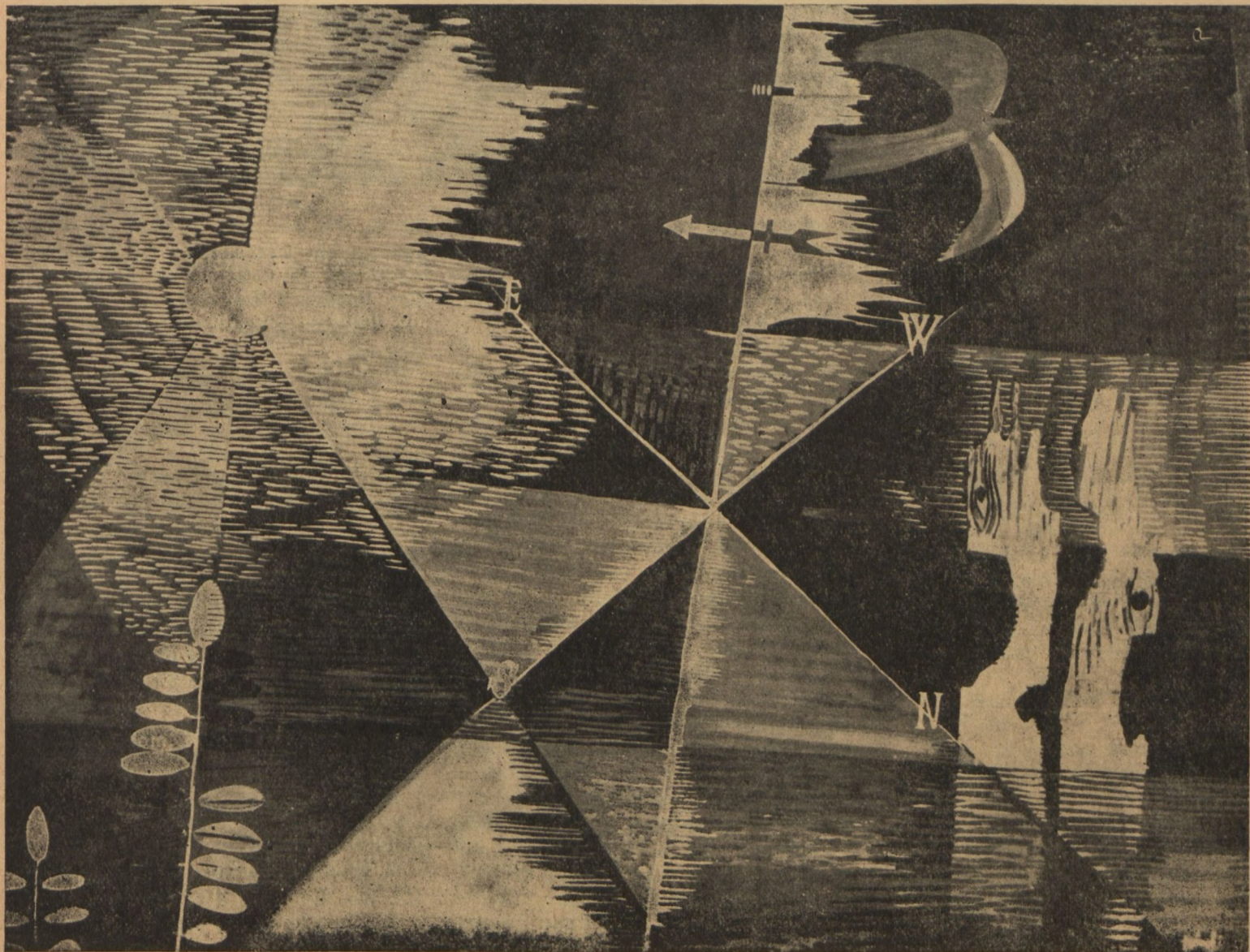
Azon a liliumfehér arcon éppen úgy játszott a mosoly s úgy nyíltak a rózsák, mint egyébkor.

– „Milyen nyugalom!” – dűnnyögte magában az anya. – „Milyen kitűnő nevelés!”

II. Házasság – telegrafon.

Bárándy úr egy tervet gondolt ki. Ezt a Lupcseket el kell távolítani az útból minden áron. Arra pedig éppen kedvező alkalom kínálkozott.

A vármegye főispánja, Kamuthy László gróf ő méltósága, Bécsben szokott tartózkodni, mivel a bátyja jelenleg a birodalmi kancellár. A méltóságos főispán úrnak Bárándy az ügyvédje, tehát mindig van valami értekezni való. Most is nagyon komplikált az alsó-bodonyi határ kommissziója, a parasztok ellenszegültek, s az irtványföldekből ötödöt részt akarnak, pedig a gróf csak kétötödöt ígért, ezt a dolgot okvetlenül meg kell beszélni a gróffal. Hát hadd menjen amice Lupcsek holnap Bécsbe, magával vivén a szükséges irományokat is. Legelőbb útban nem lesz a pernahajder. Úgy is szívesen megy, hogy a főispán protekcióját kérje a jegyzőválasztásra nézve. (No, abból ugyan nem lesz pap-sajt!) Hanem azért hadd menjen; ha majd fenn lesz, kifogy a pénze, (mert Bárándy úr csak az úti költséget adja át neki itthon, a visszautazásra innen küld majd neki pénzt, mert ellopják tőle Bécsben a világ legraffinirózottabb tolvajai). Bárándy gondoskodni fog, hogy ott tartsa őt, míg csak lehet, s akinek ideje van, az szabadon lélezkedik: addig egyedül lesz a Marival, s ha ér még valamit a tündöklő ékesszólás hatalma, akkor játszva bilincseli magához a szép leányt. Elfelejteti Lupcseket.

HEZSÓ FERENC: VALTOZÓ IDŐ (TEMPERA)

Lupcsek kapott az alkalmon s elutazott Bécsbe.

Ott egyenesen a ballplatzai palotába sietett: a roispán kancellár batyjanál lakott.

László gróf roppant elientéte volt batyjának; míg Antal gróf a legszeretettel méltóbb nagyvilági modorral birt, melyel mindenkinek alkalmazni tudta magát s mellyel mindenkit megnyert, addig László a legnagyobb arisztokrata s egyike később azon történeti nevezetességű négy főrendházi tagnak, kik a zsidó-emancipációt nem szavazták meg.

Antal gróf nem volt válogató az eszközökben, ha célok eléréséről volt szó (azért is vitte sokra), míg ellenben László gróf mint egy igazi nemes, egészen középkori szemüvegen nézte a modern világot, és sajátos olygarchikus fogalmai voltak sok tekintetben.

Ő rajta esett meg például, hogy a gyapjúra előleget kérve egy pesti gyapjúkereskedőtől, levelét ekkép címezte: „An Jakob Weisz, Jud in Pest.” Figyelmeztetve a sértő levélcímrre, azt válaszolta: Én nem címezem másképp; nem tehetem! Mi történhetik egyéb, mint hogy egy-két percenttel drágább pénzt kapok?

A pénznek nem volt előtte semmi becsé, de annál több Antal gróf előtt, ki élénk összeköttetésben állott a pénzvilággal s állását is felhasználta arra, hogy ruinált ősi birtokait megmenthesse a rájuk halmozott terhektől, s hogy vagyont szerezve, az aláhanyatlott családot ismét a régi középkori fényben ragyogtathassa.

A kancellárról azt jegyezte meg találoán egyik életírója, hogy épen úgy utána nyúlt a garasoknak, mint a százezreknek; s hogy szépen harmoniába tudta hozni a saját zsebet az államok érdekeivel, melyeknek élén állott.

Midőn Lupcsek feketébe öltözve megjelent a ballplatzai palotában, a komornyikhoz fordult legelőbb.

– Itthon van a méltóságos gróf-főispán?

– Itthon.

– Jelentsen be kérem nála. Van valaki odabenn?

– Ő excellentiája a birodalmi kancellár, de azért bejelenthetem.

– Igen le leszek kötelezve.

A komornyik kijött és azon választ hozta, hogy üzenje meg, mit akar.

– Én Bárándy ügyvéd segédje vagyok s ő küldött engem, hogy ő méltóságának bizonyos ügyekben előterjesztéseket tegyek.

A komornyik újra bement meg kijött rövid idő múlva.

– Ő méltósága rá nem ér most gazdasági ügyekkel vesződni. Jöjjön ön holnap.

Lupcsek másnap megint megjelent.

– Jó hogy itt van ön, – mondta a komornyik mosolygó arccal. Úgy kerestük az egész városban, mint a tűt. Itt már nagyon türelmetlenül várja ő excellentiája.

– Talán ő méltósága.

– Nem: maga a birodalmi kancellár.

– Menjen be hozzá azonnal!

– De hisz engem nem ösmer az excellentiás úr; s épen semmi mondanivalóm számára.

A komornyik vallalt vont s így szolt:

– Nekem natarozott utasításom van e tekintetben.

– Jól van tehát, jelentsen be.

– Semmi szükség. Lépjen be ezen az ajtón.

Lupcsek két szobán ment keresztül, melyek igen egyszerűen voltak bútorozva, a harmadiknál kopogtatott:

– Herein! felelte egy hang.

Belépett és a birodalmi kancellárral állott szemben. Magas, robustus alak, szép piros arccal s szürő, zöldes színű szemekkel, a haja még csak most kezd őszülni.

A kancellár udvariasan néhány lépést tett a jött felé, azután széket mutatott ki számára.

– Hogy hívják önt? kérdé magyarul, németes kiejtéssel.

– Lupcsek Gábornak, kegyelmes uram.

– Hol született ön?

– Patvarc-falván, a kegyelmes uram szülőhelyéhez egy órajárásnyira.

– Be bírná ön ezt okmányilag bizonyítani még ma?

Amice Lupcsek nagy szemeket meresztett, ámult, bámult, sehogy sem bírta felfogni, mire valók ezek a kérdések.

– Igenis, be tudnám bizonyítani – felele azután – mert ő méltóságánál a főispán úrnál lépéseket óhajtván tenni az iránt, hogy a megürült aljegyzői állásra kandidálni kegyeskedjék, összes okmányait magammal hoztam, köztük keresztlevelemet is.

– Igen helyesen! mondá a kancellár élénken. Azután majdnem hevesen hozzá tette: Csak nem nős ön?

– Nem, kegyelmes uram.

– Ez esetben ön szerencsés ember! Jöjjön magánkabinetembe, nyiltan fogok önnel beszélni. Itt... itt – jegyzé meg mosolyogva, – a falnak füle van.

Egy picike dolgozó szobába léptek, mely tele volt ritkaságokkal; ásványok, fegyverek, könyvek, műremekek, faragványok költői rendetlenségben díszíték az államférfi szobáját...

– Üljön le uram s húzza ide a széket közelebb. Akar-e ön nagy úr lenni, gazdag, dúsgazdag ember?

Lupcsek a kérdésre azt hitte, az „Ezer-egy éjszaka” tündérmeséit álmodja, kezével megsímította homlokát, ha valjon ébren van-e... azután zavartan, félénken válaszolta:

– Igen, kegyelmes uram.

Már hogy is ne akarna ő nagy úr lenni? Hiszen ez volt a vágya egész életében. Hogy bámulnának odahaza Patvarcon a tót atyafiak, ha a Lupcsek bognármester fia hintón állítana be egyszerűen.

– Én önt nagy úrrá teszem – süvített végig a kis szobán az excellentiás úr hangja.

Amice Lupcsek édesdeden húnnya be szemeit és csak a fejével bólintgatott.

– Önnek meg kell házasodni, még ma...

Lupcsek úr felnyitotta a szemeit, és elhalványult.

– Mennyasszonyom van odahaza, kegyelmes uram!

– Eh bolondság! szolt az államférfi... valami falusi liba, az ő tizenkét vánkós cihájával, egy tucat sleifos szoknyával, ugyanannyi ezüst evőeszközzel. Itt egy milliomos leányról van szó. Ön Wolfram belgiumi bankár leányát fogja elvenni, a délutáni vonattal érkezik meg. A leálynak másfél millió hozománya van.

– Másfél mil-li-ó! – hörögte Lupcsek Gábor. Lehetetlen!

E percben halk kopogtatás hallatszott az ajtón.

– A titkárom – mondá a főúr. Ő szokott ilyen lábujjhegyen jönni.

Csakugyan a titkár lépett be, egy kiszott hórihorgas ember, irtózatosszerű orral és hajjal.

– Kész a kérvény? kérdé a kancellár.

– Igen is kegyelmes uram, föl van szerelve mindennel, semmi sem hiányzik egyéb csak a név. Milyen nevet írjak alá?

– Írja ön alá: Wolfram Vilma férjezett Lupcsek Gáborné.

– Szolgálatjára kegyelmes uram.

A titkár felkelt, Lupcsek úr pedig ámulva dadogá:

– Lupcsek Gáborné... Oh kegyelmes úr, milyen tréfa ez!

– A legkomolyabb dolog, kedves barátom. Ön még ma Belgium egyik leggazdagabb örökösének s egyik legszebb leányának aki után grófok versengtek hiába, törvényes férje lesz...

– Merjem-e hinni? Istenem, mily meglepetés!

Önkénytelenül a falon függő tükörbe vetett egy pillantást...

– Hihetetlen, vagy legalább is csodálatos! mondá aztán... Föl nem foghatom, honnan ismer engem az én feleségem... azaz Wolfram kisasszony?

– Ön nagyon naív barátocskám – szolt a kancellár – a kisasszony épen nem ismeri önt, de e házasságot magasabb érdekek követelik.

– Tehát magasabb érdekek, – makkogta szórakozottan, s szemeit zavartan hordozta körül a pazarul bútorozott fülkében.

A gróf felkelt, egyszer-kétszer végig lépegetett a szobán, aztán megállott a fiatal ember előtt.

– Tehát beleegyeznek?

– Excellentiadra bízom magamat teljesen.

– Nagyon derék... Eszerint elárulhatok ön előtt, a nélkül hogy indiskrét lennék, bizonyos részleteket, hogy ön tájékozva legyen.

– Nagyon lekötelezne excellentiád bizalmával.

– Wolfram bankár, de figyeljen ön, Wolfram bankár egy vállalatot óhajt elnyerni Magyarországon, mondjuk hogy egy vasút-vonal kiépítését. A pályázat holnap lejár, a kérvényt, illetőleg az ajánlatot még ma be kell nyújtani. A dolog sürgős és bajos elejteni, mert vegyük föl, hogy tetemes haszonnal jár. Pedig el kell ejteni, mert a pályázat egyik ostoba pontja azt kívánja, hogy a pályázó magyar honpolgár legyen. (Ez elbeszélte epizód nem tartozik a mesék világába, megtörtént tény, az, nem is nagyon a rég múltból, a szereplő személyek még mai napság is köztünk élnek, éppen azért pótoltam igazi nevüket álnevekkel. M. K.) Nos kezdi ön már érteni?

– Megvallom, nem.

– Ejh, hát mi természetesebb ilyen esetben, mint az, hogy ha a bankárnak leánya is van, azt hirtelen férjhez adja egy magyar honpolgárhoz, mi által a leány is rögtön magyar lakossá válik.

A Lupcsek úr fejében derengeni kezdett, mintha légycsapóval ütötték volna agyvelejében a ködöt.

– E szerint én szerencsés pillanatban jöttem.

– Úgy van fiatal ember. Ön szerencsés időben jött, mert nem könnyű dolog nekem ilyen embert találni mint ön, kivált midőn néhány óra alatt kell. Jött volna bár akárki, fő az, hogy magyar legyen és nőtlen. Ezt azért mondom, hogy lássa, nekem semmit sem köszönhet, mindent a körülményeknek.

– Nem mondhatná meg kegyelmes uram, szép-e a feleségem?

– Az ördögbe is, ön igazán gyerekes, hogy ilyen csekély részletekre is gondol. Menjen ön most haza, öltözzék fel, fél négyre megjön a vonat, ötkor esküsznek, addig intézkedem a dispenzáció ügyében. A viszontlátásig barátom!

Az esküvő véghez ment fél ötkor. Lupcsek úr el volt ragadtatva, menyasszonya úgy nézett ki, mint egy mesebeli tündérmegszármazott. Maga a birodalmi kancellár volt a tanú meg a titkárja. Jelen volt a bankár is, ki igen nyájasan viselte magát veje iránt.

Az esküvő után minden ceremónia nélküli ebéd volt magánál a kancellárnál, ahol a szép menyasszony hidegen

viselte magát vőlegénye iránt, és amikor elfordulhatott, mindig összevetett nagynénjével, aki Svájc-ból ide kísérte. Olyan furcsa volt az egész.

Amice Lupcsek gondolt arra is, hogy talán oda kellene rohanni hozzá s jól össze-vissza csókolni, hiszen férje ő annak a selyemtől, bársonytól, gyémánttól csillogó angyalnak; de bizony csak mindig meggondolta magát, hogy ebben a nagyúri házban nem illenék ilyesmi.

A lakoma után félrehívta az excellentiás úr és tudtára adta, hogy a felesége rögtön visszautazik. Ezt még most úgy kívánják a körülmények. Majd megtudja később és maga is helyeselni fogja. Hanem itt van ezer forint és mulasson jól addig is, míg ezek a különös viszonyok megváltoznak.

Amice Lupcsek savanyú arcot vágott az asszony elutazásához, de a mosolygó ezres bankjegy megvigasztalta. Hát még a pompás Cliquot-pezsgó!

– Mégis jó nekünk nagy uraknak, – dűnyögé, midőn felesége egy udvarias kézszorítással elbúcsúzott tőle.

Lupcsek úr ki akarta kísérni a vasúthoz.

De azt a világot sem engedhette a derék após; a kocsiban különben is csak három személynek jutott hely: az apának, a leánynak és a nagynénének.

Megnyugodott tehát, amin változtatni nem lehet s meglehetősen rózsás hangulatban ért vendéglői szállására, hol rögtön az íróasztalhoz ült s levelet írt a tekintetes principális úrnak, még pedig a következő hangon:

Kedves barátom Bárándy!

Ma találkoztam a kancellár, gr. Kamuthy Antal ő nagyméltóságával s amint meglátott, azonnal megkérte kezemet Wolfram Vilma kisasszony számára. Délután meg is esküdtünk. Feleségem egy bájos angyal. Hozománya mintegy két millió forint. Kedves Bárándy, ön beláthatja e szerint, hogy köztünk minden eddigi viszony megszűnt, ügyeivel nem foglalkozhatom, jóakaratom és jóindulatomról azonban biztosíthatom. Fogadja üdvözetemet kedvesem!

Lupcsek Gábor

U.i. Azt a kis lányt, no tudja melyiket, most már teljesen önnek hagyom.

III. Házasság spekulációból.

Tekintetes Bárándy úr nagyot nevetett ennek a hóbortos levélnek, de mivelhogy egyszerre jött meg a levéllel a bécsi „Presse” is s abban az esküvő megvolt a „Hymen-hírek” között említve, mindössze a fejét csóválta meg, azután bekiáltotta a Kata szakácsnét, és megparancsolta, hogy fogasson be, mert megint át kell mennie Bogárhátra. Most az egyszerű érdekes híreket visz nekik.

Zsebre tette a levelet meg a Pressét is, – de minthogy útközben a trafik boltba is be kellett mennie még, előre ment a nagy piacra gyalog s oda rendelte a kocsit maga elé.

Kisvárosi trafik-boltban mindig szokott lenni egy csomó adomázó úr. Most is volt.

Bárándy meg nem állhatta, hogy el ne újságolja a nagy eseményt ennek a mihaszna Lupcseknek a bolond szerencséséről s közkézre ne bocsássa a levelet is a „Pressét” is.

A trafik-tulajdonos mohón kapott a Pressén, de nem a haszontalan pletykát nézte belőle, hanem a legújabb sors-húzás eredményét. Már neki vérében van a gyakorlatiasság.

S ime egyszerre csak elvörösödik és fojtott hangos hörgi:

– Ügyvéd úr... ügyvéd úr, ön, oh jaj, ön megnyerte a nagy treffert.

Bárándy odanézett s látta, hogy jegyző-könyvével hasonlította össze a nyemremény-számokat. Ugyanis az a szokás volt, hogy az általa eladott sorsjegyek a számát bejegyezte a „Notiz”-könyvébe s a tulajdonos nevét is.

Bárándy is elhalványodott. Ő is emlékezett a számra: 78,888. A négy nyolcasra a hetes után.

Igen, ez a szám csinálta a főnyereményt. S a főnyeremény százezer forint. S azt a sorsjegyet ő a Katának ajándékozta!

Az ördög menjen most már Bogárhátra! Ezt el kell igazítani valahogy, el kell igazítani minden áron.

Százezer forint nagy falat, azt nem szabad kiereszteni a markából. Százezer forint egy dominium, kastélyt, úri birtokot vehet rajta s négyesben járhat mint a Bogáthy grófok.

Nem hallgatta a gratulációkat, talpa alatt égett a föld s visszaküldvén a kocsit, siető léptekkel ment haza.

Nagy lihegve nyitott be a konyhába. Nem bírta megtartani prókatori hidegvérűségét, egy percig sem tudott várni.

– Kata, jöjjön be a szobámba.

Szíve hevesen dobogott, arca most ki volt gyúlva s midőn a belépő Katit megnézte, először életében jött rá, hogy miért ne lehetne ezt a vén lányt feleségül venni? Hiszen nem is olyan nagyon rút.

Ajkain lebegett már a szó, hogy: „Kati te százezer forintot nyertél, gyere velem a paphoz; tekintetes asszony lesz belőled.”

Ebben a pillanatban szerencsére egy tükörbe talált pillantani a fiskális úr, mely látományra kedvetlen grimaszt csinált s nagy újját homlokára illesztvén azt dörmögte:

– Ki tudja, hátha... Csak módjával. Legyen helyén az eszed Bárándy, nehogy elhirtelenkedd a dolgot.

Kezdé tehát lassú óvatos tempóban, édes, fokokonként lágyuló hangon:

– Édes Katim! mondd meg nekem, ha te neked sok pénzed lenne, férjhez mennél-e?

– Csak nem ezért hivatott a tens úr! mondá Kati vihogva. Hát biz én férjhez mennék tens uram.

– Ugyan kihez édes Katim?

A prókátor úr ajkán mosoly lebegett s még egy namiskás kacsintást is megkockáztatott.

A női szörny még jobban vihogott, agyaráit mutatva.

– Hát iszen tudja azt a tens úr! mi nek kérdezi?

– Igaz, te mindig ragaszkodó voltál, hű...

– Igen én hű voltam, de ő...

– Kiről van hát szó tulajdonképen? – kérde az ügyvéd kellemetlenül meglepetve, mert nem gondolhatott a hű és önző emberek szokásaként egyebet, mint hogy ő hozzá szeretne férjhez menni a vén szakácsné. Hisz az már egy szentesítettős romantika, hogy a szakácsné az úrnak felesége akar lenni. Tantalusi

szomj ez már a szakácsnéknél a gazdák után.

– No hát a Marci kovácslegényről, felelé szégyenlősen; s akár hiszik, akár nem, szemérmesen arcához emelte lisztes kötényét, akár egy tizenhét éves lányka.

A prókátor az ajkait harapta meg, azután így szólt magában: Látod Bárándy, mégis okos ember vagy, hogy nem mondtad meg neki a főnyereményt. Mert a vén kecske szerelmes, s könnyen a farképnél maradhattál volna. Legkönnyebb dolog a világon biztosra utazni.

– Arról a korhelyről ne is beszélj. Az nem érdemel meg egy olyan tisztességes és csinos személyt mint te. Kati elpirult.

– Ugyan menjen tens uram, ne bolondozzon! A gyűrő-deszkán hagytam a tésztát, még belepiszogat a macska.

– Ül le Kati! Az ördög vigye most a reszelt tésztát. Nagyon fontos dolgot akarok neked mondani.

– Hadd hallom.

– Nem vagyok barátja a sok szónak Kati. Sok beszédnek sok az alja. Azért hát azt mondom röviden, hogy én téged feleségül veszek.

– Mondom már, hogy ne csúfolkodjék velem a tens úr. Sok a dolgom odakünn. Aztán meg nincs ma április elseje.

– Becsületesemre mondom Kati, én szeretlek téged, az első perctől, a mióta láttalak. Egy darabig küzködtem magamban, (az az egy darabig körülbelül huszonöt esztendő volt) tudod, a társadalmi állás s több eféle... de most belátom, hogy nem élhetek nálad nélkül.

– Hát igazán nem tréfál? – kiáltá Kata és könnyűi megeredtek, végig csepegve tulipiros arcán s belevegyülve a lisztbe, melynek nyomai látszottak mindenütt.

Bárándy úgy tartotta illőnek, hogy felkeljen s egy néma öleléssel fejezze be ez idylli jelenetet, melyhez hasonlót ritkán mutat már a mai prózai kor.

Megtörtént a házasság. Bárándy és Kata férj és feleség lettek, még pedig ők is dispensációval, mert a dolog nagyon sürgős volt Bárándynak. A szenvedély elégette volna, ha még sokáig kell várnia.

Az egész vármegye fölkacagott, mikor ez a Hymen-hír is ritkított betűkkel megjelent, a „Bugy-Szent-Pálfalvai Híradóban.” De legjobban az öreg Bárándy nevetett s édelegve viselte azt a bélyegget, hogy ő neveléses.

Hiszen csak nevessetek! Majd megtudjátok ti, hogy mégis én csináltam itt a legjobb parthiet.

Alig is várta, hogy az oltártól eljöjjenek, mindjárt kezdte kivallatgatni Katit. Most már szóba lehetett hozni

– Nem emlékszel édes lelkem, monda, midőn a lakoma után egyedül maradtak a hálószobában, nekem úgy rémlik, hogy én egy sorsjegyet adtam neked ajándékba húsvétkor.

– Hogy ne emlékezném! Nagyon emlékszem rá! A bodonyi zsidó ezelőtt egy héttel vette meg tőlem tíz pengő forintért.

– De csak oda nem adtad? kérdi el-sápadva a prókátor.

– De bizony oda adtam.

– No hát fel is akaszthatom magamat, de mindjárt.

Mint a sebzett vadállat úgy ordított fel, kirohant a szobából s egyenesen a piztolyaihoz szaladt a kancelláriába; a nagy kiabálásra összegyűlt cselédeknek kellett őt megfogni és összekötözni, hogy életében kárt ne tegyen. Legalább a mézes heteket élje át már!

A kitűzött napon, midőn a válaszáért kellett volna eljönnie a két vőlegénynek,

nem kelepelt a Koronhayék kerítésén a szarka. Nem is jött vendég egész nap.

A szép Mari be sokszor állt ki az utcaajtóba s szomorúan nézte az országúton a távozó és érkező kocsikat. Egyik sem fordult be a Koronhay-portára.

Meglehet, hogy készen volt már a felelete. De nem volt a kinek elmondja Valjon hova lehetett a két vőlegény? Eltűnődött, elepedett ezen a hiába való kérdésen.

Akárhol vannak is, ha itt nincsenek. Mit ér már neki az ő sorsuk?

Ez már mostan el van hibázva, hordhatja a pártát a fején s a nyilatkat a szemeiben, ki tudja meddig... talán örökké, azon a tanulságon elmélkedve: „akkor menjen a lány férjhez a mikor kéri”. A Hymen lánca szép rózsalánc, hanem szörnyen szakadós, mint a lenfonal, nem szabad rángatni erre-arra...

Később azután meghozta a pletyka a amit már tudunk: sőt még többet is.

két szerelmes átélt viszontagságait. Azt Katiból nagy Harpia lett s szörnyen

nyakára ült a tekintetes úrnak. Jelenleg, midőn e beszélyt írjuk, két hatosával adja ki a pénzt férjének szivarra és fekete kávéra s a cselédei által nagyságoltatja magát.

Amice Lupcsek házassága csak álom volt. Őt eszköznek használták. Midőn Wolframék illetőleg férjzett Lupcsek Gáborné megkapták a vállalatot, Lupcsek ellen megindították a válópört. Soha egy percer sem töltött feleségével, hanem tízezer forintnyi kárpótlást mégis kapott, amit inkább „sápnak” lehet nevezni. Ebből az összegből urizált még egy darabig Bécsben, az utolsó öt forinttal azután hazatért egy év múlva s ma reggel is még ott láttam a Bárándy kancelláriájában, a mint egy keresetet másolt le hat példányban.

Hiszékenysége, jó kedélye és helyzete nem változott, minden a régi, azzal a különbséggel, hogy a Kata most „nagysád” és az ebédnél kezét szokott neki csókolni.

Egy elfeledett Mikszáth-elbeszélés

A „Mikszáth és Balassagyarmat” című nagyobb tanulmányhoz végzett adatgyűjtés során a Nógrádi Lapok és Honti Híradó 1881. január 16-i számának irodalmi rovatában azt olvastam, hogy Budapesten megjelent a Szentirmay József és Géza által szerkesztett új hetilap, a Hymen első száma. „A lap közleményeket ígér legnevesebb íróink (Lauka, Balázs, Komócsy, Mikszáth s költőink (Abrányi, Pósa) tollából”. Megyei újságunk április 17-i száma a Hymen 14., április 24-i száma pedig 15. számát ismertette, a megjelent elbeszélések között felsorolta Mikszáth Kálmán „Aki tudtán kívül házas” című folytatásos novelláját is.

A hír nem volt meglepő, hiszen a Szegedről távozó Mikszáth 1880 végén már Budapesten tartózkodott és addig, is, míg a Pesti Hirlapnál állandó alkalmazást nem nyert, igyekezett írásait a különböző fővárosi lapoknál elhelyezni. – Annál meglepőbb volt azonban az, hogy az „Aki tudtán kívül házas” című elbeszélés Mikszáth ez időben megjelent írásainak legteljesebb gyűjteményében, a Kritikai Kiadásban (a továbbiakban Krk.) sem fordul elő. A Hymen 1881. évi I. évfolyama 13. (április 3.) 14. (április 10.) 15. (április 17.), 16. (április 24.) és 17. (május 1.) számaiban megjelent elbeszélés lemásolt szövegének birtokában pedig nyilvánvalóvá vált, hogy gazdag balassagyarmati és Nógrád megyei benyomások alapján létrejött, feledésbe merült Mikszáth-novellával állunk szemben, amelynek újbóli közlése több szempontból tekintve is hiánypótló.

Elfelejtett Mikszáth-novellák felbukkanásának lehetőségére az Irodalomtörténet 1971. évi évfolyamában Pikay István is felhívta a figyelmet és így írt: „jó néhány regisztrálatlan orgánusra bukkantam, melyben ismételt Mikszáth-írások találhatóak, minden vitát kizáró módon, teljes névvel jelölve” 371. 1.) – A most újraközlendő elbeszéléssel kapcsolatban sem történt más, csak az, hogy az eddigi Mikszáth-kutatóknak – Pikay szerint főleg azért, mert Rubinyi bibliográfiáját teljesnek tekintették – elkerülte a figyelmét egy rövidéletű hetilap.

Az „Aki tudtán kívül házas” című elbeszélés meseszövege is – Mikszáth elbeszélő művészete sajátosságainak megfelelően – számos olyan motívumot tartalmaz, amik más műveiben is előfordulnak. Lássuk tehát ezek legjellemzőbbjeit:

Az elbeszélés három fő részre tagozódik. Az első rész, a „Két vőlegény egy menyasszony” (Hymen, 13. sz. 108–109. és 14. sz.

118–120. 1.), a szereplők ismertetése annak keretében, hogy a gazdag és öreg Bárándy ügyvéd és famulusa Lupcsek Gábor szerelemre lobbannak Koronhay vármegyei alleváltárnok Mari nevű leánya iránt. – a Lupcsek név Mikszáth több elbeszélésében előfordul. Először 1873-ban a „Nibelungok harcá”-ban (Krk. 1. k. 181–204. 1.) szerepel „amice Lupcsek”, mint Makkfői fiskális famulusa, aki számára nincs fekvőhely az iratokkal telehalmozott irodában, „hanem odakint köteles hálgni a konyhában, Örzi szolgáló kizárólagos tereumán”. – Megjelenik tehát már itt az ügyvéd, az ügyvédség és a szakácsnő jelen novellánkban is szereplő hármasa. – Szerepel „domine Lupcsek” ügyvédbojtár az 1877-ben megjelent „A vármegye rókája” című elbeszélésében (Krk. 1. k. 117–177. 1.), valamint a „Szegeden” című elbeszélés töredékében (Krk. 1. k. 221–245. 1.) is. – Érdekessége az első résznek, hogy írónak a „hideg ajkú” kifejezést, ami az egyik 1880-ban írt novellájának a címe (Krk. 30. k. 185–221. 1.), itt ismét alkalmazza.

A második rész, a „Házasság–telegrafon” (Hymen, 15. sz. 128–129. 1. és 16. sz. 138–139. 1.), a gróf Forgách Antal birodalmi kancellár és öccse, József, megyénk főispánja személyével kapcsolatos igaz történetek és anekdoták felhasználásával jött létre. Az itt közölt téma egyik változatát, a helyszínt a balassagyarmati megyeházára helyezve, az író saját magával megtörtént kiházasítási kísérletként adta elő az 1879-ben megjelent „Szerelem – lábakkal kifejezve” című karcolatában (Krk. 56. k. 17–21. 1.). – Ebben a részben különben igen értékes mikszáthi kipellengérezése található az 1860-as évek legmagasabb kormányköreiben is meglévő, a külföldi tőke magyarországi behozatalával kapcsolatos korrupciónak.

A harmadik rész, a „Házasság spekulációból” (Hymen, 17. sz. 148–150. 1.), az 1872-ben megjelent „Sramko bácsi” című elbeszélés (Krk. 27. k. 98–127. 1.) sorsjeggyel kapcsolatos komikus házassági históriájának változata Bárándyra alkalmazva, de itt a szakácsnő lesz a feleség. – Lupcsek Bécsből való hazatérése sem oldja meg Koronhay Mari ügyét, aki habozásának válik áldozatául. – Nincs tehát igazi „happy end”.

A balvégzetű szerelmi histórián azonban írónk az 1882-ben megjelent „A Lupcsek Jani házasodása” című kis elbeszélésében (Krk. 34. k. 11–14. 1.) változtatott. Lupcsek otthagyja Bécsöt kancellárostól és menyasszonyostól együtt és siet haza falujába, szerelméhez, Eszterhez. – Mikszáth tehát nem nyugodott bele a hősnő boldogtalanságába és meséjét megnyugtatóbb módon szőtte tovább ragyogó fantáziájában. – Az elfelejtett Mikszáth novella szövege pedig szóról-szóra a következő:

Belitzky János

FODOR JÓZSEF: ÓSZ (PLEXTOL)

Emil Boleslav Lukáč

Ki az uralkodó?

P. Jozeffy emlékére

Ki volt Nagyúr közülük? Aki a trónon ült,
s szeme hályog – vakult, a füle eldugult?
Hogy vergődik szegény, terhe alatt merül:
nem látta, s nem fülelte: lejtőn a dúlt sikolyt.

Ki volt Herceg közülük? Ki a bíborban ült,
csillaggal kebelén és hermelin palástban?
S Mozart-zenére míg víg közönnyel üdült:
nem látta, nem fülelte a jajszót a csalánban?

Vagy az talán, aki lázas szemmel hajolt le
népe keblére kinjára és sietett.
a gazhoz hogy nekik kijárjon méltó életet,

panaszkeservüket fájó szíven viselve?
Árvák ügyvédje ő, könnyek megolvásója,
trón csillag nélkül is: szívek uralkodója!

Verlaine szobra alatt

Börtön-kórház, kórház-börtön e két hely
volt a zseni állandó otthona.
Mikor láza hidegleléshez ért el,
mindig küldtek: jöjjön Eugénia.

Tisztelt akadémikus urak éppen
díjjal nem tüntették ki őt soha.
Mikor már leszámolt szegény a Véggel,
gyorsan egy Xéniát löktek oda.

Ifjak tömege rájött: e gagyogás,
mely félig zene, félig lángolás:
a szív szaturnáliájáért kiált csak,

hogy épp e párhuzamos bukdosás visz
a tudomány és művészet csúcsáig
és irgalmáig az Ember Fiának.

(Jánosy István fordításai)

HAGYOMÁNY

Nógrádi bányászdalok

A nógrádi szénmedence jó néhány bányájának a bezárása döbbsent rá, hogy Salgótarján környékén egy több mint száz-
esztendő múltra visszatekintő munkásréteg-típus van kipusz-
tulóban: akik eddig a föld alatt keresték kenyerüket, most tá-
volabbi bányavidékekre költöznek, más iparágakban keresnek
munkát, vagy éppen nyugdíjba vonulnak. Visszavonhatatlanul
elapad a vidék bányászlakossága, s halaszthatatlan feladat a
bányászat évszázados emlékeinek az összegyűjtése. A Nógrád
megyei Munkásmozgalmi Múzeum megbízásából 1971 óta
foglalkozom a bányászfoklór egy sajátos ágának, a bányász-
daloknak összegyűjtésével és feldolgozásával.

Már gyűjtőmunkám első hónapjaiban a bányászfalvak felé
terelődött a figyelmem. A bányatelepek lakásainak ajtajain
ugyanis gyakran hiába kopogtam. **Inászón, Szorospatakon,**
Somlyón, Róna bányatelepen, **Etes** bányatelepen és másutt
többször azzal utasítottak el, hogy ők „dolgoztak, nem volt ide-
jük énekelni.” Ha egy-egy régi dalárdás kérésre elénekelt
néhány műdalt, abban sem volt sok köszönet. Csak úgy áradt
belőlük a hamis pátosz, az érzélgősség, a mesterkéeltség, az
idegen, többnyire németes hangzás. Én viszont azokat a nótá-
kat kerestem, amelyek saját szívükből pattantak ki, amelyek
természetes tükrei voltak saját érzésviláguknak, gondolkodá-
suknak, amelyek igaz képet mutatnak az érdeklődőknek egy
munkásrétegről, azokról, akik itt éltek a közelünkben a XIX.
század közepe óta.

A keresett dalokat a bányászfalvakban találtam meg. Két
év alatt tizenhét községben végeztem eredményes gyűjtőmun-
kát: **Bárnában, Cereden, Etesen, Karancslapujtón, Karancs-**
kesziben, Karancsságon, Kazáron, Kisterenyén, Mátranovákön,
Mátramindszenten, Mátraszélén, Nemtiben, Nagybátonyban,
Ságújfalun, Szilaspogonyban és Taron.

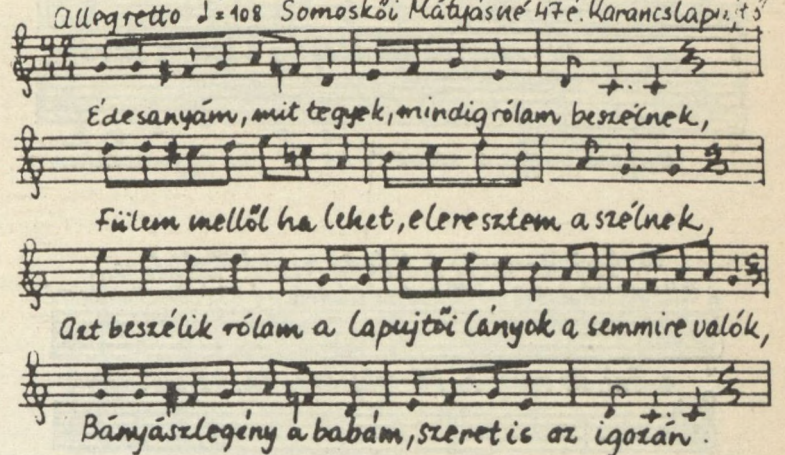
Dallamközlőim többnyire nótáskedvű bányászfeleségek vagy
nyugdíjas bányászok voltak, akik benne élnek a paraszti kö-
zegekben, és életelemük a paraszti kultúra. Hallatlanul gaz-
dag repertoárjukban a tömör népdal mellett ott él bennük
a viszonylagosan csekély számú munkásdal és a summásdal is.
Kérésre különösen az asszonyok énekeltek szívesen magne-
tofonzalagra. (A férfiak eleinte szabódtak, de egy kis jóféle
ítóka bevételezése után csakhamar megeredt a hangjuk.)

A dallam- és szövegvilágban szinte kizárólag a magyar nép-
dalokból kinövő bányászdalt azok a faluközségek teremtették
meg, amelyek lakosságának egy része szakított a földművelés-
sel, és ha eleinte húzódozva is, de arra kényszerült, hogy a
közelben megnyíló szénbányában keresse meg betévfő falatját.
Megrázó élmény lehetett az első leszállás a föld gyomrába.
Egy nótafa elmondta, hogy „rettenetes félelmet, szorongást ér-
zett, amikor első alkalommal ment a bányába dolgozni. Amikor
egyedül maradt, dalolnia kellett, hogy rettegése alábbhagy-
jon. Később enyhült a szorongása és pár heti munka után
talált ki egy bányásznótát.” Számos más példával is igazol-
ható, hogy a dalok legtöbbször személyes élményből születtek,
s az esetek jelentős részében nem is terjedtek a falu határain
túl.

Toldi Miklós 63 éves karancslapujtói nyugdíjas bányász egyik
dalszövege ilyen személyes izzású, a naiv költészet jegyeit
magán viselő lírai alkotás, amellyel nem találkoztam egyetlen
községben sem későbbi utaimon.

Amikor még csillás voltam, jaj de sokat sirtam,
Mikor azt a sok foratot a csillébe raktam.
Fénylett a lapátom, a bányászcsákányom,
Gyere, kedves kisangyalom, csókolom a szádon.

28. Édesanyám, mit tegyek, mindig rólam beszélnek.
Allegretto $\text{♩} = 108$ Somoskői Máttyásné 47é. Karancslapujtói

Édesanyám, mit tegyek, mindig rólam beszélnek,
Füleim mellől ha lehet, eleresztem a szélnek,
Azt beszélnek rólam a Lapujtói Lányok a semmire valók,
Bányászlegény a babám, szeret is az igazán.

Mikor este hazaérek, el van kilenc óra,
Rátekintek az asztalra, nincsen semmi rajta.
Semmi nincsen rajta, csak egy üres csajka,
Mellette az édesanyám, hull a könnye rája.

Felbontotta az ágyamat, le is feküdtem én,
De a gyomrom nagyon korgott, el sem aludtam én.
Reggel korán keltem, és újból elmentem,
Zsebkendőmben a nadrágszíjon kis száraz kenyérrrel.

Másnap aztán előleg volt, kaptam három pengőt,
Azon vett az édesanyám egy fekete kendőt.
Maradt egy kis zsírra, meg Prokop-cipóra,
Azzal voltunk fizetésig, mert nem jutott másra.

Ha a dalok szövege általánosabb érzéseket fejezett ki, ak-
kor közkedvelté vált, elterjedt a bányavidékeken, s több válto-
zatával találkozok ma is a gyűjtő. Ime egy népszerű szöveg
három variánsa.

1. Jaj, de mély az Albert-akna belseje,
Körös-körül oszlopokkal van tele,
Nem nézhetek ki belőle semörre, de semörre,
Sem a derült, sem a borult időre.
(Karancskeszzi)

2. Jánosakna olyan, mint a temető,
Nincsen benne csak a sűrű levegő,
Nem nézhetek ki belőle semörre,
Sem a derült, sem a borús időre.
(Kisterenye)

3. Mízszerfai bánya fala de magos,
De sok szegény bányászlegény hervad ott,
Nem nézhetek ki belőle semörre,
Sem a derült, sem a borult időre.
(Homokterenye)

Érdekes megfigyelni, hogyan különül el fokozatosan a bá-
nyászdal a népdaltól.

Az alkalmi szövegváltozatok az elválás kezdetét jelentik csu-
pán. Bányászfalvakban természetesnek, magától értetődőnek
tűnt közkedvelt népdalok, egy-egy szavát megváltoztatni, a
barna legény helyett bányászlegényt, a barna kislány helyett
bányászkislányt énekelni, mint azt például az „Esteledik a fa-
luban, haza kéne menni...”, a „Kis kút kerekékút van az
udvaromban”... és az „Ablakomban három cserép muskátli”
című dalban tették.

36. *Halled-e, se j, Ica te, mért fodros a te szoknyád...*

Comodo $\text{♩} = 80$ Kazinczi T. Lajosné 58 é. Mátraszék

Halled-e, se j, I-ca te, mért fodros a te szoknyád,
Ta-lán bi-zony bányászlegény a ba-bád,
Az az bi-zony, bányászlegény a kedves babám,
Happal vágja a szemet, es-te jár el énhozzám.

37. *Jaj, de mély a Károly-sakta kéménye...*

Allegretto $\text{♩} = 108$ Petróczy Andrásné 53 é. Karánsebesi

1. Jaj, de mély a Ká-roly-sak-ta ké-mé-nye,
Ott lett annak a szegény bányásznak vége,
Dehogy hitte vol-na szom-ba-ton délben,
Hogy vasárnap legyen a te-me-té-se.

A népdaltól való távolodás már nagyobb mérvű, mikor az eredeti teljes szövegbe már egy egész strófányi bányász-szöveg ágyazódik. Az „Este későn ragyognak a csillagok” című dal első szakasza még régi népi szöveg, de a második már bányász témát szólaltat meg, bár erősen érződik rajta az első versszak ihlető hatása.

1. Este későn ragyognak a csillagok,
Barna legény a faluban csavarog,
Olyan szépen mondja egy barna lánynak,
Adj egy csókot, majd meghalok utánad.
2. Este van már, kilencet üt az óra,
Bányászlegény szomjazik a tárnába,
Olyan szépen mondja egy barna lánynak,
Adjék vizet a szomjazó bányásznak.

Az eltávolodás utolsó szakaszában a szöveganyag már teljesen bányásztémájú. Ilyen a „Jaj, de mély az Albert-akna beszálló” című dal is, amely már csak hangvételésben őrzi a parasztdalok világát.

Jaj, de mély az Albert-akna beszálló,
Tetejében ül két fekete holló,
Mind a kettő kiterjeszti a szárnyát,
Bányászlegény öleli a babáját.

Jaj, de mély az Albert-akna belseje,
Körös-körül oszlopokkal van tele,
Nem nézhetek ki belőle semőrre,
Sem a derült, sem a borult időre.

A bányászdalok szövegvilágát vizsgálva sokszinű kép rajzódik elénk. A borongós hangulatú, panaszos dalok a legjellemzőbbek. A földművelőből lett munkás aggodalommal indul a mélybe; balladai hangvételű dalokban csendülnek fel a bányásztragédiák.

A bányának nincs ajtaja, ablaka,
A napsugár soha nem süt be rajta,
Bányászlegény ha lemegy a tárnába,
Bányászkislány sírva tekint utána.

Jaj, de mély a Károly-sakta kéménye,
Ott lett annak a szegény bányásznak vége,
Dehogy hitte volna szombat délben,
Hogy vasárnap legyen a temetése.

Kitették a holttestet az udvarra,
Nincsen, aki végig-hosszig siratja,
Károly-saktai bányászkislány siratja,
Arra maradt az ő pénzes tárcája.

Aki engem kimosott a véreből,
Azt áldja meg az a nagy jó Teremtő,
Károly-saktai bányászkislány mosott ki,
A jó Isten majd megfizeti neki.

Édesanyám, ha fel akar keresni,
A tarjáni temetőbe jöjjön ki,
Megismeri síromat a rózsáról,
Keresztemet a gyászos pántlikáról.

(A parasztlakosság körében helyenként lenézett foglalkozás volt a bányászat.)

Édesanyám, zárat csináltasson,
Hogy énhozzám bányász ne járhasson,
Magam fogom az ajtót bezárni,
Piszkos bányász, nem fogsz hozzám járni.

(Az emigrációba kényszerült bányász sorsát is dalba foglalták.)

Bányászmenyecske, mit ér a te életed,
Nincsen itthon a te urad, kedvesed,
Nincsen itthon, dolgozik Kanadában,
Keresi a pénzt a sima szövetruhára.

Bányászmenyecske ír egy gyászos levelet,
Gyere haza, édes férjem, ha lehet,
Hazamennék, de nincs annyi dollárom,
Amivel én a hajójegyet megváltom.

(A magyar népdalokhoz hasonlóan gyakori téma a szerelem, melyek többnyire a bányászlányok vágyódását vagy éppen aggodalmát ábrázolják.)

Alacsony a bánya,
Aknász vigyáz rája.
Aknász uram, az egekre kérem,
Segédvájár a szeretőm nékem,
Erisszen hozzája.

Nem szabad a lánynak a bányába járni,
Hisz' jól tudom, de mikor a babám
Segédvájár, ritkán jön el hozzám,
Nehéz aztat várni.

(A legények hangja hűvösebb, józanabb.)

A bányába akarok menni,
A babám is el akar jönni,
Nem zsebkendő, hogy a zsebembe tegyem,
A bányába magammal vigyem.

(A mulatozó bányász képe meglehetősen sűrűn található dalkincsünkben.)

Ha bemegyek a lapujtói csárdába,
Rézfokosom vágom a gerendába,
Aki legény, vegye ki, azt csak bányász teheti,
Még az éjjel piros vérem folyik ki.

(Az ezeryi veszély, a tragikus haláltól való örökös félelem megteremtett bizonyos vallásos ihletésű dalfajtát is.)

Nem hal meg az Isten soha,
Mindenekre vagyon gondja,
Gondja vagyon mindenekre,
Szegény bányászlegényekre.

(Újabban felhangzanak a bányászéletet dicsérő sorok is.)

Aki bányász akar lenni, nem kell annak megijedni
csuhajla,

Én is az akarok lenni, nem is fogok megijedni
csuhajla,

Szép élet ez, ihajla, a bányászélet, csuhajla,

Karbidlámpa a kezében, barna kislány az ölében
csuhajla,

(A szellemes túlzások, az önirónia, a vidámság sem hiányzik
érzésvilágukból.)

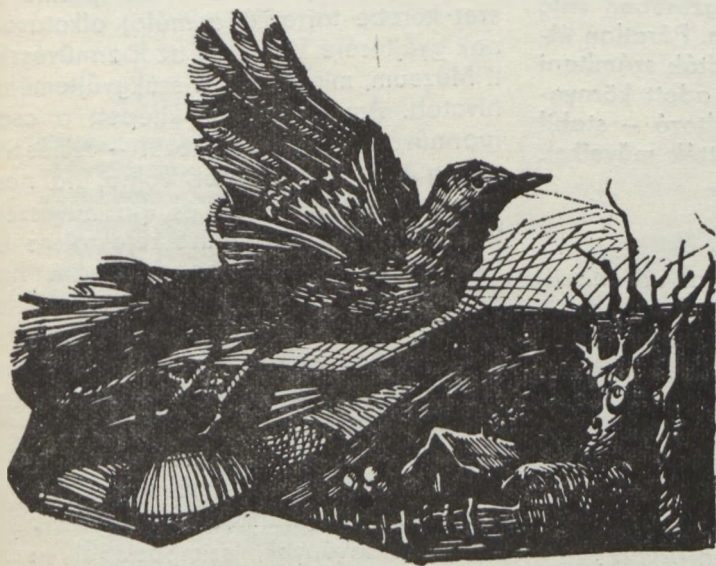
Bárna falu körül van kerítve,
Bányászlegényből van a kerítése,
Bányászlegény nappal a szemet vágja,
Este pedig a babáját csókolja.

Nincs is annál betyárosabb élet,
Ha egy kislány bányászlegényt szeret,
Bányászlegény lefekszik a sárba,
Nem fekszik a libatollas ágyba.

A bányász-szövegeket szinte kizárólag közismert népdalokra
énekelték (90 százalék), és csak kis mértékben népies mű-
dalokra (10 százalék). Itt megjegyzendő, hogy a két dalfajta

NÓGRÁDI BÁNYÁSZDALOK

GYŰJTÖTTE: NAGY ZOLTÁN

32 Főmérnök úr kiadta a narancsot...⁽¹⁸⁾

Andante ♩=63 Targányi Főzsef 48 éves Karancsság

1. Főmérnök úr kiad-ta a narancsot,
Minden bányász szedje ősz-sze a cajtót⁽¹⁹⁾
Ve-gye fel a kuf-fer-ját a vál-lá-ra,
Vi-gye be a lo-son-ci ál-lo-más-ra.

33. Göndör a hajam, leánynak születtem...

Allegretto ♩=112 Klimasz Gáborné 68 é. Karancslapujtő

1. Göndör a ha-jam, le-ány-nak szü-let-tem,
Zöld er-dő-ben a fák közt nevelkedtem,
Zöld er-dő-ben a nagy fák kö-zött já-rok,
Mi-gis a fa-lu-ból egy bányászlegényt várok.
2. Piros barna lány, mikor hozzád jártam,
Ért a bányászlegényt mindig ott találtam,
De én azért nem vetem szemédre,
Él a jó anyád, juttassa eszedbe.

szétválasztása rendkívül nehéz feladat, sokszor még a szakember számára is. A 19. századtól oly divatos népies műdalok szerzői ugyan ismertek, s dalaik is megjelentek különböző gyűjteményes kiadásokban, tehát látszólag könnyű dönteni a hovatartozás kérdésében még akkor is, ha a kompozíció hangzásvilága nem vezet nyomra. Valójában azonban a feladat nehéz. A népies műdal a paraszti közegbe kerülve állandóan csiszolódott, változott olyannyira, hogy ha élne, már a szülőatyja sem ismerne rá. Ha a népies műdalon sokat változtatott a közösség, az már nem egy ember munkája, s így nyugodtan népdalnak tekinthetjük. De hol az a pont, ahol megbillen a mérleg nyelve? Ha néha bizonytalankodva is, a szakembernek végül is dönteni kell.

Felépítés szempontjából szinte az egész zenei anyag négy-soros, visszatérő szerkezetű (az első sor dallama az utolsóban visszatér) a magyar népzene úgynevezett új stílusából származó dallam (87 százalék). Ezen belül is számban messze kiemelkednek az ABBA szerkezetek. Erről a dallamszerkezetekről állapította meg Bartók Béla, hogy „kétségtelenül magyar földön termett, jellemzően magyar alakulat.”

Hangnemileg a dúr és a moll jellegű dalok nagyjából fele-fele arányban osztoznak meg. Az előbbiben a mixolides, az utóbbiban a dóros jelleg ütözködik ki többször. Néhány lides dallam is található, ami kétségtelenül szlovák hatást mutat.

A dallamok túlnyomó része a záróhang felett mozgó autentikus dallam, alig néhány ereszkedik a záróhang alá. A sorok szótagszáma nem mutat egységes képet, rendkívül szélsőséges, változó, 7-től 18-ig terjed. Annak ellenére, hogy előadásmódjukban a giusto jelleg a domináló, ez korántsem feszes, gyors tempót, hanem inkább lágyabb, líraibb, sokszor kissé vontatott előadást, megszólaltatást jelent.

Nagy Zoltán

Urbanizáció, művészet, lehetőségek

Salgótarján egyedülállóan szép és modern városunk: száz év múlva éppen olyan büszkék lesznek rá utódaink, mint mi ma Sopronra vagy Kőszegre. Mert ez az egyetlen olyan magyar város az utóbbi kétszáz év történetében, amely – alakulását, struktúráját, térszervezettségét tekintve – egységes egésznek értékelhető.

A magyar városok (tisztelet a kivételnek) „nott” városok: lakás és kereskedelmi szükségletek hozták létre, ezek gyarapították változó tempóban – de terv nélküli spontaneitással... Ez a körülmény oka aztán annak, hogy nálunk alig van urbanizációs tradíció.

A magyar ember a maga gyakran provinciális módján csak a saját házatája, otthona, udvarháza körül nézelődött, csak annak viselte gondját. S nemcsak a volt uralkodó osztályra, hanem az egész történelmi Magyarország lakosságára általánosíthatók ezek a gondolatok.

Nekünk most kell és most lehet kialakítanunk a magunk urbanisztikáját. Iparunk fejlettsége, nemzetközi kapcsolataink gazdagodása elsősorban az ipari munkások, munkaszervezők és mérnökök tudatában plántálták el a sokoldalúan urbanizált város iránti igényt. Így határozza meg Salgótarján fejlődését iparának differenciáltsága. Mert egy kohászváros lakói, sajnos, sohasem lesznek olyan igényesek, mint egy olyan városéi, ahol magas színvonalon álló más ipari tevékenységek is befolyásolják az ízlést: például Salgótarjánban a zománc- vagy az üvegyártás.

Salgótarján urbanisztikai eredményeihez hozzájárult páratlanul szép fekvése is, a természeti környezet léptéket adó arányossága. Am hasonló környezettel rendelkezik Tatabánya, Oroszlány, vagy Kazincbarcika is – ezek az egyprofilú ipari városok éppen a differenciáltság hiánya miatt nem jutottak el az urbanizációs esztétikának ahhoz az igenléséhez, amit Salgótarjánban csodálunk.

Persze a konkrét igényről és az építész-tervezők kínálatáról sem szabad megfeledkeznünk. A salgótarjániak nemcsak városrekonstrukcióra, jól lakható, modern házakra törekedtek, hanem egy igen testükre szabott, a környezetbe beillő urbanisztikai megoldást is igényel-

tek. Olyat, amely az élet állandó színpadjaként befolyásolja, ösztönzi a benne cselekvőket az önérték és társadalmi kommunikáció magasabb színvonalának elérésére.

Ha lenet a modernt a régivel egybevetni, úgy egyedül Salgótarján vonatkozásában tenetjük ezt meg: a város épüetei által meghatározott életterületek képzőművészeti alkotásokkal való minősítése hasonló ahhoz a tevékenységhez, amit a reneszansz városiasodás kezdetén a firenzei confraternitásoknál tapasztalhatunk leginkább. Ezek a társulások rendelték meg a maguk társadalmi mintáit meghatározó képzőművészeti alkotásokat, freskókat, szobrokat: ez az eszményeket kereső s az eszményekkel befolyásolni akaró művészeti tevékenység az alkotó és befogadó közötti kapcsolat egyedül álló példája. A barokk vagy a XIX. század vonatkozásában a nyilvánosság elé kerülő művészeti alkotás már nem belülről, a városi kommunából fakad, hanem kívülről jön – még akkor is, ha városi közösség számára elfogadható értéket és eszményeket kínál.

Salgótarján a közttereibe realizált eszmények, értékmodellek teszik egyedülállóvá: az épület, a plasztika és a monumentális díszítés egymástól el nem választhatók, egymást erősítő, egymás minőségét fokozó tényezők.

Ellene vethetné bárki az előbbi párhuzamnak azt a tényt, hogy Salgótarján képzőművészeti alkotásainak, díszítésének zöme fővárosi művészekről származik, tehát kívülről jött. Am mégis a városban termett: meg vagyok győződve arról, hogy az itt feladatot betöltő művészek – tudva-tudatlanul – asszociáltak a firenzei városháza előtti térrel – s ez az inkább érzett, mintsem tudatos-hasonlóság a feladat elvégzésében való igényességüket csak fokozta. Páratlan élményben volt részük: ki tudták számítani az elérhető hatást, hiszen adott környezetben, többé már nem változó – stabil – feltételek közé helyezhették műveiket.

Salgótarján tehát a magyar urbanisztika protagonistája, olyan érték, amely minden más város lokalpatriotáit is kell hogy lelkesítse és igény dolgában befolyásolja. Am a salgótarjániak sem ülhetnek babérjaikon; ha meg kívánják őrizni avantgarde helyüket, újabb mintaszerű problémamegoldásokat kell végrehajtaniuk.

Nem ismerem részleteiben a város tervezett képzőművészeti beruházásait, az intézmények fejlesztésére és alapítására

vonatkozó elképzeléseket. Am, még ha ismerném, sem lennék tekintettel e gondolatmenetemben a közelebbi és távolabbi tervekre, azt kívánván felvázolni (mint a magyar művelődésnek e városba többször ellátogató munkása, aki értékelési és elismeri az eredményeket), mit javasolnék megvalósítani a legközelebbi jövőben.

1.

Nem rendeznék festészeti vagy grafikai kiállítást a művelődési központ ügynevezett „üvegcsarnokában.” Az ott lévő mozaik méretei nem engedik meg, hogy bármilyen síkformájú ábrázolás helyet kapjon abban a térben. Viszont nagyon alkalmasnak találom ezt a szép arányú teret arra, hogy ott **állandó szobrászati kiállítást** nyissanak meg: adva van a kiállítás a térre, benne a mai magyar szobrászat remekei – olyan előny, amit tovább kell fejleszteni. Az itt látható alkotások rangját és vonzerejét kihasználva olyan szoborgyűjteményt kellene létrehozni, amelyben helyet kapnának **a városokban felállított köztéri szobrok tervei, modelljei, írásos és rajzos dokumentációi.** A lektorátus és az érdekelt művészek bizonyára szívesen beleegyeznének abba, hogy minden két évben kiállítást rendezzenek az országban felállított szoborművek terveiből. Ilyen módon Salgótarján a magyar monumentális művészet központja lehetne.

2.

A művelődési ház oldalfolyosóin **zománcművészeti állandó kiállítást** rendeznék be. A mi régimódi osztályozásunk szerint a zománcművészet az iparművészet körébe tartozik: a műfaj alkotásainak gyűjtésére kizárólag az Iparművészeti Múzeum, mint nemzeti szakgyűjtemény, hivatott. Am a zománc kilépett a csak iparművészeti funkciók közül – festészeti anyag is lett. Helyesebb volna, ha nem beszélénk festészetről és iparművészetéről, hanem vizuális művészetekről; s ez esetben nincs probléma a zománc hovatartozását illetőleg. Salgótarján elől járhat azzal is, hogy új módon értékeli a zománcművészetet. Az állandó kiállításához bizonyára hozzájárulnának az érdekelt gyárak is – anyagi és más vonatkozású támogatással, hiszen ez a gyűjtemény **a gyárak közreműködésével egyben kutató és publikációs központ** is lehetne: kiadványok, szimpozionok, szabadegyetemek szervezésével óriási szolgáltatást tehetne a magyar művelődésnek.

3.

A salgótarjáni üvegyártás az üvegművéség állandó múzeumi kiállításon való bemutatását indokolja. Ennek megvalósítása a megyei múzeum dolga lehet. Van azonban az üvegművészetnek egy olyan területe, amely – hasonlóan a zománchoz – már nem dekoratív használati tárgyakat hoz az üvegszobrászat. Bronzban szegény ország lévén nehezen képzelhető el, hogy minden megőrzésre érdemes szobrot bronzba lehessen önteni; nem is beszélünk a bronzban való sokszorosítás anyagi és technikai problémáiról. Am az üvegszobrászat – mint azt a modern művészet több kiváló mesterének idevágó tevékenysége bizonyítja – nemcsak új, olcsóbb anyagot, hanem a mai ízlésnek, a művészet újszerű törekvéseinek megfelelő alakítási közeget kínál. A porcelánszobrokon, mint technikán és még inkább mint szemléleten túlhaladt az idő. Talán ma még sokan idegenkednek az üvegszobroktól: a megfelelő üvegfajták és színek felfedezése, a szobor számára kedvező világítási formák kialakítása minden bizonnyal nagyon sok hívet szerez ennek az új lehetőségnek.

4.

Múlhatatlan feladat egy salgótarjáni képtár megszervezése. A legnehezebb probléma a tervezett gyűjtemény profiljának meghatározása. Ma már vannak nagyobb vidéki képtáraink, melyek állagát részben a Magyar Nemzeti Galéria letéti anyaga adja. A Nemzeti Galéria újabb kölcsönzésre nem képes, ennélfogva le kell mondani a képtár országos jellegéről, s aligha lehet egy történeti érdekű kiállítást is szervezni. Leghelyesebb volna a városban és megyében élő, vagy onnan elszármazott művészek munkáit

összegyűjteni, s az anyagot állandó válogatással, tudatos fejlesztéssel tovább építeni.

Elképzelhető ezenkívül egy tematika szerinti gyűjtemény – bár ezért a megoldásért sem a művészek, sem a műértők nem lelkesednek, roppant idegenforgalmi vonzereje volna annak, ha Salgótarján létrehozna egy olyan gyűjteményt, amely színvonalas válogatásban mutatná be a falusi nép életét, népművészeti tevékenységét ábrázoló festményeket, szobrokat, grafikákat. S egy ilyen gyűjteményt jól ki lehetne egészíteni megfelelő fotografiai anyaggal. Meggyőződésem, hogy a Magyar Fotóművészek Szövetsége szívesen adna letétbe a témába vágó történeti és esztétikai értékű fotografákat; annál is inkább, mert – ha jól tudom – sok klaszikusnak tekintett népi tárgy felvétel ebben a megyében készült.

5.

Komoly hagyományai vannak Salgótarjánban a fotográfiával való foglalkozásnak. Érdemes volna tehát egy fotóművészeti gyűjtemény kialakítása: részben a már említett módon – a Fotószövetség segítségével, részben társadalmi úton. Azt gondolom, fotóművészeink szívesen adnának képeket, ha biztosíték volna munkáik állandó kiállítására.

6.

Az alkalmazott fotográfia az a terület, amelyet nálunk még alig jártak be: itt azokra a technikákra gondolok, amelyek szerte a világon még csak kibontakozóban vannak, például falra ragasztható emulziók, amelyek tapétaként, lakásdíszként értékelhetők. Sok lehetőséget kínálnak továbbá a komponált, stilizált fo-

tográfiaik egyéb módszerei is. Az építészeti fotopályázatokat is – melyeket évente rendez meg az Építész és Fotószövetség – Salgótarjánhoz lehetne kötni: ennek a pályázatnak kiállításon való bemutatása ugyanis ritkán sikerül.

7.

A felépülő új kiállítási helyiség roppant lehetőségeket ad Salgótarjánnak: módja van arra, hogy inponálóbb külsőt adjon a zománcművészeti biennáléknak, vonzóbbá tegye a tavaszi tárlatot, melynek színvonalán volna mit javítani. S meg lehetne szervezni az üvegművészeti biennálét – s egész sor országos jelentőségű fotókiállítást.

Néhány ötlet és gondolat az, amit papírra vettem; lehet, vannak köztük most kivitelezhetők, mások talán csak a távolabbi jövőben realizálhatók. A város iránti érdeklődés és nagybecsülés szülte őket: jószándék és remények keveréke tehát ez az írás.

Összefoglalóként azt kívánom újra hangsúlyozni, hogy a várostól további céltudatos és következetes fejlesztési koncepció kialakítását várjuk, igényeljük. Nem arra kell törekednie Salgótarjánnak, hogy meglegyen ott is minden olyan dolog, ami a fővárosban és a vidéki nagyvárosokban van. Salgótarján bátor útra lépett, tehát a továbbiakban is csak azt kéri tőle számon, ami csak itt van, csak itt lehet. Ismételni nem nehéz – megtalálni az újat, s ezt szívesen, bátran – kockázattól sem riadva vissza – beteljesíteni, továbbfejleszteni: ez az, ami csodálatot ébreszt és tekintélyt szerezhet egy városnak, megyének, országrésznek.

Azt hiszem, a jövő útja minél több határozott karakterű helyi műhely kialakítása. Egy ilyen nagyszerű adottságú műhely színhelyének látom én Salgótarjánt. Ennek az alakuló műhelynek sajátos karakterét az adja meg, (és a jövőben még csak fokozhatja), hogy tradíciói nélküli műhely, ipari környezetben, a munkásosztály igényeit kielégítés szándékával keletkezett.

Nem technikai újdonság az, amit ez a műhely eddig jelentett, hanem az életmód fórumainak meghatározásához segítő modern művészet. Reméljük, hogy az igények növekedésével, a közönség aktivizálódásával ez a formai keret egyre letisztultabb tartalommal telítődik. Ehhez a kiteljesedéshez segíthet hozzá a Salgótarjánban alakuló urbanizáció.

Végvári Lajos

„... mint Déryné kortársai“

„Olyan szép, olyan hősi munkát végeztek, mint Déryné kortársai. Szívvel kívánom, hogy az elismerést, a dicsőséget, a jutalmat ne csak az utókortól kapják meg. De na még úgy történnék is: megéri!“ – A komárnói Magyar Területi Színház – a MATESZ – vendégkönyvében olvashatjuk ezt a bejegyzést. Félteve őrzött sorok: Illyés Gyula Kossuth-díjas költőnk írta, amikor Lőrincz Gyula festőművész társaságában a színház vendégeként Komárnóban járt.

Bárki legyen is az efféle lelkesült sorok szerzője, korunk racionális gondolat- és érzésvilágú olvasója leplezetlen fenntartással fogadja, még személyesen nem győződik meg igazságáról. A múlt év novemberének végén aztán a megyénk városáiban, Salgótarjánban, és Balassagyarmaton járt színház előadásai oszlatták el kételyeinket: az együttes Felkai Ferenc dramaturgiai szempontból kevésbé sikerült, az irodalmi és történelmi ismeretterjesztést azonban kitűnően szolgáló **Madách** című drámájával vendégszerepelt. Nagy hozzáértéssel rendezett, izléssel visszafogott, élvezetes előadást láttunk. Madách és kora, zaklatott életének képei, a nemzet és az emberiség sorsát egységbe fogó gondolatai idéződtek fel néhány órára a színpadon. Tehetséges művészek tolmácsolásában – sikerrel.

*

Dr. Krivosik Istvánnal, a társulat rövid időre Salgótarjánba érkezett igazgatójával beszélgettünk a színház mindennapjairól, tevékenységéről.

– Mi szól Felkai Ferenc drámájának bemutatása mellet?

– A darabot a nagy magyar költő és politikus születésének 150. évfordulója alkalmából tűztük műsorra. Választását több szempont indokolja, de csak a leglényegesebbet említeném. Ez pedig: örök álunk volt Az ember tragédiájának színrevitele. Csakhogy ennek megértése nem könnyű, elvezetéséhez bizonyos ismeretek szükségesek. Közönségünk hallott ugyan már az iskolában Madáchról és Tragédiájáról, de nagyon keveset – sokan nem is olvasták a művet. Mi viszont mindenáron be akartuk mutatni. Hogy ez lehetővé váljon és megkönnyítsük helyzetünket, mutattuk be a Felkai-dramát, mint amely minden másnál alkalmasabb a szükséges információk közvetítésére: a közönség elé hozza a költőt és a Tragédiát is. Ráadásul jól szórakoztat.

– Válaszában említést tett a közönségről is. Kik alkotják a MATESZ közönségét?

– A Csehszlovák Szocialista Köztársaságban több mint fél millió magyar nemzetiségű állampolgár él. Közülük évente több mint százezer néző tekinti meg színházunk előadásait. A látogatók 80 százaléka mezőgazdasági dolgozó és munkás, ugyanennyi százalékban falun élő... És ami ezen felül említést érdemlő, hogy a nézők 40 százalékát fiatalok alkotják. Közönségünk az utóbbi néhány esztendőben átrétegződött: tíz-tizenöt évvel ezelőtt, emlékszem, még öreg nénikék és bácsikák ültek a nézőtérre, most meg csupa fiatal. Olyan generációk nőttek fel, amelyek megszerették és igénylik a színházat, a tiszta emberi szó zenéjét.

– Hogyan hatott ez az átrétegződés a színház munkájára, milyen változásokat eredményezett?

– A hatás legjobban – természetesen – műsorpolitikánkban érzékelhető. Egyre több olyan darabot játszunk, amely az ifjúság sajátos problémáival foglalkozik, ezeket elemzi, illetve ezekre próbál válaszolni. Mai műsorpolitikánkban is gyakorlata már, hogy évadonként egy-két darabot kizárólag csak a fiataloknak, illetve a gyerekeknek játszunk. Az idei programban ilyen lesz például Sármánci Pál „Peti kalandjai” című mesejátéka: bemutatásával legfiatalabb nézőinknek kívánunk kellemes órákat szerezni.

Az ifjúsági és gyermekszínházra vonatkozóan egyébként van egy átfogó elképzelésünk: a közeljövőben önállósuló kassai Thália Színpadunk fogja majd ezt a feladatot ellátni. A kassai színház fejlesztése már most ennek figyelembevételével történik.

MAGYAR TERÜLETI SZÍNHÁZ

november
27-28 MIMK

Felkai Ferenc:

Madách

dráma 3 felvonásban

Dizáltervek: Platzer Tibor
Jelműtervek: Csónka István m. v.
Zene: Dobi Géza
Rendező: Konrád József
Az előadás kezdete 19.30 órakor

Szeceplők:

Baloghy Károly
Bogár Béla
Bogár Csaba
Drák Mária
Farkas Imre
Fenyvesi Anna
Király Ottó
Pálfi Gábor
Pálfi István
Rákos József
Szász László
Szemes Zsigmond
Udvardi Anna

MAĀRSKÉ OBLASTNÉ DIVADLO - KOMARNO

– Mit jelent ez a fajta munkamegosztás a két színház vonatkozásában?

– Az alapvető funkció azonos: a saját nemzeti kultúra haladása nagyományaink, a szlovák és a csehszlovák kulturális értékeknek az apolása, a haladó nyugati drámairodalom legkitűnőbb művészeinek megismertetése, az igényes és tartalmas művelődés, szórakozás biztosítása. Eltérések a konkrét feladatokban vannak. A kassai színház a jövőben elsősorban ifjúsági műveket, a komárnói pedig felnőttek számára írott darabokat mutat be. Természetesen nem megkövesedett, merev határokról van szó, hiszen a komárnói színház is játszik ifjúsági műveket. Csupán: profilja szempontjából ezek nem lesznek meghatározók. Ez a színház zenés darabokat is műsorára tűz majd. Bizonyos munkamegosztásról is beszélhetünk: a kassai Thália Színpad jobbára Kelet-Szlovákiát, a komárnói Magyar Területi Színház Dél-Szlovákiát látja el színházi előadásokkal. Ez nagy könnyebbséget jelent a művészek számára is: megkíméli őket a sokszor hosszú és fárasztó utazástól: ugyanakkor Kelet-Szlovákia községeiben – ahová eddig ritkábban juthattunk el – gyakoribb és állandóbb játszási lehetőséget biztosít. Tudjuk, sosem leszünk „köszínház”: előadásaink 70 százalékát a két központon kívül játszuk. Ez számunkra döntő jelentőségű, meghatározó.

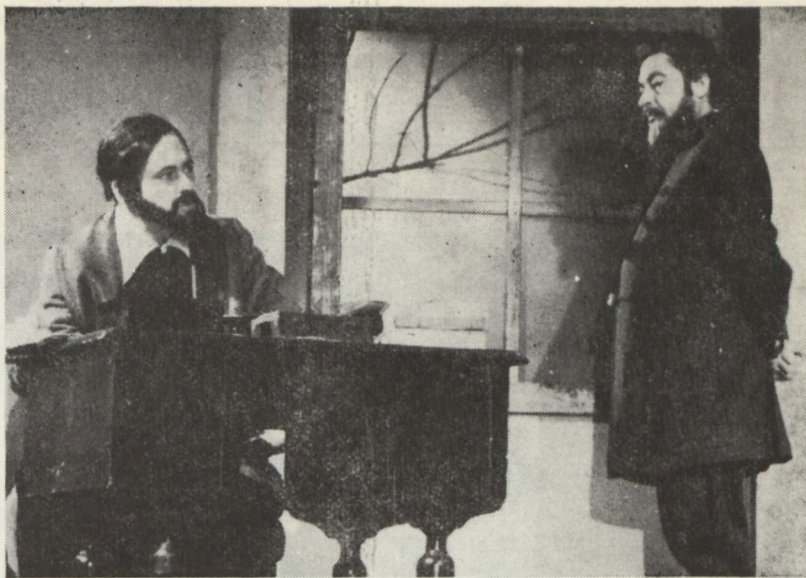
– A MATESZ 1952. októberében kezdte meg működését (1953. januárjában tartotta első bemutatóját, Urbán Ernő Tűzkeresztység című drámájával.) Ez volt az első állandó hivatalos magyar színház a Csehszlovák Szocialista Köztársaságban. A MATESZ nemzetiségi színház – amely szerves részét képezi a szlovákiai színművészetnek: a szlovák színházakkal azonos társadalmi közegben és feltételek között, azonos társadalmi és művészi célok megvalósításáért tevékenykedik. Az eltelt két évtized alatt közel másfélszáz bemutatót tartott: zömében a magyar és a szocialista országok drámairodalmának klasszikus és mai kort reprezentáló műveit tűzte műsorra. Milyen bemutatók szerepelnek a huszonegyedik évad terveiben?

– Az eddigi úton kívánunk továbbmenni. Komárnóban hat, Kassán négy bemutatót tervezünk. Izelítőül néhány címet: Madách Imre: Az ember tragédiája, Hasek-Burián: Svjek, Örkény István: Tóték, Gogol: Leánynéző, Audi Strahl: Ádám

A színház egész kollektívájának erejét próbára tevő, nagy feladatok ezek. Megvalósításukon 107 ember dolgozik. Közöttük 40 színész és 10 művészi dolgozó: rendező, díszlet- és jelmeztervező stb. A művészek három főváros – Pozsony, Budapest, Prága – művészeti főiskoláján szerezték illetve szerzik meg diplomájukat. Sokan film- és televíziós szereplésekhez is hozzájárulnak. Az utóbbi időben különösen **Csendes László**, **Drófi Máttyás**, **Ropog József**, **Siposs Jenő** és **Turner Zsigmond** szerepel gyakran a kamerák előtt. A két utóbbi művész – **Mihályfi Imre Pókháló** című filmjében – Magyarországon is forgatott.

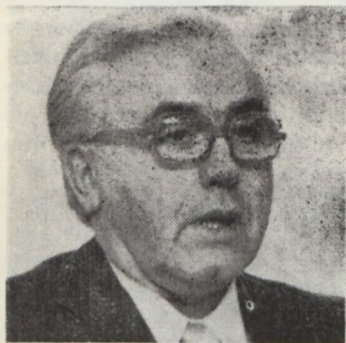
„Déryné kortársai” (ahogyan Illyés nevezte őket), a színház ismert és kevésbé ismert művészei nagy munkát végeznek. Előadásról-előadásra a világgal, annak minden örömeivel és gondjával ismertetik meg a szlovákiai magyar falvak lakóit. Pozsonytól Csernőig játszanak, mintegy 500 kilométer hosszú vonalon.

Sulyok László

Madách-emlékérem, 1974

A megyében született, élt és alkotott nagy drámaíró, Madách Imre halála 100. évfordulóján, 1964-ben, állított tisztelgő emléket a Nógrád megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága a Madách-emlékérem alapításával. Átadására évenként kerül sor.

**Marton
Endre**

kétszeres Kossuth-díjas, Jászai-díjas, Erdemes és Kiváló művész, a budapesti Nemzeti Színház igazgató-főrendezője.

**Csongrády
Béla**

az MSZMP Salgótarján városi Bizottságának propaganda és művelődési csoportjának vezetője, a Palócföld rovatvezetője.

**Réti
Zoltán**

festőművész, a balassagyarmati Rózsa-völgyi Márk Állami Zeneiskola igazgatója.

Madách-alkotói díj, 1974

Ez évben először hirdette meg Nógrád megye Tanácsa a Madách Imre életművével foglalkozó, szellemi örökségét ápoló, a megye szellemi életét céltudatosan gazdagító tudományos és irodalmi-művészeti alkotómunkára ösztönző díjat.

**Csukly
László**

tanár, irodalomtörténész

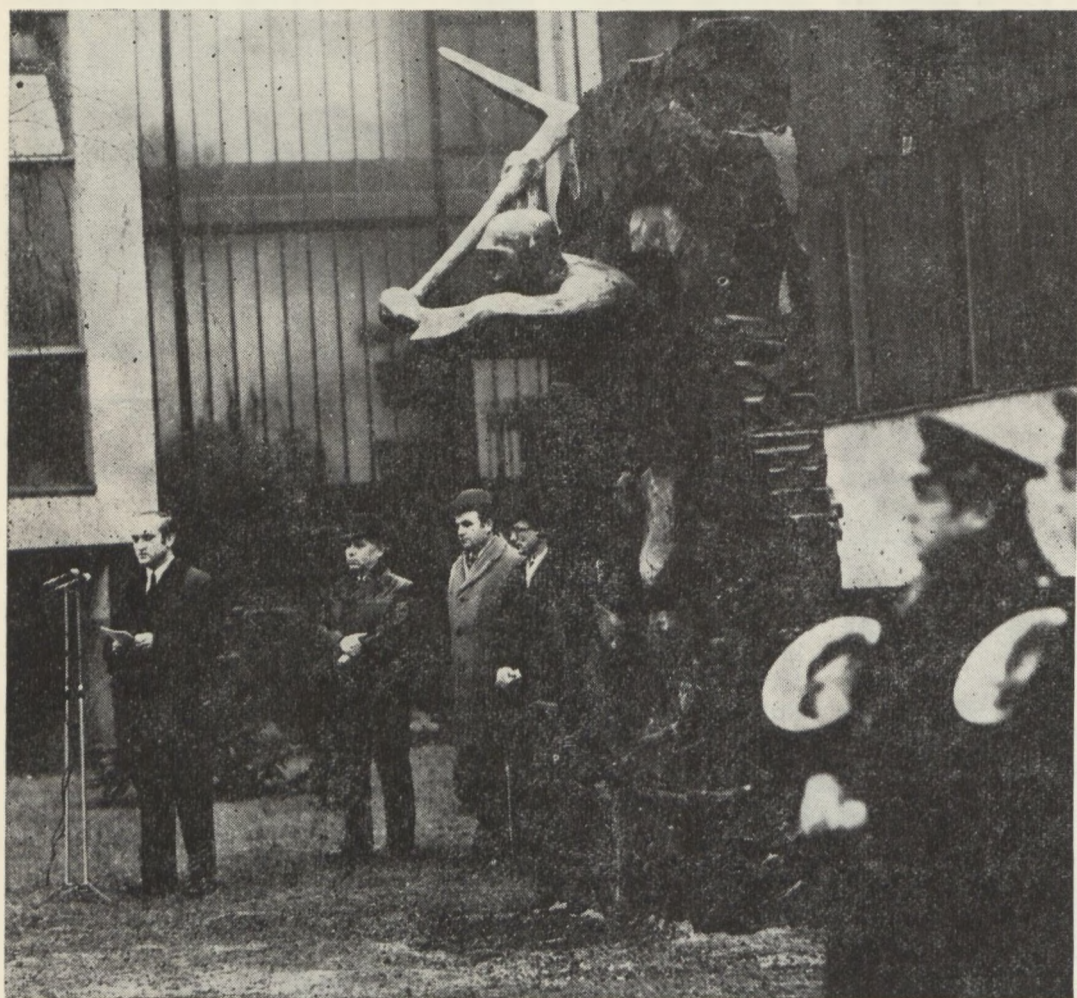

**Hibó
Tamás**

grafikművész

További munkájukhoz sok sikert és jó egészséget kívánva köszöntjük – a szerkesztőség és olvasóink nevében – az 1974. évi Madách-emlékermeseket és Madách-alkotói díjasokat.

Munkásságuk, terveik ismertetésére lapunk második számába térünk ki.

Vasas Károly bányász-szobra

Ma Magyarországon köztéri szobrot csinálni és felállítani több mint kulturális esemény. Olyan városban pedig, mint Salgótarján, – ahol a vidéki városokkal összehasonlítva, területéhez mérten a legtöbb szobor található – egyértelműen közügy. Ezért aztán az alkotóknak nincs könnyű dolguk. **Vasas Károlynak** sem.

Pedig tudjuk róla, hogy itt született, Bóna Kovács Károly baglyasaljai képzőművészeti szoboriskolájában kapta az elhatározó indíttatást a művészi pályára. Salgótarjánban **Münnich Ferenc**ről készített portréja, Szécsényben felszabadulási emlékműve, Balassagyarmaton **Kiscsikó gyermekkel** című kompozíciója található. Évről-évre hűséges résztvevője a tavaszi tárlatnak, de szívesen emlékszünk energikus **Lenin-szobr**ára is az 1972. évi szabadtéri szoborkiállításról.

Ennyi előzmény után is még el kell fogadtatnia azonban magát **Bányász-szobr**ának. Nem elsősorban a megértés nehézsége miatt. (A megértéssel nem lehet gondja a széles közönségnek: szim-

bolikája tiszta és egyszerű, jelentése könnyen megfejthető.) Vasas a város mába érő történelmének egy szeletéről közli velünk gondolatait. Kicsit kívülről, távolságtartással, mégsem ridegen, hanem hozzánk kötődően, értünk szólva. Történelemről beszél, mégis nekünk – a bányánkról, apánkról, rokonokról, ismerősökről formál véleményt. És ez az, ami nehezíti Vasas dolgát – a közönség személyes érzékenysége mindabban, aminek kifejezésére vállalkozott.

Az MSZMP Nógrád megyei Bizottsága székházának előadóterme előtti parkosított területen kapott helyet a szobor. Somosi bazaltból készült, stilizált vágtából szénfal előtt térdelő, csákányát lendítő barna férfialak bukkan el. Ennyi a szobor látványa. A bányász tartása, a megrendített – fegyvert és munkaeszközt egyszerre jelentő – csákány, a térdre kényszerítettség azonban történelmet hordoz. A munkásosztály egy rétegének történelmét, amely az ember ellen törő erők mindegyikét – társadalmi és természetit egyaránt – a testén szenvedte

el, munkája közben. Másfél évszázad gyotreimes osztályküzdelméről, a társadalmi kiszolgáltatottságról, a „jó szerencsére”-re bízott megismétegetetlen életekről, a test-lelki nyomorról hiteles élmények alapján vannak ismeretei Vasasnak. Ez adja alkotása érzelmi sugarát. A nyomor heroizálását azonban kerüli. József Attila tárgyilagosságával adja vissza a réteg történelmi szerepét: akik „tették, ami kell”, akik eleve lázadásra voltak determinálva. A beroppnásra mindig kész vágtában térdelve dolgozik a bányász, karjából, vállából alkotva főtegerendát. Kezében erőteljesen lendül a csákány, szétfeszíti a kökeret meghatározó négyszögét. A figura azonban térdelve marad.

Ezen a ponton ragadható meg leginkább Vasas Károly távolságtartó és a kötelezőnek vélt heroizmust – a lázadás heroizálását – másodszor is elkerülő alkotói felfogásának lényege. Míg első esetben a determináltság vastörvényére utalt, másodszor a múlt máig ható erejére, életmódbeli, érzelmi-szellemi görcsökre. Széttörték létük emberhez méltatlan kereteit, mégis sokszor tétován állnak köztünk, figyelve – nem mindig értő szemmel – a lét gyorsan változó áradatát, a kort, amelyről már nem

akarják elhiteni velük, hogy ácsolatának egészét ők csinálják. Fel kéne állni, mert fel lehet...

Nagy erénye a kompozíciónak, hogy bár munkásszobor, alkotója mégsem elégedett meg a munka hősiességének általános, tehát eleve nem elég tartalmas ábrázolásával. A munka hősiessége „csak” egyik szála összetett mondánivalójának. Ugyanakkor maga a munka központi magja, mintegy szervezője a mondánivaló egészének. A munkában realizálódnak az ember alapvető viszonyai: viszonya a természethez, viszonya a társadalomhoz és önmagához, s a munkából nő ki a lázadás, a forradalmi tett gondolata is. Ily módon összekapcsolódik a munka mint az emberi kiteljesedés alapja és a forradalmiság, mint ami elsöpri mindazt, ami az ember önmegvalósításának útjában áll.

Ezzel a gondolkörrel azonban Vassas Károly Bányász-szobra túlmutat helyi jelentőségén. Törekvéseiben izig-vérig modern lesz. A kor tárnájába bezárt ember kap választ sorskérdéseire.

E tartalmi gazdagságot és mélységet azonban nem támogatják minden vonatkozásban a formai megoldások. A szobor elhelyezése elvileg két nézetet tesz lehetővé. Adott azonban egy fél hátulnézet is, ami nem kínál plasztikai élményt, de legalább az előlről való megtekintésre ösztökél. Az oldalnézet tudatosan a mondánivaló szolgálatába lett állítva. Míg ugyanis az előlnézet a keresztátlóban elhelyezett figura miatt min-

den győzedelmessége ellenére elsősorban kitorni készülő, de még lefojtott energiákat hordoz (legtöbb erővonal a kökeretbe ütközik), addig az oldalnézet teljes erejével lendülő alakot mutat. A lendületet azonban megtöri a kökeret. Ami előlről stilizált tárnának tűnt, oldalról semmiféle szobrászati jelentést nem hordoz, hanem – kissé profánul fogalmazva – „felbuktatja” a bányászt.

Marad tehát a pontosan fogalmazott, jól megoldott előlnézeti kép. S bár a szobor, térbeli korlátozottsága miatt (két érvényes dimenzióra szűkül) a megvalósulásban veszít erejéből: nagyformátumú szándék.

Kétségtelen hogy gondolati mélysége a legjobb négy-öt köztéri alkotásunk közé emeli. Gazdagabbak lettünk a jelenel és a múlttal való szembesülés egy újabb lehetőségével.

Pál József

Irodalmi Színpadi Napok

Tizenhárom versenyprogram és ugyanennyi nyilvános bemutató, szakmai tanácskozások, filmvetítés, kiállítás, ismerkedések, jó ízű viták. A **IX. Madách Imre Irodalmi Színpadi Napok** programjának ezek a „címszavai” is érzékeltetik: eseménydús, tartalmas két és fél napot töltöttek a seregszemle résztvevői Balassagyarmaton, sok tapasztalatot, tanulságot kínálnak a bemutatók és a beszélgetések. Olyanokat, amelyeknek végig gondolása nem haszontalan a rendezvény lezárultával sem.

Néhány évvel ezelőtt az irodalmi színpadi mozgalom válságos periódust élt át. Nem az együttesek számának csökkenése, a viták szaporodása jelezte a válságot, hanem a tartalom, a program gyengesége. Artisztikum és életérzéses misztikum, apolitikus semmitmondás és ultrabalos „bátorság”, sokkolás és technikai bravúrok kultikus tisztelete mutatta a zsákutcákat. A résztvevők, a rendezők és szerkesztők mintha egyaránt elfelejtették volna, hogy azok a fiatalok, akik egy együttes tagjaként a pódiumon költők szavait vagy dokumentumokat közvetítettek – politizálnak, a közéleti cselekvés egy sajátos formáját választva állástfoglalnak és állást akarnak foglaltatni.

A válság elmúltának – vagy legalábbis a megújulásnak – egyik legbiztosabb jele, hogy az előadások tartalmában, a megfogalmazott gondolatokban, a társadalmi cselekvés szándékában jól érezhetően megerősödött és tisztultabb formában jelentkezett a felelős politizálás igénye. A kiírás a mai ma-

gyar irodalom anyagának felhasználására kötelezte a résztvevőket, s a szerkesztők (szinte kivétel nélkül) konstruktív szellemű művekre támaszkodtak, jól válogattak. Politizáltak akkor is, amikor (mint a házigazda-együttes) egy Szakonyi-állatmesével a nagyképűséget, az ostoba fellengzősséget és a vak hiúságot támadták; s akkor is (mint a **pécsi Amatőr Színpad**), amikor dokumentumjátékkal az emberi – családi kapcsolatok tragikus végű elsivárosodása ellen tiltakoztak. Humánus és példake-resés: a legtöbb együttes produkciójában e kettős szándék munkált.

A humánus, az emberi személyiség védelme volt a témája a **veresegyházi Forrás Irodalmi Színpad** Tökéletes alattvaló című műsorának éppúgy, mint a **szécsényi Terra Irodalmi Színpad**. Az árnyék című játékának. De ugyanilyen indíttatású volt a **budapesti Csili Stúdió** produkciója (Vendég), a már említett pécsi műsor (Csendes beszélgetés, Cédulák) és a **jászberényi Mozaik Irodalmi Színpad** előadása (Jajszó nélkül) is. A közöny, az önzés, a butaság ellen – egy felelős emberi magatartásért – születtek ezek a műsorok, s ha voltak is általános, tértől, időtől független mozzanatok, a szándékaik tisztasága, a hatás hasznossága aligha vitatható. A jelbeszédes, az általában beszélő műsorok is – végül is – konkrét tartalmat kaptak egy konkrét szituációban, előadás és közönség kapcsolatában. Az eldologiasodó emberi kapcsolatok, a meg nem értés és ostoba közöny elleni tiltakozás ma sem veszített aktualitásából, s ha nem válik világfájdalmas hangulatalkotássá, gondolkodást és magatartást formáló hatására számítani lehet.

Voltak szép számmal a direkt politizálás és agitáció szándékát nyíltan vállaló műsorok is: a **budakeszi KE-Színház** (J. A) és a **vanyarci Veres Pálné Irodalmi Színpad** (Játék három képben), a **budapesti Móricz Zsigmond Irodalmi Színpad** (Ahogy éltem, úgy is halok meg...) és a **zalaszentgróti Aréna Színpad** (Munkamorál) vagy példakereséssel) József Attila és Schönherz Zoltán emberi-politikai arcképének megidézésével) vagy mai átalakulásaink mindennapos, de figyelmeztető gondjaink felidézésével. Néha érdesen, néha meg kiforratlan eszközzel és gondolatokkal, de gondolkodásra, vitára s (talán) cselekvésre készítően is.

Voltak szép és unalmas produkciók is (például a **miskolci Latabár E. Színpad** Szavitri és Szavitjan c. műsora), az együttesek nagy többsége azonban mondani akart valamit koráról, a kor emberéről. Mondani – felelősséggel. S ez a legnagyobb érdem, amelyet a megújuló mozgalom, mint nevelőerő magának tudhat.

A megvalósítás, a szándékot hatni képes előadásra formáló művészi eszközök tekintetében is egészségesebb produkciókat láthatott a két helyen is szép számmal megjelenő közönség. Technikai bravúrok helyett a játék és a gondolat erejére, a szereplők és a nézők közötti kapcsolat kialakítására épültek az előadások. (Ez alól talán csak a **szécsényi Terra Színpad** volt kivétel – kissé túlzásba vitt kellékei időnként megtörték a lírai alaphangvételt.)

Az „eszköztelen”, közvetlen kapcsolatokra építő játéktípus azonban buktatókkal is jár. A közönség között mozgó, ülő szereplők óhatatlanul lemondtak az egész közönség figyelméről – a testközelbeni, klubszerű játéktípus nagy publikum körében nem teljes hatású. Ez volt megfigyelhető a pécsiek, a jászberényiek és a zalaszentgrótiak előadásán is, ahol a színpadra ültetett zsűri is távol került (nem fizikai értelemben) a játéktól. E játéktípus másik buktatója: csak tisztán, értelmesen beszélő, jól artikuláló, megfelelő szereplőkkel alkalmazható. A salgótarjániak, a miskolci-

ak abbéli gyengéi egész produkciójukat befolyásolták. (De általában is: szabad-e országos rendezvényen beszédhibás szereplőt színpadra engedni?)

A megvalósításban mutatkozó két vélet jellemző az útkeresés irányaira. A zalaszentgróti **Aréna Színpad** szereplői a nézők gyűrűjében, azok arcába kiáltották komor, vádló és figyelmeztető szavakat, a játék öröme nélkül, fárasztó drámai feszültségben mozogva – katharzis nélkül. A vanyarci együttes eleven, pergő ritmusú, felszabadult játékkal, remek ötletekkel lepte meg a megyei bemutató nézőit – most annak sikerén felbuzdulva néhol a jó ízlés határait lépték túl, jókedvük mesterkelté vált, s így az ötletek is taszítottak egyes mozzanatokban.

(S itt kell szólni egy disszonáns jelenségről is; nem a szereplők külleméről, hanem színpadon kívüli magatartásáról. Az önbecsülés, a hit hasznos és szükséges e munkához, a mozgalomban való részvételhez, ha azonban túlnő az egészséges határon, ismét válságba sodorhat embereket, együtteseket. A

mozgalmat. A résztvevőknek is tudniuk kell, hogy „csupán” becsületesen dolgozó, tanuló fiatalok, akik önkifejezésből, cselekvési vágyból, művészetszeretből szerepelnek, s hogy a hivatások – a középszerű hivatások – nagyképe gesztusai, szóhasználata nem követendő példa – idegen a mozgalmától.)

Az oratórikus és játékos lehetőségek közötti útvesztőben legszerencsésebben a **Madách Imre Irodalmi Színpad** tájékozódott. A remek koreográfia, a jó rendezői ötletek, és a szereplők játékkedve a téma, a mű szinte valamennyi lehetőségét kihasználta. Nagy közönség-sikerüket nem a „hazai pályának” köszönhetik. A nagymúltú együttes megújulása és új rendezőjük **Dr. Molnárné Merczel Erzsébet** sikeres bemutatkozása a fesztivál örömteli eseménye.

A sikeres rendezvényhez, a jó hangulatához nagymértékben hozzájárult a körültekintő, minden részletet figyelembevevő rendezés.

Kiss Aurél

Bertha Bulcsu: Balatoni évtizedek

Bertha Bulcsu kötete a **Magyarország felfedezése**-sorozat eddig legvitatottabb írása: a módszere miatt az. Tulajdonképpen a szerző szubjektív lírai vallomása a tóról, szülőföldjéről, gyermek- és ifjúkaráról, s mintegy ennek az apropójára kerekedik ki maga a szociográfia. Illetve – és éppen emiatt van a sok elmarasztaló cikk is – nem kerekedik ki.

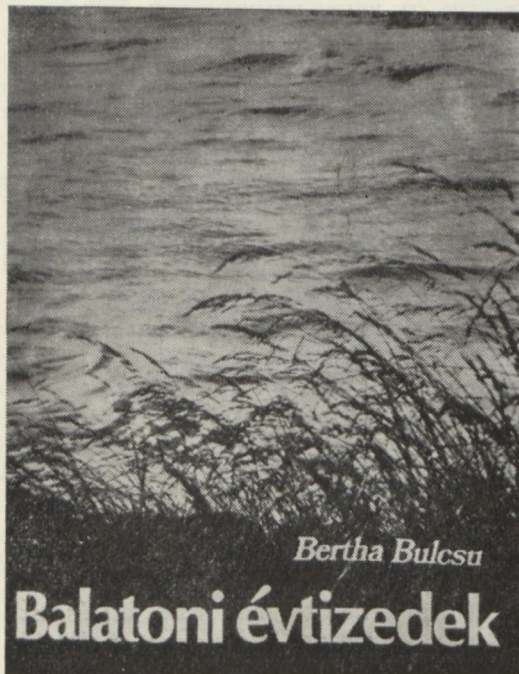
Nincs könnyű dolga Bertna Bulcsunak. Nincs, mert a sorozat eddigi kötetei magasra emelték a mércét, és nincs – paradox, de így van – a választott téma miatt. Éppen a Balatonról tudunk a legtöbbet, és éppen ettől a könyvtől vártuk bizonyos vonatkozásban a legtöbbet. Mindenek előtt azt, hogy valami újat ad, általunk nem vagy kevésbé ismert oldalát mutatja be a Balatonnak, új tényeket tár fel. Ad ilyen újdonságot is Bertha Bulcsu, de az valahogy elsikkad, feloldódik a vallomásban. Azt, hogy Keszthely városának milyen gondjai vannak, például ugyanolyan hangsúlyt kap, mint az, hogy a hajdan szép Gulácsi Maya bizony megtáskásodott, megcsúnyult. Nem az a baj, hogy a szépíró módszerével él (ehhez joga van), hanem, hogy rosszul él vele. Így történhet meg, hogy lírai betéteket, emlékeket, telibetalált életképeket terjengős, lapos, száraz prózai oldalak követnek, amelyeknek se hangulatuk, se információértékük nincs.

A könyv szerkezete szervesen következik az írói módszerből: csapongó nagy asszociációs ívet ír le – témában is, földrajzi értelemben is.

Mi az, amit mégis megtudunk a Balatonról? Azt, hogy szép, hogy mindig új arcát mutatja, nem lehet megünni – eddig is tudtuk. A magunkfajta halandó csak vágyakozik utána, s boldog, ha életében kétszer-háromszor két hetet üdülhet a partjai mellett. Mert bizony a Balaton olyan, mint ama kacér nő – pénz kell hozzá, sok pénz... (Még akkor is, ha szakszervezeti beutalóval jut el oda a szerencsés dolgozó). A Balaton az egyik legbiztosabb devizaforrásunk. Jönnek a sápadt külföldiek – „Ach, Sonnenschein!” – hozzák a kemény valutát. Köz-

ben felverik az árakat, hogy a kispénzű magyarnak csak a nyála csorog. Mind ezt megírja Bertha Bulcsu, utánajárva annak is, hogyan alakul ki ez a helyzet. Miért kevés a tó partján a gyümölcs (holott gyümölcsstermő vidék veszi körül), miért olyan rossz a közlekedés, az áruellátás, a vendéglátás? stb. stb. Az okok összetettek. Az egyik: szemléleti. Üzletnek tekintjük a Balatont, de gyorsan akarjuk visszanyerni a befektetett tőkét. Így állt elő az a helyzet, hogy ma a német, osztrák stb. inkább a spanyol, az adriai tengerpartra megy, mert az olcsóbb! Am az igazi vesztes a kispénzű, családos munkásember, aki a Déli Pályaudvarról, Kelenföldről akar leruccanni a hét végére. Már a zsúfolt vonaton measznevad a víz örömeért, hogy a parton újabb hosszúságok várják, ha enni-inni akar, ha nem tudja megfizetni a csillagokig felvert szobaárakat. Mindezen csak újabb befektetésekkel lehet változtatni. És jobb szervezéssel... Mert lesz változás – mondja Bertha Bulcsu –, de ahhoz az kell, hogy egy gazdája legyen a Balatonnak, s egyáltalán legyen gazdája.

Érdekesen tárja fel az őslakók és az üdülők érdekellentéteit. Egyelőre valószínű, létező ellentét ez, mert az állandó lakosság azt látja, hogy a városa, faluja kommunális, urbanizációs fejlesztése rovására fejlődik a part üdülő jellege. Ezzel is, a munkaerővándorlással is magyarázható, hogy miközben a Balaton partján a települések egyre csinosodnak, nőnek – maga a lakosság csökken. Az, hogy a 18 ezres Keszthelynek 45 óvodai férőhelye van – önmagáért beszél. Az őslakosság panasza tehát jo-

gos. Olyan ellentmondás ez, amit csak a nagyon átgondolt, tudatosan szervezett jövő oldhat meg.

El kell döntenünk, hogy milyen szerepet szánunk a Balatonnak. Több veszély fenyegeti Bertha Bulcsu szerint. Veszélyben van maga a Balaton élővilága. Több komponenst is elemez: így például a víz mennyiségét, az élővilágot fenyegető parti védműveket (nem tudnak ivni a halak, elköltöznek a vízi madarak stb.), ipari üzemek, amelyek szennyezik a vizet, de ide sorolhatók a permetezőszerek is, amik a csapadékkal jutnak a tóba. Mindezeket a bajokat maga az ember idézte elő azzal, hogy a pillanatnyi és vélt haszon reményében megváltoztatta a természeti környezetet. Legelőször (és mindmáig) a horgászok tiltakoznak az elmaradt fogás

miatt. A szerző is horgász, sportember – szenvedélyesen érdekli a dolog. Egyet kell értenünk vele, amikor furcsállja, hogy a halászok (akiket a horgászok rablógazdálkodással vádolnak) bőséges zsákmányából miért nem jut a Balaton-part-ra is?

Nagy szeretettel ír a klasszikus szőlőkultúráról. Itt is lát néhány aggasztó tünetet. Az elhanyagolt vagy meggondolatlanul táblásított hegyoldásokat pusztítja az erózió. A bor nem csupán örömet, mámort, de kemény munkát is jelent. Meg is érdemli a bűfelejtőt, aki egész nyáron görnyed érte – az alkoholizmus viszont sajnálatos „betegség” itt is. Felháborító, hogy ezeket a nemes borokat szemérmetlenül pancsolják, hi-

gítják. Hova lett a borosgazdák régi becsülete, önérzete? – kérdi fájdalommal Bertha Bulcsu.

Az egész könyv maga ezt a nagy kérdést teszi fel: mi lesz veled Balaton? Hatalmas piszkos kád lesz, holt víz, ami körül bosszusan tolong a több százezer ember; vagy győz a józanság, és valóban Magyarország (és Európa) parkja, kellemes vize lesz, amely mellett olcsón és kényelmesen felüldülhet a megfáradt dolgozó ember? A szerző aggódik és vár. Az olvasó szép nyarokról álmodik és visszavágyik gyermekkorra úttörőtáborába, amikor még gondtalanul lubickolt a vízben, focizott a parton és nem viszkelt a zsebe, ha a Balatont emlegették. (Szépirodalmi, 1973)

Horpácsi Sándor

Tanulmányok a munkásosztályról

Az MSZMP KB Társadalomtudományi Intézetének fő kutatási programját képezi a munkásság élet- és munkakörülményeinek, eszmei-politikai arculatának, kulturális helyzetének, rétegződésének, perspektíváinak vizsgálata. A kutatások célja: feltárni azokat a tényezőket, tendenciákat, amelyek előkészítik, befolyásolják a munkásosztály vezető szerepének érvényesülését biztosító politikai döntéseket, illetve igazolják azok helyességét. Az Intézet megbízásából az elmúlt években e témakörben publikált jelentősebb tanulmányok átdolgozott kibővített változatainak egy kötetben való megjelentetése **Tanulmányok a munkásosztályról** címmel mintegy a kutatások eddigi eredményeinek szintetikus értékű összegzésének is tekinthető – s mint ilyen, forrásanyagként szolgál a további elemzésekhez. De olvasmányává kell, hogy váljon minél több nemszakember, „mindössze” politikai, közéleti érdeklődésű olvasónak is.

A kötet tartalmát négy tanulmány képezi. **Dr. Halay Tibor** előszavát – amely a könyvfórumátumú megjelentetés indítékaira, a tanulmányok közötti összefüggésekre hívja fel a figyelmet – **Lackó Miklós A magyar munkásosztály fejlődésének fő vonásai a tőkés korszakban (1867–1944)** című írása követi. A szerző a címben megfogalmazott témát – a fejlődéstörténeti kutatások eddigi eredményei alapján – három kérdéskörben vizsgálja: „milyen sajátos vonásokat alakított ki az új és a legújabbkori történeti fejlődés a magyar munkásosztályban; a tőkés korszak milyen összetételű, milyen társadalmi és politikai tudatú munkásosztályt hagyott örökül a szocialista korszaknak; hogyan, milyen mértékben éreztetik hatásukat ma is a magyar munkásosztály múltból átszűrözött sajátosságai?” A kiegészítéstől a felszabadulás küszöbéig tartó időszak elemzésének tanulsága, hogy 1940-es évek elejére a munkásosztály a társadalom legnagyobb és legjelentősebb osztályává erősödött, de egyes rétegeit különböző adottságok jellemezték. „Munkásosztályunk arculatán nyomot hagyott egyfelől a kapitalizmus késői fejlődése; az ország agrárjellege, az ipar viszonylagos elmaradottsága, a modern ipari tradíciók viszonylagos fejletlensége; másfelől a nagy forradalmi hagyományok, egy erős szocialista és szakszervezeti mozgalom léte – ezeket a fasizmus viszonyai sem tudták megsemmisíteni, csak átmenetileg visszafojtani.” A munkásosztályt, társadalmi-politikai arculatát és beállítottságát illetően a felszabadulás előtti években öt főbb csoportba, típusba lehetett sorolni. Az egyik tünést a következőtösen osztályharcos, forradalmi érzelmet munkások számszerűen nemcsak a társadalmi-politikai hatását tekintve annál nagyobb jelentőségű rétege alkotta. A

munkásság másik rétegébe a magánkézen lévő nagyüzemek, s részben a kisipari keretek között működő városi iparágak többsége, régi szakmunkások tartoznak. A harmadik réteghez a nagyüzemi és részben a kisipari szakmunkásság fiatalabb generációi voltak sorolhatók. A negyedik rétegnek a nagyüzemi betanított munkások egy részét, s főleg a segédmunkásságot lehetett tekinteni, s végül az ötödik típust azok alkották, akiknek az állam volt a munkaadójuk. E rétegződés jellemző vonásainak a bemutatása alkalmat adott a szerzőnek arra, hogy felhívja a figyelmet: a magyar munkásosztály sokrétű, olykor ellentétes előjelű élményeit és hagyományait mélyreható vizsgálat alapján kell megítélni. Ezt igényli a jelen társadalmi-politikai gyakorlata is.

A következő két tanulmány – amely a napjaink munkásosztályán belüli két jelentős réteg: az ipari munkásnők, illetve a munkásifjúság helyzetével foglalkozik – a Központi Bizottság időközben (mármint a tanulmányok első változatainak publikálása óta) megjelent közismert határozatait és az ezek hatására történt intézkedések adnak aktualitást. **Turgonyi Júlia** és **Ferge Zsuzsa** tanulmánya az ipari munkásnők munka- és életkörülményeiről – statisztikai, szociológiai és egyéb jellegű adatokra, információkra támaszkodva – végez helyzetelemzést. A szerzőpár kiemelt témaként foglalkozik a nők munkavállalási, foglalkoztatottsági helyzetével (nemzetközi összehasonlító adatokat is felhasználva), az iskolai végzettség, szakképzettség problémájával, a munkakörülmények, munkaszervezet illetve az életkörülmények néhány vonatkozásával, a munkásnők politikai aktivitásával. Következtetések sorában a leglényegesebb megállapítás, hogy „szinte nincs a nők és különösképpen a munkásnők – életének olyan mozzanata, amelyet ne kellene és lehetne kedvezően megítélnünk, ha azt a felszabadulás előtti helyzettel hasonlítjuk össze. E magukért beszélő eredmények mellett a munkásnők helyzetét számos olyan régi vagy új megoldatlan probléma nehezíti, amelynek leküzdése sürgős feladat. A hangsúlyt ezért a tennivalókra, a jövőre kell helyeznünk.”

Balogh István és **Gál Róbert** **A munkásifjúság** című tanulmánya – noha első változata előbb született meg, mint az ifjúságpolitikai dokumentumok – annak az igénynek a felismeréséből fakadt, amelyeket a Központi Bizottság 1970. februári ülésén a következőképpen fogalmazott meg: „Szükség van rá, hogy az ifjúság körében végzett munka tudományosan megalapozottabb legyen, objektív reakciót jelentsen az ifjúság rétegeinek, korosztályainak igényeire, segítse elő a társadalomban lezajló – az ifjúságot közvetlenül érintő – folyamatok tudományos feltárását és a feladatok megalapozottabb kitűzését” **Balogh István** és **Gál Róbert** a munkásifjúság sajátos vonásait elemezve mutatják fel az e téren megoldásra váró politikai feladatok ösz-

szegéséig s a munkásifjúság problémái felé fordult társadalmi érdeklődés alapján segítenek e rétegek továbbhaladását biztosító célkitűzések megfogalmazásában.

E két szociológiai megközelítésű tanulmányt **Blaskovits János** és **Illés János** kötetes dolgozata követi, amely témájából – **A munkásosztály fogalma** – eredően is inkább elméleti irányultságú, mint a megelőző három írás. A munkásosztály fogalmáról zajló vitákban határozott állásfoglalásnak tekinthető tanulmányunk azonban egyszersmind jelentős gyakorlati értéke is van, hiszen a teoretikusnak tűnő cím mögött ezúttal is közérdekű társadalmi-politikai kérdések húzódnak meg. Erre maguk a szerzők is utalnak, amikor azt írják: „A munkásosztály fogalma meghatározásának nagy társadalmi-politikai és tudományos jelentősége van... A munkásosztály fogalmának, belső rétegződésének, helyzetének, tudatának behatóbb vizsgálata feltehetően segíti és meggyorsítja a szocialista társadalom struktúrájának pontosabb megismerését... Vizsgálatunk kiindulópontja természetesen a jelenlegi helyzet és egyik célja is az, hogy jobban eligazodjunk a mai viszonyok között. Am számolnunk kell társadalmunk átmeneti jellegével, hiszen egész társadalmunk, munkásosztályunk a kapitalizmusból nőtt ki és a kommunizmus felé halad. Ez azt jelenti, hogy a ma számára levonható igen fontos következtetéseken túl vizsgálatunk – talán legfontosabb – célja a perspektíva felvázolása.”

Blaskovits János – csakúgy mint néhány évvel ezelőtt publikált, ismert tanulmányában – most szerzőtársával, **Illés Jánossal** vallja, hogy a munkásosztály és egyáltalán a társadalmi struktúra meghatározása gyorsan változó körülményekben is csak a lenini kritériumok alapján – de, azokat nem mechanikusan értelmezve és alkalmazva – lehetséges. Szükséges ezt azért hangsúlyozni, mert a szocializmusbeli osztálystruktúra körüli vitáknak éppen ez az egyik fő kérdése. **Blaskovits János** és **Illés János** véleménye szerint a tulajdonviszonyok a szocialista társadalomban is döntő szerepet játszanak: bármilyen fontos a munkamegosztás jelentősége a társadalmi különbségek létezésében, egészséges differenciáló funkcióját csak az adott tulajdonviszonyok között fejtheti ki. A szocialista korszak munkásosztályának is fő rétege az iparifizikai munkásság, a szerzők azonban – alapul véve a mai magyar társadalom fejlettségi szintjét – kitágítják a munkásosztály fogalmának határait; „ideszámítva” egyrészt az állami mezőgazdasági üzemek, gépjárató állomások dolgozóinak, a közlekedésben, a kereskedelemben és a szolgáltatásban foglalkoztatottak bizonyos rétegét, másrészt a művezetőket és az üzemi technikusokat, mondván, hogy az utóbbiak „a munkásosztály legképzettebb, szakmailag legfelkészültebb részét képezik, hogy ők a legkvalifikáltabb szakmunkások.” A tanulmány végkövetkeztetése szerint a „munkásosztály miközben át-

alakítja a társadalmat, átalakul, önmagát is átformálja, egyre inkább alkalmassá válik a társadalom vezetésére, sikerrel felel meg a fokozódó követelményeknek.”

A szerzők álláspontjának helyességét igazolják – mint erről a **Társadalomtudományi Közlemények 1973/1-2.** számában olvashatunk – a **Béka és Szocializmus** szerkesztősége és a varsói társadalomtudományi főiskola által rendezett nemzetközi elméleti konferencia tapasztalatai is. E témakörben újabb eredmények várhatók a szocialista országok tudományos akadémiái által szervezett együttműködési program keretében. „A munkásosztály a világorradalmi folyamatban” című nemzetközi problémabizottság munkája révén.

Mind az elméleti kutatások, mind a politikai, társadalmi gyakorlat szempontjából hasznos könyv a **Tanulmányok a munkásosztályról**, s különösen ott tarthat számot közérdeklődésre, ahol nagy számban élnek munkások: így például a nógrádi iparmedence területén, Salgótarján városban és vonzáskörzetében is, annál inkább, mert – mint **Halay Tibor** a **Társadalomtudományi Intézet** igazgatóhelyettese utal rá – a készülő tudományos elemzések sorában többek között a salgótarjáni munkások kulturális helyzetének feldolgozása, értékelése is helyet kapott. (**Kossuth, 1973**)

Csongrády Béla

A nemzetközi munkásmozgalom története 1830–1945

Hetente jelennek meg a nemzetközi munkásmozgalom történetével. A munkásmozgalom történetének egy-egy szakaszával foglalkozó művek: tanulmányok, cikkek, visszaemlékezések az olvasó számára szinte összefoghatatlan, feldolgozhatatlan sora áll rendelkezésre a nemzetközi osztályharc egy-egy időszakának megismeréséhez.

A könyvtári irodalomban való eligazodáshoz, a munkásmozgalom fejlődése fő vonalának megrajzolásához ad régóta hiányzó segítséget a **Kossuth Könyvkiadónál** 1973 őszén megjelent mű: **A nemzetközi munkásmozgalom története 1830–1945.** A **MSZMP Politikai Főiskolájának** gondozásában elkészült kötet eredeti s legfontosabb rendeltetését tekintve tankönyv. A Politikai Főiskola, s az esti egyetemek szakosító tanfolyamának nemzetközi munkásmozgalom-történetével foglalkozó tankönyve. A nemzetközi munkásmozgalom-történet szakokra bontása, a mű szerkezeti felépítése, az egyes fejezetek belső tagolása a jelzett tanfolyamok tananyagának szerkezetére épül. Am talán pontosabb úgy fogalmazni, hogy a tankönyv megírásával teljesedett ki, vált részleteiben is pontosabbá a tanfolyamok tematikája. A kötet fogalmazásmódjában, stílusában, kiemelésében, időrendi áttekintésében és névjegyzékében szintén a tankönyvek műfaji sajátosságai szerint jár el. A képmellékletek jól egészítik ki a tananyagot, szemléltetik, emberközelbe hozzák a munkásmozgalom történetének fő kérdéseit, a sok szálon futó események közül kiválasztva a legjellemzőbbeket, a kor lényegét leginkább érzékeltetőket.

Ugyanakkor a kötet messze túlmutat egy iskolarendszerű tanfolyam hallgatóinak munkásmozgalom-történetre való oktatásán: összefoglalóját adja a munkásosztály kialakulásával egyidőben kibontakozó nemzetközi osztályharc (második világháború befejezéséig terjedő) történetének. Rendkívül szerencsés volt a tankönyv „nyílt terjesztésű” kiadvány formájában minden érdeklődő számára elérhetővé tétele.

Nehéz feladatot kellett a nemzetközi munkásmozgalom fejlődésének fő vonalát megrajzoló kötetnek megoldania. Fel kellett vázolni az egyetemes történelem – 1830-tól 1945-ig több történelmi szakaszt felölelő – menetét. Ebben a vázban megfogalmaznia az alapvető történelmi összefüggéseket, egy-egy szakasz legfőbb jellemzőit, a kapitalizmus világméretű fejlődé-

sének és elmélyülő válságának reális képét, a kapitalizmus és szocializmus közeledésének kibontakozását. A történelem alapvető összefüggéseit történelmi események konkrét menetére építve – abból kibontva, s ezáltal a konkrét eseményekkel hitelesítve – kellett felsorakoztatnia, anélkül, hogy az események túlrészletezésével bárhol is sértené, eltakarná magát a lényegyet: a történelmi tejszócsét. Az emberiség fejlődését nemzeti államok történelmi keresztjei mellett bemutatni; megmutatni a neves aranyt a nemzeti történelmi kérdések beiktatásában, a fejlődés általános jellemzői és egy-egy nemzet sajátos vonásai dialektikus egységének erkeztetésében. A nemzeti es egyetemes történelem szoros részeket kellett megfogalmazni a nemzetközi munkásmozgalom történetének több mint 100 éves fejlődését. A nemzeti keretben végbemenő osztályharc minden ország munkásmozgalmát specia- lis vonásokkal ruhazza fel: a kötetnek összhangot, harmonikus összhangot kellett teremtenie a nemzeti méretekben végbemenő küzdelem s az egész nemzetközi mozgalom fejlődésének alapkérdései között. A nemzetközi munkásosztály előrelépésének minden állomásában meg kellett jelölni az abban a történelmi pillanatban legtöbbet jelentő, az általános fejlődést leginkább előrevivő nemzetit: majd kiemelni a történelmi összefüggések közül a jelenlegi osztályharc számára kulcsfontosságú tapasztalatokat adó tudományos szocializmus tárgykörébe tartozó tanulságokat. És minden korszak, minden lényeges esemény kapcsán meg kellett fogalmazni a forradalmi munkásmozgalom politikájának fő kérdéseit, azok gyakorlati megvalósítása során felmerülő tapasztalatokat.

A különböző összetevők helyes arányának kialakításával példamutató mű született. A marxista történelemszemlélet érvényesítésének, s ezen belül az osztályérdekek következetes hangsúlyozásának talaján harmonikus felépítésű, szerzőkollektíva munkája ellenére – vagy éppen annak eredményeként – egységes felfogású kötet született.

Nem tudni, tervezi-e a Politikai Főiskola és a Kossuth Könyvkiadó a kötet folytatásának megjelentetését: a nemzetközi munkásmozgalom történetének – 1945-től legalább az 1960-as évek elejéig történő fejlődésének – az 1945 előtti történet feldolgozása szempontjaitól hasonló alapon történő összefoglalását. A közel – egészen közeli – múlt történelmi jellegű feldolgozása nyilván újabb és eltérő feladatokat is felvet, mégis egyértelmű, hogy az iskolarendszerű politikai oktatást, s az ezen túlmenő önképzést, a nemzetközi osztályharcban való eligazodást a második kötet kiadása jelentősen elősegítené. (**Kossuth, 1973.**)

H. Hámori Anna

Egy gimnázium jubileumára

Ünnepélyes külsejű jubileumi évkönyvvel adott hírt magáról a közelmúltban a megye második legrégebb középiskolája, a **salgótarjáni Madách Gimnázium és Szakközépiskola**. Ötven év múlt eseményeit idézik a kötet lapjai, olyan ötven esztendőét, melynek első fele úgyszólván egyáltalán nem előremutató hagyományával aligha teremtette meg alapját a rákövetkező negyedszázad egészséges fejlődésének. Közismert ugyanis, hogy a két háború közti időszak „klebelsbergi” művelődéspolitikája milyen szerepet szánt a magyar gimnáziumoknak: a sokat hangoztatott közép-európai „kultúrálény” hordozóinak, a főként középrétegbeli „elitnek” a kinevelését. Ianz. Salgótarján esetében a kultúrormányzatnak és a helyi vezetőknek enagedményt kellett tenniük: a város szinte nyomasztó többségű munkáslakossága nem tette lehetővé, hogy a gimnázium kizárólag csak a szűk értelmiségialkalmazotti rétegek gyermekeinek jól elzárt intézete legyen. Így vált lehetővé, hogy – ha számbeli túlsúlyra nem is emelkedett – a fizikai dolgozók gyermekeinek a csoportja az intézet tanulói sorában, arányszámuk mégis magasabb volt, mint az ország más gimnáziumaiban. Talán ném képzeldetés azt hinnünk, hogy ez a kö-

rülmény is közrejátszhatott abban, hogy a gimnázium, amely a hazai fináncotke egyik leghirhedtebb alakjának, Chorin Ferencnek nevét viselte – huszonkét éven át nem kapott megfelelő épületet, és abban a bányai kolóniai barakknál alig jobb épületben húzódott meg, melyben, 1923-ban kezdte működését.

Az első évtizedek végzős növendékei közül ma már viszonylag kevesen élnek és tevékenykednek a városban. De elevenen élnek bennük és az utánuk jövők emlékezetében is azok az értékes hagyományok, melyeknek felidézését az évkönyv is egyik kedves kötelességének tartotta. Gondolunk itt egyrészt az iskola és Juhász Gyula, valamint Móricz Zsigmond kapcsolatára. Ez a két kapcsolat még akkor is említésre méltó, ha tudjuk, hogy Juhász Gyulának aligha jutottak volna az eszébe a salgótarjáni gimnazisták, ha nincs személyes kapcsolatban az iskola akkori egyik tanárával, és Móricz Zsigmond leányának a felvételét is elsősorban családi körülmények tették indokolttá. Mindezek ellenére a személyes vonatkozások közérdekűvé váltak, és az iskola akkori tanulói számára – de a későbbieknek is – szellemi energiát jelenthettek, sőt biztatást is: „új életet fogan a láva”.

Ezen kívül még egy vonatkozásban jelentett az első korszak értékes hagyományt: az intézet tanárai sorában olyanok tevékenykedtek, akik a hazai szellemi életnek ma is elismert munkásai. Így elsősorban Dornay Béla említhető, aki a magyar múzeumügy és helyismereti kutatás kiváló alakja, továbbá Fayl Frigyes, aki – talán méltatlanul is feledésbe merült – említésre méltó művész, a képzőművészet lelkes propagátora volt.

Ezek az értékes elemek tették lehetővé az intézet mai vezetősége számára, hogy vállalja hagyományként az első huszonkét esztendőt is, hogy a mai iskolát az egykori Chorin Ferenc gimnázium utódjának és folytatójának ismerje el.

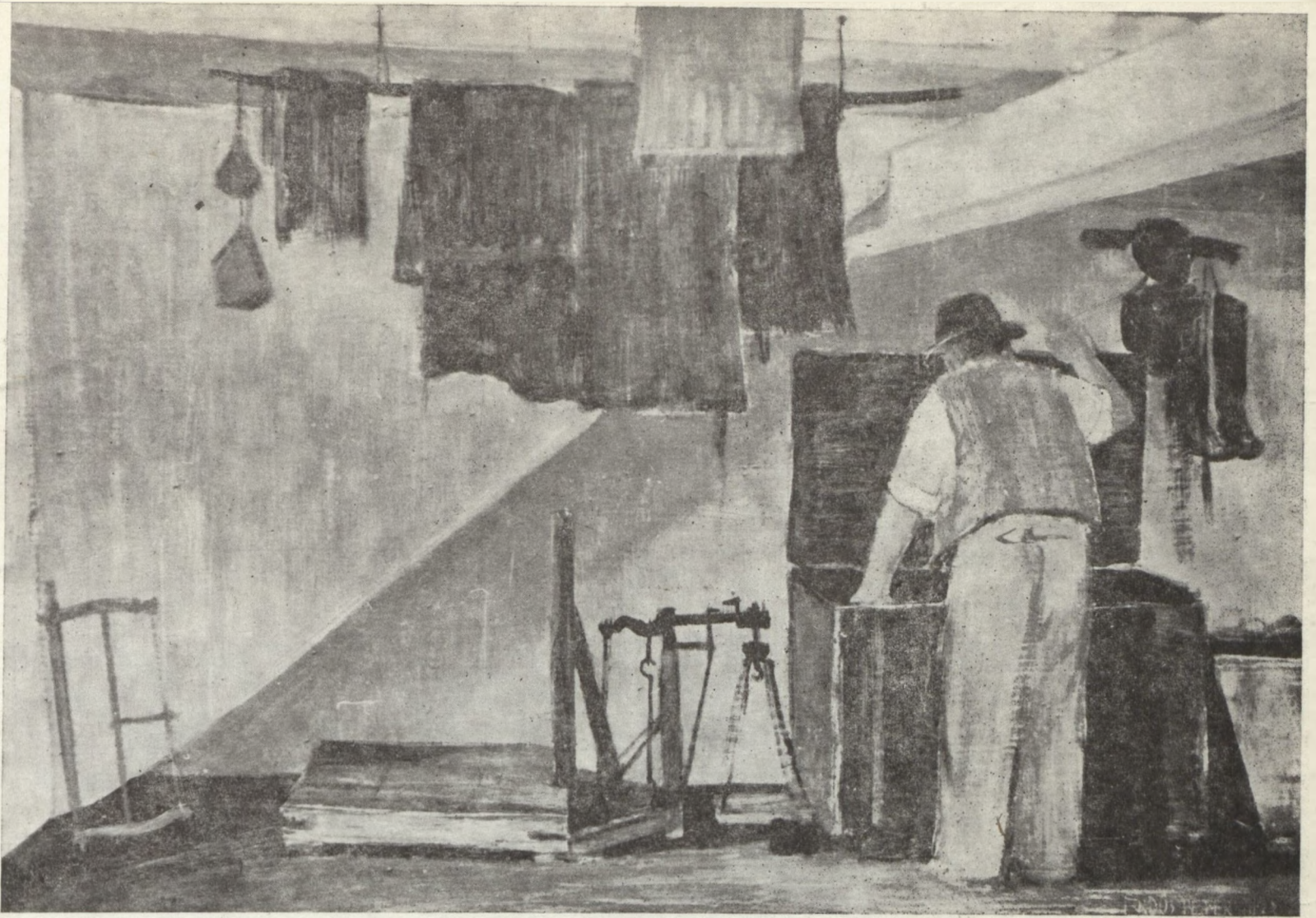
A rossz emlékü magyar királyi csendőrség egykori országos iskolájának épületében 1945-ben megindult gimnázium előbb név nélkül, majd később Madách Imre neve alatt, a hazai népi demokratikus, majd szocialista művelődéspolitikai elveinek alapján határozott erőfeszítéseket tett és tesz ma is, hogy megfelelő a követelményeknek, az egyre magasabb műveltségű ifjúság kinevelését, a sokoldalúan képezett polgárok számának növelését elősegítse.

Az intézet hallatlan vitalitását mutatja, hogy az elmúlt huszonöt év folyamán három alkalommal is alapot adott új középiskola megszületésének (1950-ben a gépipari technikum, 1963-ban a közgazdasági technikum, 1966-ban pedig a Bolyai-gimnázium jött létre, jórészt a Madách-gimnázium tanárainak bevonásával). Mindezekon kívül számos szervezeti változás, a célkitűzések módosítása, a szakközépiskolai oktatás különböző ágának a bevezetése nehezítette, de semmiképpen sem csökkentette annak a következetes oktató-nevelő munkának a lendületét, amelynek eredményeiről, nehézségeiről és örömeiről oly sokszínű, szubjektív emlékekkel is olykor átszótt, de végül is az objektív tények szilárd alapjára helyezett beszámolókat olvashatunk a jubileumi évkönyvben.

Elsősorban természetesen az iskola mai és volt növendékei fergathatják érdeklődéssel az évkönyvet, melyben az ötven év jól összefoglalt krónikáján túl értesülhetnek a jubileumi tanév említésre méltó eseményéről, beszámolókat olvashatnak (adatokkal is alátámasztva) az iskola szervezetéről, mozgalmi életéről. Különösen gazdag anyaggal tárulkozik ki előttünk a különböző szakörök munkája. Kívülálló számára is érdekes lehet a színes tematikájú sok műhelymunka, mely az iskola tanárainak és tanulóinak legsikerültebb pályamunkáiból, dolgozataiból ad izellítőt.

Az intézet múltja után érdeklődő olvasó még a sok visszaemlékezés mellett számosan olvasott volna táblázatát az iskola volt tanárainak, esetleg nevezetesebb végzett növendékeiről, de jól tudhatja, hogy az ilyen névsorok összeállítása nem könnyű dolog, rengeteg utánjárást igényel és terjedelmes.

Schneider Miklós

IVÁSÁRHELYI MŰVÉSZEK KIÁLLÍTÁSA, SALGÓTARJÁN 1974. FEBRUÁR 10-26

